

પ્લેટો કૃત ફીડ્રસ

ઉચ્ચ ઉપરથી અનુવાદકર્તા
મણિરાંકર રતનજી ભટ્ટ

†
૧૯૬૨

“તેને જાનવો ખરેખર પાંખોવાળો હોય (સ્નેહ, કામ) હશે છે,
પણ અમરો તેને ડડવાના સ્વભાવને લીધે તેણે (ડડનાર) હશે છે.”

પ્રકાશક

‘ગુજરાતી સાહિત્ય ભંડોળ કમિટી

ઈ સ ૧૯૨૧

પ્રત ૧૧૦૦

મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

મળવાનું ઠેકાણું
મેસર્સ ઓન. એમ. ટ્રિપાઠીની કંપની,
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

ભાવનગર, સરસ્વતી પ્રી. પ્રેસમાં
મેનેજર પારી. બીજાભાઈ ગોપાળજીએ છાપ્યું.

12649.

આ અનુવાદ પ્રથમ જોવેટના અનુવાદ પરથી શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. થોડું કામ થયું, તે પછી “ગોલ્ડન ટ્રેઝરી સીરીઝ” માં પ્રગટ થયેલો જે. રાઈટનો પ્રયત્ન જોવાનું બન્યું. મૂલ ભાષાનું અજ્ઞાન હોવા છતાં બંને લેખોની સરખામણી કરતાં એમ સ્પષ્ટ માલુમ પડ્યું, કે રાઈટનો લેખ મૂળને વધારે નિકટ રહીને તૈયાર થયેલ છે. એટલે પ્રસ્તુત પ્રયત્નમાં આદિથી અંત સુધી એ લેખનેજ અનુસરવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે.

ભાવનગર,
૨૫-૧૨-૨૦.

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

શુદ્ધિપત્ર.

છપાવકું પુસ્તક ફરી તપાસતાં જણાયું છે, કે કેટલેક ઠેકાણે ટાઇપ ભ્રાણર ઉઠ્યા નથી, અને તેટલા માટે અશુદ્ધિ દેખાય છે; તમા બીજે ઠેકાણે જૂલથી અશુદ્ધિ રહી ગયેલ છે.

આવા પ્રસંગેમાં ઘણે સ્થળે પૂર્વાપર સંબંધ જોઈને વિવેકી વાંચનાર પોને આવશ્યક સુધારા કરી શકે તેમ છે, એટલે તે કરી લેવા વિનંતી છે.

સાતમા પૃષ્ઠમાં પંદરમી પંક્તિથી ને શરૂ થાય છે, તે શબ્દો ઉપર વળતા ફીક્સનું નામ છપાવું રહી ગયું છે.

એ ઉપરાંત કેટલીક અશુદ્ધિઓ નીચે જતાવી છે:-

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ
૧૭	૫	જને	બંને
૨૭	૯	મન	મને
૪૦	૧૭	અંચકતાનું	અંચકતાના
૩૧	૬	મેજબાનાંમાંથી	મેજબાનીમાંથી

પૃષ્ઠ.	પાંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ
૩૩	૧૭	બ્યાખ્યા	બ્યાખ્યા
૩૫	૧૦	પુતું	પુરતું
૫૬	૧૫	આપે છે	આવે છે
૫૭	૧૨	પ્રપંચ	પ્રપંચી
૬૦	૧૩	ન્યારે	ન્યારે
૬૧	૯	સૌથી	સૌથી
૬૨	૧૦	શખર	શિખર
૬૨	૧૨	દુર્ગુણી	દુર્ગુણી
૬૩	૪	આત્માના	આત્માના
૭૩	૬	કપે છે	કપે છે
૮૦	૩	તમ	તમ
૧૩૬	૨	સોફોક્લીઝ	સોફોક્લીઝ
૧૬૩	૧૫	એડોનિસથી	એડોનિસની
૧૭૧	૧૬	બધાં	બધા

ફીડ્સ.

સોકેટીસ—ફીડ્સ.

સોકેટીસ.

મિત્ર ફીડ્સ, તમે કયાંથી આવો છો, અને કયા જાઓ છો ?

ફીડ્સ

હું કેફેલસના પુત્ર *લિસિઆસ પાસેથી આવું છું; અને કોટ બહાર ફરવા જવા નીકળ્યો છું, કારણકે લાળા વખતથી તેની સાથે બેસી રહ્યો છું, છેક પ્રભાતથી માંડીને. અને સોકેટીસ, આપણા બંનેના મિત્ર એક્યુમેનસની સલાહથી હું ખુલ્લા માર્ગોમાં ફરવા જાઉં છું, કારણકે તે મને કહે છે, કે આચ્છાદિત માર્ગોમાં ફરવાના કરતાં ખુલ્લામાં ફરવું વધારે તાજાં બનાવે છે.

સોક્રેટીસ.

એ તેની વાત ગ્રાચી છે, મારા બહા મિત્ર. ત્યારે એમ
-દેખાય છે, કે લિસિઆસ શહેરમાં આવેલ છે.

પ્રીડ્ડસ.

હા, પેલી મારીખસની હવેલી, કે જે આલિપિયન
ઝીયમના દેવળની પાસે છે, તેમાં એપિક્રેટીસની સાથે
ઉતર્યો છે.

સોક્રેટીસ.

વારૂ, તેણે તમને શી રીતે વિનાદ કરાવ્યો? લિસિઆસે
આજે ભાષણનો પ્રસાદ ચખાડ્યો હશે, એમ માનવામાં
મારી ભૂલ થાય છે?

પ્રીડ્ડસ.

તે બધુંય હું તમને દર્શાવ, એ તમને મારી સાથે
ચાલવા નેટલો અવકાશ હશે તો.

સોક્રેટીસ.

અવકાશ, એટલે? શું મારે તમારી અને લિસિઆસની
વાતચિતને, પિંડાર કહે છે તેમ, ‘કોઈ પણ વ્યવસાયના
ગતિ હવ્યતર મહત્ત્વની વસ્તુ’ ન ગણવી જોઈએ?

શ્રીકૃષ્ણ.

તો ત્યારે આવો

મે કેટીમ.

જો તમે વાત શરૂ કરો તો.

શ્રીકૃષ્ણ.

હું કરીશ, અને મોકેટીસ, મને ખાતરી છે, કે તમને તે તમારી વાતોના જેવીજ લાગશે. કારણકે જે વિષયમાં અમે એકાચવા હતા, તે કોઇક પ્રકારે સ્નેહ સંબંધી હતો; એટલે એમ, કે સિમિઆસ એક મુદ્દર જીવાન મંબંધી લખે છે, કે જેનું મંવનન કરવામાં આવે છે, પણ સ્નેહી તરફથી નહીં; અને આ મુદ્દા ઉપરજ તેણે ખૂબી કરી છે, કે સ્નેહી તરફ નહીં પણ ન-સ્નેહી તરફ કૃપા દર્શાવવી જોઇએ.

મોકેટીસ.

કેવો ઉદાર માણસ ! હું ઇચ્છું છું કે તે એમ પણ કહે, કે તવંગર તરફ નહીં પણ ગરીબ તરફ, અને જીવાન તરફ નહીં પણ વૃદ્ધ તરફ; અને ટંકામાં એમ, કે ધીજી બધા જે ગુણો માણસજાતના મોટા ભાગની સાથે મારામાં છે, તેમના તરફ પણપાત બતાવવો જોઇએ. જો તે એ પ્રમાણે કરશે, તો તેનાં જાણણો ખરેખર આનંદ-

દાયક લાગશે, અને જો તેને સત્કારશે મને તો તેનું ભાવણ
આભળવાની એટલી બધી ઉત્કંઠા થઈ છે, કે જે તમે છેક
મેગેરા સુધી ચાલતા જાઓ, અને હિરોડિકસ લલામણુ કરે
છે તેમ, કોટ સુધી પહોંચીને જાછા આવો, તોપણ હું
તમાની સાથે રહીશ

શ્રીકૃષ્ણ.

તમે આ શુ બોલો છો, મારા જલા મિત્ર મોકે-
ટીસ ? હાલના માથી હુસિયાર લેખકને આ ભાવણ
અવકાશે જ્યતા લાંગો વખત લાગ્યો છે અને તમે શું એમ
ધારો છો, કે માન જેવો એક શીખાઉ અધિકારીને અન્યાય
આપ્યા વગર તે આપું સ્મૃતિમાથી બોલી શકે ? નહીં,
મારી ખાતરી છે કે મારાથી એ જાને નહીં, અને છતાં
મોટી ઢોલત મને મળે તે કરતા એ પ્રમાણે કરી શકુ તો
વધારે નાહ, એમ મને લાગે છે.

મોકેટીમ

માન જલા મિત્ર શ્રીકૃષ્ણ, જે હું શ્રીકૃષ્ણને જોળ-
જતો ન હોઉં, તો પછી મારી જાતને પણ જોળખું
નહીં પણ એ એકેય વાત નથી, હું શ્રીકૃષ્ણને જોળખુંજ
મું, હું સારી રીતે જાણું છું, કે સિસિઆનનું ભાવણ
આભળું હશે, ત્યારે તે એકજ વારના અવણથી ચંતુષ થયો

નહીં હોય, પણ તે વાગ્વાર સંભળાવવાનો તેણે અગ્રહ
 કર્યો હશે, અને લિસિઆએ ખુશીથી તેની ઇચ્છા તૃપ્ત કરી
 હશે છતાં શ્રીકૃષ્ણને એટલાથીએ તૃપ્તિ નહીં થઈ હોય, એટલે
 છેવટે તેણે પેલાના હાથમથી પુસ્તક વીધું હશે, અને
 પોતાને ગમતા ભાગો ફરીને જોયા હશે અને આ ગ્રંથ
 આયમા આખું રદવાગ બેમી ગહેવાથી તે કટાણ્યો હશે,
 એટલે ફરવા જવા નીકળ્યો હશે, પણ તે હું ધારૂ છું કે
 આખું ભાષણ કલ્પિત ક્યાં પહેલા નહીં, જો તે અતિ વાણુ
 નહીં હોય તો અને પોતાની મેળે પાઠે કરવા માટે તે
 કોટ બહાર જતો હતો પણ માર્ગમા તેને કોંવાં એક માણુ
 મળ્યો, કે જેને ભાષણો મહાગ્વાની કુટેવ પડેલી છે અને
 જ્યારે તેણે તેને દીઠો, ત્યાંજે તે જોઈને પ્રમદ થયો, કારણુ
 કે તણે વિચાર્યું, કે 'હવે મારા આનંદમા ભાગ લેવા મને
 એક મિત્ર પણ મળશે' એટલે તેણે જો મિત્રને વિનંતી
 કરી, કે તે પોતાની માથે ફરવા આવે જતા, જ્યારે આ
 ભાષણોના રનેલીએ તેને શરૂ કરવાનું કહ્યું, ત્યાંજે તે જાણે
 ગમતું ન હોય તેમ મોઢો થવા લાગ્યો, જોકે મારી ખાતરી
 છે, કે જો તેને ખુશીથી માલખના કોઈ ન મળત, નો તે
 છેવટે પરાણે પણ સંભળાવ્યા વગર ગહેત નહીં નેટલા
 માટે, આ ક્રીડસ જે જાણત તે કહ્યા વગર પણ થોડી
 વારમા કચેજ, તે તેને કરવાનું કહ્યો

શ્રીકૃષ્ણ.

એ નિસ્સંશય છે, કે મારે માટે હહાપણનો માર્ગ એજ છે, કે મારે બને તેવી રીતે તમારી આગળ ભાપણ બોલી જવું; કારણકે મને લાગે છે, કે કોઈક રીતે પણ હું બોલું તે સિવાય, મને ન છોડવાનો તમે ઠરાવ કરેલો છે.

સોક્રેટીસ.

મરણ છરાદાની તમે બહુ સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા કરેા છો.

શ્રીકૃષ્ણ.

વારૂ ત્યારે હું મારૂં બનતું કરીશ, જોકે ખરેખર સોક્રેટીસ, હું તમને ખાતરીથી કહું છું, કે મેં શબ્દો કંઈક ક્યાં નથી; પણ જો સ્નેહી તથા ન-સ્નેહીના દાવાઓ વચ્ચેના તફાવતના લિમિઆસે પાડેલા મુદ્દાની સામાન્ય વાતથી તમને સંતોષ થાય તેમ હોય, તો હું તે અનુક્રમે બોલી જવા તૈયાર છું, અને ચાલો શરૂઆતથી આદરું.

સોક્રેટીસ.

મહેરબાની, મારા ભલા મિત્ર; પણ પ્રથમ તમારા ઝળખા નીચે તમારા ડાબા હાથમાં શું છે, તે તમારે

મને બતાવવું પડ્યો, કારણકે મને શક છે, કે એ વંદિતજ
બાપણનો છે. જો એમ હોય, તો તમારે સમજવું જોઈએ,
કે જોકે હું તમને ચાહું છું, તોપણ લિગિઆસ પોતેજ જો
હાજર હોય, તો તમને મારા પર પ્રયોગ કરવા દેવાનો મારો
ખિલકુલ ધરાદો નથી. મારે તમારી પાસે શું છે તે બતાવો.

ગ્રીડન.

બસ, સોફ્ટીસ, હું કયુલ કહું છું; મારી સ્મરણ-
શક્તિનો તમારા ઉપર પ્રયોગ કરવાની આશા તમે
કચરી નાંખી છે. પણ આપણે કયા જેસીને બાપણ વાંચીએ,
તો તમને ઠીક પડશે ?

સોફ્ટીસ.

ચાલો આપણે આ તન્ક વળીને ઇલિસસને
કાઠે બાંધીએ, અને ચાલતાં ચાલતાં જો જગ્યા આપણને
ગમશે, ત્યાં આપણે જેસુસ અને આરામ લેશું.

સાફ થયું, કે હું પાવડી વગર આવ્યો છું; અને
અમને ખબર છે, સોફ્ટીસ, કે તમે તો તે કદાપિ પહેર-
તાજ નથી. એટલે આપણે મારે માંથી સહેલી વાત એ છે,
કે આપણે પાણીમાં પગ મૂકીને ઝરામાંજ ચાલ્યા જઈએ,
અને એ આપણને અગ્રિય નહીં લાગે, કારણકે વરસની
મોસમ અને દિવસનો કલાક અનુકૂળ છે.

મોકેટીમ.

ત્યારે ચાલો આગળ, અને કોઈક બેસવા જેવી જગ્યા જોતા ગંદો.

પ્રીફ્રમ.

તમે જુઓ પેલો આથી કાંચો ત્રિપત્ર વૃક્ષ છે, તે કેમ છે ?

મોકેટીમ

બેશક હેખુ છું

ક્રીડસ.

વારૂ, ત્યાં આપણને છાયો મળશે, અને પવનનાં મીઠી લહેરો વાશે. અને પુષ્કળ ઘાસ હશે, કે જેના પર આપણે ગમે તો બેસીએ અથવા પડી મરીએ

મોકેટીમ

તો ચાલો તે તરફ જઈએ.

ક્રીડસ.

મને કહો, મોકેટીસ, કે ગોરીઅમ જ્યાંથી ઓગિથી જાને ઉપાડી ગયો કહેવાય છે, તે સ્થાન ઇલિરસમ ઉપર કેથે આટલામાજ નથી ?

મોકેટીમ

એવી વાત ચાલે છે ખરી

શ્રીકૃષ્ણ.

શું તે આ જગ્યાએથીજ નહીં હોય ? અહીં પાણી એવું સુંદર, એવું સ્વચ્છ અને પારદર્શક છે, અને સ્થાન એવું છે, કે જ્યાં કન્યાઓને રમવું ગમે એવી ઠાંઇને કલ્પના આવે.

સોક્રેટીસ.

ના, અહીં નહીં, પણ પાણીકે માધ્યમ નીચે. જ્યાં આર્ટીમિસને મંદિરે જવા ઉતરાય છે ત્યાં આગળ. અને જે ભારી બૂલ થતી ન હોય, તો તે સ્થાન ઉપર બોરીઅમ્મનો એક યજ્ઞકુંડ પણ છે.

શ્રીકૃષ્ણ.

મેં તે કદાચ જોયેલ નથી. પણ આશુ' કહેા, મોક્રેટીસ, તમે આ પુરાણની કથાને ખરી માનો છો ?

મોક્રેટીસ.

જો હું પંડિતોની માફક તે માનવાની ના પાડું, તો તેમાં કશું વિલક્ષણ ન ગણાય. તેઓ તો પોતાની તાર્કિક પદ્ધતિ પ્રમાણે કહે છે, કે એ છોકરી ક્ષાર્માક્રીઆની સાથે રમતી હતી, ત્યારે બોરીઅમ્મ વાયુના અપાટથી તે પાસેની ટેકરીઓ પર થઇને ઉઠવાઇ ગયેલી; અને આ પ્રમાણે મરણ પામવાળી વાત એવી આવી, કે બોરીઅમ્મ

દેવ તેને ઉપાડી ગયો—કાંતો અહીં આગળથી, અથવા
 તમને ઠીક લાગે તો માર્સની ટેકરી ઉપરથી, કારણકે બીજા
 એક વૃત્તાંત પ્રમાણે બનાવ ત્યાં બનેલો. પણ જો મને
 પૂછો, શ્રીકૃષ્ણ, તો હું જોકે એવા રૂપકોને પુરતા મુંઢર ગણું
 છું, છતાં મને તે એક અતિ સૂક્ષ્મ, ઉદ્યોગી, અને બહુ
 અદ્વેષાઈ કરવા લાયક નહીં એવા માણસનો ખાસ વિષય
 લાગે છે; બીજા કેઈ કારણ માટે નહીં, તો એટલાજ માટે,
 કે જેવો તે આ વિષય પૂરો કરશે, કે તરત તેને આમંત્રણ
 થશે, કે હિપોસેન્ટોસેની આકૃતિ કેવી હતી, અને કિમેરાની
 કેવી હતી, એ અમને બરાબર સમજાવે, અને પછી તો
 તેના ઉપર ગોગોન અને પેગેસોસોનું એવુંજ ધાડું આવી
 પડશે, અને ભયાનક તથા અસંભાવ્ય મુદ્દિઓનો એવો
 અદ્ભુત મમૂહ એકઠો થશે, કે તો તે તમામને માનવાની
 ના પાડે, અને અમુક પ્રકારની પ્રાકૃત આજ્ઞાની વાપરીને
 ફરેકને શક્યતાની કસોટી લાગુ કરે, તોપણ એ કામમાં
 તેને ઘણા વખત અને પ્રયાસનો બોગ આપવો પડે. પણ
 મને એવા અભ્યાસો માટે અવકાશ નથી—અને મારા મિત્ર,
 તેનું કારણ આ છે: ઉદ્દેશીના લેખનું હજી હું અનુસરણ
 કરી શકતો નથી, જે એમ ફરમાવે છે કે મારે મારા
 આત્માનું જ્ઞાન મેળવવું; અને જે હજી આ જ્ઞાનથી રહિત
 હોય, તે જેની સાથે પોતાને કરી નિસબત નહીં તેવી

છે ! આ મૂર્તિઓ અને ગલિહાનો પરથી જણાય છે, કે આ કોઈક જલદેવીઓ અને નદી-દેવનું પવિત્ર સ્થાનક છે. વળી, આ જગ્યાએ શી મનોહર અને એહદ આનંદ આપે તેવી હવા આગ્યા કરે છે. તમરના નાનકો ઉન્હાળાના જેવો અને સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબિ શું છે પણ મૈથી સરમ વસ્તુ તો આ પુષ્કળ ધાતુ છે, જેનો કેમળ ઢાળાવ જાણે માથાને મળેતું ઓગ્રીકું આપવાનેજ જનાવ્યો હોય તેવો છે. ખરેખર, શ્રીકૃષ્ણ, તમે ઘણા અગ્રહા અનલ છો.

શ્રીકૃષ્ણ

અને તમે, મોકેટીય, અતિશય અગમ્ય આદર્શ છો. તમે પોતે કહો છો. તે પ્રમાણે તમે કોઈ પરદેશી જેવા લાગો છો, કે જેને આ જગ્યાની ખૂબીઓ જતાવવામાં આવે છે, પણ દેશના નિવાસી જેવા લાગતા નથી; કારણ એ છે, કે તમે કદાપિ ગહેર છાડીને જતા નથી, મરહદ ઓગાંગવાને, કે હું માનું છું તેમ, કોટની ખહાર ફરવા જવાને પણ નહીં.

મોકેટીય.

તમારે મને નિભાવી લેવો જોઈએ, વડાલા શ્રીકૃષ્ણ— મને ગીખવાનો એટલો બધો ગોળ છે. હવે, તમે જાણો છો કે આડો અને જેતડો મને કશું શિખરે

તેમ નથી, પણ ગદેન્નાં માણસો શિખવે તેમ છે. છતાં, જે મોહની માફે જલાર આકર્ષણ કરી શકે તેનો મંત્ર તમે ગ્રાધી કાઢ્યો જણાય છે. કારણકે, જેમ ભરવાટો ગ્રામ્યો અથવા ધાન્ય આંખ આગળ હલવીને પોતાનાં બુખ્યાં ટોળાંઓને પોતાની પાછળ દોરે છે, તેમ હું ધાડું છું કે તમે મને પગ દોરી શકો. માત્ર એટિડામાંજ સર્વત્ર નહીં, પણ બીજે જ્યાં જ્યાં મને દોરવાની તમારી ઇચ્છા હોય ત્યાં, અને તે કદાચ એક લખેલા ભાષણની મને લાલચ અપવાથી. અને આજના પ્રસંગમાં આપણે આ જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા છીએ, તો મને લાગે છે, કે હું સાબળવા નક્કર થઈને પડું, અને તમે વાંચના માટે જે કોઈ આ-મન અનુકૂળ પડે તે પનાંદ કંઈ. અને વ્યાખ્યાન ચલાવો.

કીડન

ત્યારે માંભળો—

‘ માગ વ્યવહારની સ્થિતિથી તમે વાકેફ છો, અને આ વ્યવસ્થાથી આપણું જાંનેને લાલ થવાનો હું મંલવ ધાડું છું, એ તમે નાલજ્યું છે. અને માગ એવો અભિપ્રાય છે, કે હું તમારો દનેહી નથી, એ કારણથી મારો દાવો નિષ્ફળ થવા જોઈએ નહીં: કારણકે દનેહીઓને તો તેમનો કામના જંધ પડે, કે તરત પોતે

આપેલા લાભ માટે પસ્તાવો થાય છે; પણ અમે, કે જેઓ
કદાપિ ચાહતા નથી, તેમને વાસ્તે એવો કોઈ ખાસ વખત
નથી, કે જ્યારે અમે અમારાં મન જદલશું, એવી વકી
સાખી શકાય. કારણકે અમે તમારા તરફ મહેરબાની
ખતાવીએ છીએ, તે કોઈ અનિવાર્ય આવેશની અસરથી
નહીં, પણ અમારો સ્વતંત્ર ઇચ્છાથી, અને તેમાં અમે
અમાર્ગ સાધનોથી શું ગ્રહ્ય છે તે, અને શું આપવામાં
અમને સ્થાઈ વધારે લાભ છે તે, વિચારીએ છીએ. વળી,
સ્નેહીઓ, પોતાના સ્નેહને લીધે પોતાના કમકાજમાં જે
અવ્યવસ્થા થઈ હોય તે, તથા પ્રિય જનોની પોતે જે સેવા
ખતાવી હેય તે, ધ્યાનમાં લે છે; અને પોતે લીધેલી બધી
તકલીફનો હિમાળ ગણીને તેઓ ધારે છે, કે સ્નેહના પાત્ર
તરફ જે બહોળો વાળવો જોઈએ, તે તેઓ ક્યારનો આપી
ચૂક્યા છે ખીજી તરફ, સ્નેહની ખાતર અમે અમારા વ્યવ-
હારની અવગણના કરી છે, એવો દંભ અમારાથી જાને તેમ
નથી; જે પ્રમાણે અમે સહા હોય તેનો અમારાથી હિસાબ
કરાય નહીં, તેમ અમારી પ્રેમશક્તિથી જે કુદુંગકલહો થયા
હોય તે અમારાથી આગળ ધરાય નહીં; એટલે, અમારો દાવો
આવાં બધાં અહિંતોથી રહિત હોવાને લીધે અમારે એજ
કરવાનું રહે છે, કે જે કંઈ કરવાથી તમે પ્રસન્ન થશો એમ અમે
ધારતા હોઈએ, તે આનંદથી કરવું. વળી સ્નેહીને મૂલ્યવાન

ગણુવાને એ કાગલ જો વાજળી હોય, કે તે પોતાના પ્રિય-
જનને માટે બીજા બધાના કરતાં વધારે અનુરાગ બતાવે છે,
અને જો તે પોતાના આવેશના પાત્રને મતુષ્ઠ કરી મકે તેમ
હોય તો વચન અને કર્મ જાનેથી બાકીની બધી દુનિયાની
દુશ્મનાવટ વહોળવાને તત્પર છે, તો એ મમજ્જુ મહેલ છે.
કે જો તેનું કહેવું ખરૂં હશે, તો જેના ઉપર હવે પણ
તેનો અનુરાગ થશે, ને તમામ તેના આગવા સ્નેહપાત્રના
કગ્તા વધારે મહત્ત્વના ગણાશે, અને એ ઘાડી વાત છે,
કે જો આજવાની ઇન્જા થાય, તો પાછલાને ઇજા કરવાને
પણ તે આનાકાની કગ્તો નહીં અને જે એવા વિનાશક
વ્યાધિથી હેનન છે કે જેને દૂર કરવાને તેના સ્વભાવ જાણ
નાર માણસ યત્ન પણ કરે નહીં, તેવા માનસ ઉપર આવે
કિમતી બાજના દોષવાનુ તમે કેમ વાજળી ધારી શકો;
જ્યાં દર્દી પોતે ડબ્બુ કરે છે, કે પોતાનું મન વ્યાધિમત્ત
છે, અને કે પોતે પોતાની મૂખાંધ જાણે છે, પણ પોતાને અકુ-
શમાં રાખી શકતો નથી? અને જ્યાં આ માણસ ફરી
શુદ્ધિમા આવશે, ત્યાં મનની એવી સ્થિતિમા જે વસ્તુ
માટે તે એટલો ઉત્કુહ હોતો, તેને તે સુકૃત કેવી રીતે ગણી
શકશે? અને ઉપરાત, જો તમે તમારા સ્નેહીઓમાથી
એકને પસંદ કરો, તો એક ન્હાની સંખ્યામાથી તમારે
પસંદગી કરવી પડશે, પણ જો બાકીની દુનિયામાથી તમે

તમારે માટે 'મોથી' લાયક માણસ પસંદ કરે, તો મોટી સં-
ખ્યામાંથી 'પસંદગી થશે; એટલે કે જે તમારા અનુરાગને
પાત્ર' હોય, તેવો માણસ મોટી સંખ્યામાં છે, એવી
આશા વધારે બુદ્ધિપુસ્કર છે. વળી, જે તમને
હાકમતની ધારતી હોય. અને વાત ઝાહિર થવાથી
નિંદાને કારણે લાગના હોય, તો એમ ધારવું કેવળ સ્વાભા-
વિક છે, કે રનેહીઓ, પોતે પોતાને જેવા સુખી ગણે છે
તેવજ ખીંતઓ પણ ગણશે એવી કલ્પનાથી, એટલા પ્રકુલ
થશે, કે પોતાના પરિવ્રજની વાત કરશે, અને હંભયુક્ત
મિશ્વાલિમાનથી ગાધા માણસોને જણાવી દેશે, કે પોતાનો
પ્રયામ અર્થ નીવડ્યો નથી. પણ ખીંત તરફ અમે, કે જે
કદાપિ ગ્રાહતા ન હોઈને જાત ઉપરનો અંકુશ જોઈ બેસતા
નથી, તે દુનિયાની કોઈ પણ ખ્યાલના કરતાં જે ખરેખર
લાલકાંક છે, તેને પસંદ કરશું. વળી, રનેહીઓ પોતાના
પ્રેમપાત્રો પાછળ કેવી રીતે કોટે છે, અને તે પણ કેટલી
બધી ધામધૂમથી, તે લોકોના સાંભળ્યા અને દીઠામાં આવ્યા
વગર રહેતું નથી; એટલે તેઓ પરસ્પર વાતચિત કરતા
દેખાયા હોય, એટલીજ હકીકત શકે ઉત્પન્ન કરવાને પુરતી
છે; પણ જે અમે 'તમારી સાથે વાતચિત કરશું', તો કોઈને
પણ શંકાનો વિચાર આવશે નહીં, કારણકે તેઓ સમજે
છે, કે માણસો કાંતો મિત્રતાથી અચવા કોઈ ખીંત આનંદ

સાડ કોઈ ને કોઈની માથે પણ વાતચિત કર્યા વગર રહી શકે નહીં. અને વળી, મિત્રતા ટકવી કેવી કઠણ છે તે મંભારવાથી, અને એ વિચારથી કે આધારણ દાખલાઓમાં, જ્યારે કનિયો થાય, ત્યારે આક્રતનો અનુભવ બને પક્ષને થાય છે: પણ કે દનેદમાં, જેની તમે ઐથી વધારે કિંમત ગણો છો તે તમે અર્પણ છે, તેટલા માટે વિશ્લેષને લીધે આથો ગંભીર દુઃખ પણ તમને થશે, એ વિચારથી જો કોઈ વાગ તમને ધાસ્તી લાગી હોય, તો મારે તમને સ્મરણ આપવું જોઈએ, કે અહીં પણ જેઓ દનેદમાં છે તેમના તરફ ભીતિની કદથી જોવાનું તમને આથો વધારે કારણ છે. કારણકે એવા ધણાં કારણો છે કે જેથી દનેદીઓ કચવાય છે, અને તેઓ મારે છે કે દરેક બાબત તેમને વ્યથિત તથા હેરાન કરવાને કરવામાં આવે છે જે કારણ સાડ તેઓ દુનિયાના પરિચયથી પણ તમને અટકાવવા ઉત્મુક હોય છે તેઓ માન્યાંવાળાથી ડરે છે. કે રખે તેઓ વધારે નાણા વાપરીને મને જિતી જાય, તથા કેળવાયેલાઓથી ડરે છે, કે રખે તેઓ દુશિયારીમાં વધારે દીપી નીકળે; અને તેટલા માટે, માણસમાં ગમે તે ખૂણી હોય, તોપણ તેઓ એ બાબતમાં મની-અમર પર સકળી નગરથી જુએ છે. એટલે જો તેઓ મને દુનિયાના પરિચયથી દૂર રહેવાનું સમજાવવામાં

કેતેહમંદ થાય છે, તો છેવટે તેઓ તમને દુનિયામાં એક
 પણ મિત્ર વગરના કરી મૂકે છે; પણ જો, તમારો પોતાનો
 લાભ મમજીને તમે જીવ્યા અને વધારે હતાપણુ ભરેલા માર્ગને
 અનુસરશો, તો પરિણામે કનિયો થયા વગર ગહેશે નહીં
 બીજી તરફ, અમે, કે જેઓ સ્નેહમાં નથી, પણ અમારી
 ચોચ્ચતાને લીધે કમનાની તૃપ્તિ પામ્યા છીએ, તેઓને કોઈ
 પણ તમારી પિછાન કરશે તેમની અદેખાઈ આવશે નહીં,
 પણ ઉલટું જેઓ તમારાથી દૂર રહેતા હશે તેમના
 તરફ અપ્રીતિ થશે, કાગળકે અમે એમ ગણુશું, કે પાછ
 લાની અવગણનાથી અગાડ અપમાન થાય છે, પણ આગ
 લાના પગ્નિયથી લાભ છે. અને અમારી લાગણીઓ આવી
 હોવાથી આપણા વ્યવહારમાંથી તિરસ્કાર નહીં પણ
 મિત્રતા પરિણમશે, એવી આશા રાખવાનું તમને કાગળ
 છે. અને ઉપરાંત, સ્નેહીઓ પોતાના પ્રેમપાત્રોનું લક્ષણ
 શોધી કાઢે, અથવા તેમની બીજી સ્થિતિથી વાકેફ થાય,
 તે પહેલા ઘણી વાર તેઓ તેમની જાતને કામે લે, એટલે
 તેમની કામનાના કરતા તેમનું મિત્રતાનું વલણ વધારે
 ટકશે કે કેમ, એ કહેવું તમારે માટે અશક્ય થઈ પડે છે
 પણ જ્યારે આવેશ કદાપિ ઉદ્ભવેલોય હોતો નથી, જ્યારે
 તમારી કૃપાઓ તે માણસોએ પ્રાપ્ત કરી હોય, કે જેઓ
 અગાઉના તમારા મિત્રો હોય, ત્યારે એ સંભવિત નથી, કે જે

એટલા બધા આનંદનું કાગળ થયેલ છે તેથી આ મિત્રતા એાછી
 થાય, બલકે ભૂતકાલની યાદગિરી ભવિષ્યના અનુભવગની
 નિશાની થશે અને ઉપગત, મારી માગણીને ઉત્તેજન આપ-
 નાથી સુધારાના તમને જે ચડિયાતા પ્રમગો મળશે, તે
 તમારે ભૂલવા ભેધએ નહીં. સ્નેહીઓ તમારા ધ્રંધ લાભોના
 એટલા બધા બેદરકાર હોય છે, કે કંઈ અશે તમને ખોટું
 લાગવાની ધાસ્તીથી, તથા કંઈ અશે તેમની ખુદિ આવે-
 શને લીધે કુંઠિત થવાથી, તમે જે કંઈ કહો કે કરો, તેની
 તેઓ તારીફ કરે છે. કાન્યકે સ્નેહના વિચિત્ર તરંગો
 આવા હોય છે, જે માણસ નિષ્ફળ થાય, તે જે તુરંત
 ખાખતોથી ખીનઓને કશું ન લાગે તે તેને દુખનાયક
 થઈ પડે છે, અને જો મફળ થાય, તે જેમા અતોયનું
 કશું કારણ નથી, તેની તેન તારીફ કરવી પડે છે એટલે
 કે આવા અનુભવના પાત્રો મારે અભિનન કરતા ફયા મને
 વધારે ઉચિત લાગે છે ખીજી તરફ, જો તમે મારી ધંજાઓને
 અધીન થશો, તો હું નીચેની મળે પ્રમાણે તમારી સાથે
 વર્તીશ હું વર્તમાન તમિના કરતા આપણા લાવી લલ ઉપ-
 વધારે દૃષ્ટિ રાખીશ, આવેશને શુભામ નહીં થાઉં છું મારી
 જાતનો ધણી ગ્હીશ, થોડા કચવાટથી પ્રમગ દેવ કરગને
 તત્પર ન થતાં ગળીઝ અપરધો મારે અધારણ રીસ પણ
 મીમેથી કરીશ, અને અલ્પજ્ઞતા થયેલા તમામ વાક છટકો

માફ કરવાની સાથે જે બુદ્ધિપૂર્વક થયેલા હશે તે ફર
 કરાવવા યત્ન કરીશ. કાળજીકે આવું વર્તન એ લાખા
 પ્રણત સુધી ટકી ગેદનારી મિત્રતાનું અચૂક લક્ષણ
 છે. પણ જો તમને એવો વિચાર આવ્યો હોય, અને
 આવ્યો હોય તે અમલાભ્ય નથી, કે આવેશથી રહિત
 અનુરાગ પ્રણા હોવો અશક્ય છે, તો તમારે એ વ્યાનમા
 રાખવું જોઈએ, કે જો એમ હોય તો આપણને આપણા
 દીકરાઓને માટે અથવા આપણા પિતાઓ તથા માતાઓ
 માટે થોડીજ લાગણી થતી જોઈએ, તેમ સ્નેહના સખધ
 વગર બીજી પદ્ધતિના આચરને માયા નિરોજ દૃઢાપિ ન
 મળે. વગી દૃષ્ટાઓની જેને મૈથી વધારે જરૂર હોય તેના
 પર સૌથી વધારે કૃપા કરવાનું જો યાગ્ય હોય, તો એ
 ફલિત થાય છે કે સામાન્યતઃ દુનિયામાંથી તમારે તમારા
 પ્રીતિના પાત્ર તરીકે એકોને નહીં પણ મૈથી વધારે દીનેને
 પસંદ કરવા જોઈએ. કાળજીકે જેમ નધારે પીડામાંથી તેમને
 ઉદ્ધાર થયો હશે, તેમ તમારા તરફ તેઓ વધારે ઉપકારના
 તૈયારી રહેશે એવું જ નહીં, પણ જ્યારે તમે મેજબાની
 આપશો ત્યારે તમારા તરફથી એની અપેક્ષા રહેશે,
 કે તમે મિત્રોને નિમનશે નહીં, પણ જેઓ આમત્રણ
 માગતા હોય અને લોજનના ભૂખ્યા હોય તેમને, કારણકે
 તેઓ તમારી મહેરબાનીથી પ્રમત્ત થઈ જશે, અને તમારી

પાછગ પાછગ ચાલશે, અને તમાગ દાનમાં ભીડ કરશે,
 અને પોતે અતિશય પ્રમત્ર થયેલ છે તથા અંત કંગણથી
 આભારી છે, એવું કહેશે તથા તમાગ મનક ઉપર અમ ખચ
 આગીવાંદોનું આવાહન કરશે. જતા એમ હોય મહે, કે આ
 કંઈ પચદ્ગીનું માચુ કાળુ નથી એમ હોય મહે, કે
 તમારે જેઓને નાથી વધારે જરૂર હોય તેઓ પચ નહીં, પણ
 જેઓ મલો વાળવાને નાથી વધારે શખિમાન હોય તેમના
 પચ રૂપાઓ ઠની એમએ, માત્ર મેદીઓ ઉપર નહીં પણ
 જેઓ એ અનુચ્છના અધિરૂરી હોય તેમના ઉપર, જેઓ
 તમાગ તાજાચના કુમુમનો ઉપભોગ કરશે તે માણના પર
 નહીં, પચ જેઓ તમાગી પ્રાદ અનચ્છામા પોતાની મ પત્તિમાં
 તમને ભાગી મનાવશે તેમના ઉપર એવાઓ ઉપર નહીં,
 કે જેઓ જ્યારે પોતાનો આશય નિદ્ધ થશે, ત્યારે દુનિ
 યાની ગામગ પોની કતેહની જડા કરશે, પણ એવાઓ
 ઉપર, કે જેઓ નકોચની લાગણીથી એ વિષય ઉપર
 કદાપિ ઠગુ મોલશે નહીં જેઓ થોડા વખતના આરેશથી
 તમાગી માગણી કરે છે તે આશકો ઉપર નહીં, પણ તે
 મિત્રો ઉપર, કે જેઓ જીવિત પચ ત તમાગ મિત્રો મહેશે,
 એવા માણસો ઉપર નહીં, કે જેઓ જ્યારે આરેશથી મુખ્ત
 થશે ત્યારે કજિયા માટે કોઈક જડાનું શોધશે, પણ
 એવાઓ ઉપર, કે જેઓ, જ્યારે તમાગી મુખ્તી ઉડી જશે,

ત્યા' તેમની પોતાની સાચી શ્રેષ્ઠતા પ્રગટ કરશે હવે હું
 તમને વિનંતી કરું છું, કે જે જે કંઈ છે તે બધું યાદ
 કરના અને એ પણ 'ધાનમા રાણો, કે નેહીઓના તેમના
 મિત્રો ઘણી વાર એ વાત જાહેર છે, કે તેમના જીવનનો ક્રમ
 ખરાબ છે, પણ જેઓ આહતા નથી, તેમનો તેમના મન
 ધીઓએ કદાપિ એવો વાક જાહેર નથી, કે તેમણે પોતાના
 બાળની કામગીરી તરફ એ કંઈથી દુર્લક્ષ કર્યું છે તમે
 કદાચ મને એમ પૂછશો, કે જેઓ તમને આહતા નથી,
 તે તમામ ઉપર કૃપા કરવાની હું તમને બલામણ કહું
 છું, કે કેમ? પણ એમ તો હું ધારું છું, કે કોઈ રોહી
 પણ તમને નહીં કહે, કે તમારે મધ્ય રોહીઓ તરફ
 સરખી પ્રતિ દર્શાવવી જોઈએ નહીં તમે જો વિવેકપૂર્વક
 વિચાર કરશો, તો તમને લાગશે, કે એવું વર્તન મન
 માં ભાગને પાત્ર હોઈ શકે નહીં, તેમજ, તમારી ગમે તેટલી
 ધન્ય હશે તોપણ તમે દુનિયાથી વાત સરખી રીતે
 સુધારી શકશો નહીં અને તમારે યાદ રાખવું જોઈએ, કે
 એ વ્યવહારથી ડોઢને હાનિ તો નજ થવી જોઈએ, બલકે
 બનેને લાલ થના જોઈએ

‘માન દાવાની દલીલો આ પ્રમાણે છે, અને મને પોતાને
 તે તે ખાતરી કરે એવી લાગે છે, પણ તમને તેમા જો કંઈ

ખોડ કે ખામી લાગતી હોય તો ગમે તે પ્રશ્નો પૂછવાનો તમને હક છે.’

વારૂ. સોક્રેટીસ, હવે તમે લાપલ્સ વિષે શું ધારો છો ? શું એ અજ્ઞાન જેવું સરસ નથી, ખાસ કરીને લાપાની ખાળતમાં ?

સોક્રેટીસ

અરે દેવી, મારા ભણા મિત્ર, હું તેથી મોહિત થઈ ગયો. અને આ અનુભવ માટે હું તમારો ઋણી છું, શ્રીફલ; કારણકે તમે વાંચતા હતા તે ગદ્યા વખતે હું તમારા ચહેરાને જોઈ રહ્યો હતો, અને લાપલ્સની અસરથી ઉલ્લસિત થઈને તે દીપ્તો હતો. અને આવી ખાળતોના તમને હું મારા કરતા બહુતર પરીક્ષક ગણુ છું, એટલે તમારો દાખલો લેવાનું મને યોગ્ય લાગ્યું, એટલે એ મારા દેવપ્રેરિત મિત્ર, મેં પણ તમારા ગદ્યા ઉલ્લાસમાં ભાગ લીધો છે.

શ્રીફલ.

નહીં, સોક્રેટીસ. હમેશા મરકરીજ કરવી ?

સોક્રેટીસ

મરકરી ! તમને એમ નથી લાગતું, કે હું ગંભીર છું ?

શ્રીફલ.

હવે બસ કરો, સોક્રેટીસ. પણ મારા સમ, મને સાચું

કહો, કે એજ વિષય ઉપર વધારે શક્તિ અને પૂર્ણતાથી લખવાની શ્રીસતી અંદર કોઈ પણ માણસની તાકત છે ?

એકેટીસ.

એટલે કેવો રીતે, શ્રીફૂલ ? આપણે લાપણની તારીફ કરવી જોઈએ, એ વિષયનિરૂપણની ચોખ્ખતાને માટે, કે માત્ર તેની અંદરનો દરેક શબ્દ સ્પષ્ટ અને સુધટિત છે તેટલા માટે ? જો આગલી વાત ધ્યાનમાં લેવાની હોય, તો માત્ર તમને રાજી રાખવાને હું જા પાડી શકું; કારણકે જો મને પૂછા, તો મારી અપાત્રતા એવી છે, કે મને તેવી કશી ખૂબી દેખાઈ નથી. કારણકે હું માત્ર તેના મુલાવિતની ખૂબી ઉપર ધ્યાન આપતો હતો, જોકે મને એવું લાગેલું નહીં, કે લિમિઆસ પોતે તેને પુરતી ગણતો હોય. હકીકતમાં, શ્રીફૂલ, મને એવું લાગેલું,—મારી ભૂલ થતો હોય તો કૃપા કરીને સુધારજો—કે તેણે એની એજ વાતની એત્રણ વાર પુનરુક્તિ કરી, જાણે કે એક વિષય ઉપર ઘણું કહેવાનું તેને સહેલું લાગ્યું ન હોય તેમ. પણ કદાચ આ જાળતની તેણે દરકાર નહીં કરી હોય, અને મને એમ પણ કલ્પના થાય છે, કે જીવાનોના જેવા દંલથી પોતાના વિચારો જે જીવી જીવી રીતે દર્શાવવાની શક્તિ તે પ્રગટ કરતો હશે, અને જાને રીતે સરસમાં ચરસ લાપમા.

શ્રીકૃષ્ણ

તમારી છેક બૂલ થાય છે, મોકેટીંગ; જે ગુણની તમે ના પાડો છો તે ગુણજ, અને તે પણ વળી ઊંચી કોટિમાં, જે ભાષણની અંદર છે. વિષયની અદૃશ્ય જે જે જાણતો યોગ્ય રીતે આવી ગયે, તેમાંથી એક પણ રહી ગયેલ નથી; એટલે કે, મારી ખાતરી છે, કે તેણે જે કહ્યું છે તે પછી કોઈ પણ માણસ એની જે વાતને વધાડે વિસ્તારથી કે વધાડે કિંમતી દલીલોથી કદાપિ આધાર આપી શકે નહીં.

મોકેટીંગ

શ્રીકૃષ્ણ, આ જાણતમા માન્યતા તમાની માથે એકમત થઈ શકાશે નહીં. કારણકે પ્રાચીન કાલના જે મુશ્કેલ પુરુષો અને ઓછાં-એ વિષય ઉપર લગેલ તથા બોલેલ છે, તેઓ-જે તમારા તન્દ્ર વિનયની ખાતર આ વાત હું મજબૂર રાખું, તો-ઉભા થાય, અને મારી વિરુદ્ધ માધ્યમ આપે

શ્રીકૃષ્ણ.

એટલું કોણ ? વિષયનું વધાડું મારૂં નિરૂપણ તમે કયા કદાપિ માન્યતા છે ?

મોકેટીંગ

એ હું આ દાણે કહી શકતો નથી, જેકે મારી ખાતરી છે, કે એ તે કયાકે માન્યતા છે, કદાચ મુદર

એકેની કૃતિમા, અથવા સુરા એનેકેઓનના કાવ્યમા, કે
કદાચ ડોઘકે ગદ્યલેખકના લેખમા આવુ અનુમાન હું શ
ઉપરથી ઝડું છું, એમ તમે પૂછ્યો હકીકત એ છે, મન્મિત્ર
ફીડસ, કે કેમ, એ હું નથી જાણતો, પણ માગી છાતી
વિષયથી ભરપૂર છે, અને મને લાગે છે કે આના કરતા
જુદુ, અને ડોઘ પણ રીતે ઉતરતુ નહી, એવુ એ વ્યા
ખ્યાન હું પોતે આપી ગયું મને ખાતરી છે, કે એમાનું
કશુ મે પોતે ગ્રાધેયુ નથી મળ્યું કે મારી મૂર્ખતાથી હું
અ તરફે નથી એટલે મને લાગે છે, કે કોઈ ગહારનાં
જન્મોમાથી માન જાન દ્વારા એક ઘડાની માફક હું ભગઈ
ગયો છું છતા અહી પણ હું એવા મૂર્ખ છું, કે કેવી
રીતે અને કયા મે માલિતી મેળવી એ હું છે વિસરી
ગયો છું

ફીડસ

કંઈ હરકત નહા એકેન્સ, તમે મને ધણી
સરમ વાતો કહી છે તમે કેવી રીતે અને ડોની પાસેથી
તે સાલગી એ જણાવવાનાં માથાકૂટ ન કરો, પણ તમે જે
કહો છો તજ કરો અહીં મારી પાને જે લખેયુ છે તેદ
લાજ વિન્તારનુ અને તેજીજ ખળીનું એક વ્યાખ્યાન
રચવાનુ માથે ટ્યો, અને હું તમને નવ ન્યાયાધ્યક્ષની

માફક વચન આપું છું, કે હું ટેન્ડ્રીના દેવને માત્ર મારી નહીં પણ તમારી સુદ્ધા જીવનના જેટલા કદની મોનાની પ્રતિમ અર્પણ કરીશ

મોકેટીન

ડી.મ, તમાની માન પગ જાહુ મહેન્જાનાં છે, અને જો તમે નાન કહેવાનો આશય એવો મમજ્યા હો, કે લિસિ અસતુ વ્યાખ્યાન કેવળ નિષ્કૃષ્ટ છે, અને તેના ટહેલામાથી કશું અદર ન આપે એવું બીજું વ્યાખ્યાન જ્યવું શક્ય છે, તો સંનાનો પ્રતિમા પા તમને ઘટે ■ નહીં મન લાગે છે કે મૌથી નિર્મોય લખાડના નળધમા પણ એ પ્રમાણે થઈ શકે નહીં ડાન્ધુડે, પ્રમ્તુત વિવચનેજ લઈએ, તો તુ તમે એમ ધારો છો કે ડોલ પણ માણસ, જે આવેશવાળા આગકના કરતા આવશન્હિત આગકની લાયકી અડિયાતી છે એમ પ્રતિપાદન કરતા હોય, તે જો એકની મમજણને વળાણે નહીં, અને બીજાના ઉન્માદને દોષ ન આપે, તો દલીલમા આગળ ચાલી શકે ખરો? આ વિષયે તો મૂળ નિર્દેશમા અવશ્ય અતર્ગત છે નહીં, હું ધારૂં છું, કે આવી દલીલોની તો કર્તાને પરવાનગી આપવી જોઈએ અને એ બધીમા સોધની નહીં પણ ગોઠવણની તારીફ થવી જોઈએ, અને જે બીજી દલીલો છોડી દેવી અશક્ય

હોવાને બાજે ગોધવી કડક હોય, તેમા શોધ અને ગોઠવણ બનેની તાતીક કરી ગકાય

કીડન

એ બેદ હુ કળુલ કડક છુ, ગરબુકે મને લાગે છે કે તમે તે વાજળી રીત દર્શાવો છો અને એથી વધારે, હુ તે પ્રમાણે વર્તી જતાવીશ હુ તમને એટલુ સ્વીકારી લેવાની રજા આપીશ, કે જે માણુમ અનેહમા હોય ને જે ન હોય તેના કબ્તા વધારે વ્યાધિવ્રસ્ત ન્યિતિમા હોય છે, અને આ બાબત બને પક્ષ તરફથી માન્ય ગણીએ તે પછી જ તમે હલીવોની મજ્યા તથા કિમતમા લિમિઆથી ચકી જગો, તેા કિએલાઇડીના અર્પણની પાને તમારી સુવર્ણ પ્રતિમા પણુ એવિ પિયામા વ્યાપિત થવાની તમારે આશા રાખવી

મોકટીમ

પ્રીકૂમ, તમને ચીડવવામા મે તમારા માનીતાને પકડયો છે, એથી લાગી આવ્યુ દેખાય છે, અને હુ જોઉ છુ કે તમે એવી આશા ગણો છો, કે તેની કુગળતાની સ્પર્ધા કરીને હુ એથી પણ વધારે કુગળતાથી કઇક યોજવાનો અરેજાર પ્રયત્ન કરીશ

શ્રીકૃષ્ણ.

એ બાબતમાં તો મેં તમને બરાબર પકડેલ છે કારણકે બને તેવું પણ બોલવું તો તમારે પડશે; એમાં છટકો નથી. પણ એટલી મસાળા રાખજો, કે પ્રાકૃત લોકો એકબીજાને મવાલજવાળા આપવાની જે નાટકચેષ્ટા કરે છે, તેમ કંઈવાની આપણને જરૂર ન પડે, કૃપા કરીને, તમે જેમ હમણા કહ્યું હતું તેમ, મને કહેવાની ફરજ ન પાડશો, કે 'માગ બહા સંકેતીમ હું જો મોકેટીસને ઓળખતા ન હોઉં, તો હું શ્રીકૃષ્ણને પણ ઓળખતા નથી;' અને વળી, 'મોકેટીસ બોલવાનું અતિગય આતુર છે, પણ ગમ્ભાવને ઢાંગ કરે છે ' નહીં, ખાતરીથી ગમજો, કે જે વાત તમારી છાતીમાં છે એમ તમે કહ્યું, તે જ્યાં મુઘી તમે જણાવશો નહીં, ત્યાં મુઘી આપણે આ સ્થળેથી ખમવાના નથી કાગળકે અહીં આપણે એકાંતમાં અને એકલા છીએ, અને જેમાથી હું વધારે જુવાન અને જોરાવર છું. માટે એ બધી વાતનો વિચાર કરીને હું કહું છું તે મમજો, અને મારે બહાતકા કરવો પડે, તે કૃતા પોતાની મેળે બોલવાનો કગવ કરો, તો મારું.

સોકેટીસ.

પણ ખરેખર, શ્રીકૃષ્ણ, મારા જેવો એક શીખાઉ એક

અનુભવી અંચકતાની સાથે સરખામણીમાં ઉતરે, અને તેણે ચર્ચેલા વિષય ઉપર પ્રથમ વિચાર કર્યા વગર બોલવા માંડે, તો તે દસવા જેવું થાય.

શ્રીક્રમ.

હું તમને કહી રહ્યો છું, સાકેટીમ; તમારો વિનય ગિલકુલ ચાલશે નહીં, કારણકે મારી પામે એવું કહેવાતું છે, કે જેથી તમારે બોલવુંજ પડશે.

સાકેટીસ.

ત્યાં તો કૃપા કરીને તે ન કહેશે.

ક્રીડસ

ના, પણ તે હું કહ્યા વગર નહીં રહું. અને ને હું કસમ લઇને કહીશ. હું તમને કસમ લઇને કહું છું—વારૂ કયા દેવના હું કસમ લઉં ? આ ત્રિપત્ર વૃક્ષના લઉં ? હા, આ વૃક્ષના કસમ લઇને હું તમને કહું છું, કે જો તમે તમારું વ્યાખ્યાન અહીં નેની સમક્ષ આપશો નહીં, તો હું તમને કદાપિ કોઇ પણ અંચકતાનું વ્યાખ્યાન સંજોગથી કરું કહીશ કે નહીં.

સાકેટીસ.

અરે, પાછું, એક વ્યાખ્યાનમુગ્ધ માણસને તમારી

ગમે તે આસા પ્રમાણે કરવાની કચ્છ પાડવાનું સાધન તમે સાફ મોઢી કાઢ્યું છે !

કીડમ.

ત્યારે તમે અચકાઓ છો શા માટે ?

મોકેટીમ.

તમે આ કમમ સીધા છે, કીડમ, એટલે હવે હું અચકાઈશ નહીં. કારણકે એવી મેજબાનોમાંથી અલગ ગઢિવાની મારી છતાં ક્યાંથી આવે ?

કીડમ.

ત્યારે શરૂ કરો.

મોકેટીસ

હું મું કચ્છા ધાડું છું તે કહું ?

કીડમ.

કઈ બાબતમા ?

મોકેટીસ.

હું મારા ચહેગને સપેટીને બોલવા ધાડું છું, કે જેથી બને તેટલી ઝડપથી હું વ્યાખ્યાન પૂરું કરી શકું, 'અને તમારી ગામે જોતાં શરમ આવવાથી વચ્ચે અટકી ન'પડું.

શ્રીકૃષ્ણ.

વારૂ, તમે બોલો એટલે જમ. બીજી જમી બાળતોડું
ગમે તે કંઠા.

ત્રાંકેટીસ

ચોા લિજીઅન કહેવાતી શારદાઓ આવો, પછી એમ
તમે તમાગ ગીતના સ્વભાવને લઈને કહેવાતી હો, કે
ગાનપ્રિય લિજીઅનોની જાતિને લીધે તમને એ નામ મળ્યું
હોય, -આંધા, અને આ મારો માયાણુ મિત્ર મને જે વાત
કહેવાની કંજ્જ પાડે છે. તેમા મદદ કરો, કે જેથી કરીને
તેનો માનીતો લેખક જે અત્યાર મુખી તેને દક્ષ દેખાયો
છે તે હવે એથી પણ વધારે દક્ષ દેખાય.

કોઈક કાલમાં એક છોકરો હશે, અથવા કહો કે તરુણ,
અને અનુપમ ખુબસૂરતીવાળો. હવે આ તરુણને ઘણા
રુનેહીઓ હતા. પણ એમાનો એક પહોંચેલો આદમી હતો,
કે નંણે પોતે પોતાના હર્ગદૈ કરતા લેશ પણ ઓછા
આવેશથી આહતો ન હોવા છતાં, તરુણને એમ મનાવેલું,
કે જાણે પોતે તેને આહતો નથી. અને એક દિવસ તે
આશ્રય કરતો હતો, ત્યારે તેણે આજ વાત સિદ્ધ કરવાનું
માથે લીધેલું, કે આવેશવાળા રુનેહીના કરતાં આવેશરહિત

સ્નેહી પર વધરે મહેરબાની થવી ધરે. અને આ રહી
તેની ગાળિતી

જેમને સાગી ગીતે વિચારવાની ઇચ્છા હોય, તેમને
માટે વિષય શરૂ કરવાની માન્ય એક પદ્ધતિ છે જે વસ્તુ
ઉપર ચોતે વિચાર કરે છે, તે વસ્તુ ની છે એ તો તેમણે
જાણવું જોઈએ, નહીં તો અવન્ય તરફ જોઈ માગે
જવાના પણ ઘણાખરા માણસો એવું સમજતા નથી, કે
પતાને કેટલેક વિશિષ્ટ વસ્તુના મૂલ્ય સ્વભાવનું અજાન છે
તત્કાળ માટે તેઓ ધાની લે છે કે પોતાને આ જ્ઞાન છે,
અને તેથી મવાલની શરૂઆતમાં જ ને પચ્ચપ્પ નમસ્તુત
થતી નથી, અને પશ્ચિમે તેઓ સ્વાભાવિક પરિણામ પ્રગટ
છે, કે પોતાની માથે અને પચ્ચપ્પમાં અમંગલિતિ
તત્કાળ માટે જે દેવને આપણે ધીમ્ધીએ મા વખોડીએ ડીએ,
તેમા તમે અને હું ન પડીએ તો માત્ર પણ આપણી
આગળ જે મવાલ છે તે તો એ છે, કે મિનતામાં સ્નેહ ઇષ્ટ
છે, કે સ્નેહનો અભાવ, તેટલા માટે ચાલો આપણે પચ્ચપ્પ
અમતિથી પ્રથમ તો સ્નેહની એક ન્ય ખ્યા સ્થાપિત કરીએ,
કે જેથી તેનો સ્વભાવ અને તેની ગતિઓ અમંગલ, અને
પછી એ તરફ જોવા કરીને ચાલો આપણે વિચારીએ,
કે તે પરિણામમાં લાભકારક છે, કે હાનિકારક છે હવે સ્નેહ

એક પ્રકારની કામના કે ઇચ્છા છે, એ દરેકને સ્પષ્ટ છે, જીજી તરફ એ પણ એટલુંજ સ્પષ્ટ છે, કે સ્નેહમાં હોય એ તોપણ આપણે સુંદર પદાર્થોને ઇચ્છીએ છીએ ત્યારે આપણે સ્નેહીને શી રીતે ઓળખવો ? વળી આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ, કે આપણામાના દરેકમાં બે શાસ્ત્ર અને નિયામક તરતો હોય છે, કે જેનાથી આપણે ત્યાં સહ જાય ત્યાં દેવાઈએ છીએ; એક આનંદની જન્મદા ઇચ્છા તથા બીજી ઉત્કર્ષની અભિલાષા કરતો મેળવેલ વિવેક. હવે આ બે તરતો કોઈ વાર પરસ્પર અનુકૂળ હોઈ છે, અને કોઈ વાર આપણી અંદર વિરોધ જગાડે છે, તથા એક વાર એકનું અને બીજી વાર બીજાનું પ્રાધાન્ય થાય છે. જ્યારે વિવેક આપણને શુદ્ધ વિચારથી મફતજી તરફ દોરે છે, અને પોતાનો અધિકાર સ્થાપિત કરે છે, ત્યારે અધિકારને આપણે મિતાચારનું નામ આપીએ છીએ; પણ જ્યારે ઇચ્છા અથવા કામના વિચાર વગર આપણને આનંદ તરફ ધમકે છે, અને આપણી અંદર પોતાનું પ્રાધાન્ય સ્થાપે છે, ત્યારે એ અધિકાર અતિયોગ કહેવાય છે. હવે, તમામ માણસો જોઈએ, કે અતિયોગને જેમ ઘણા ભાગે તથા ઘણ રૂપે છે, તેમ તેનાં નામ પણ ઘણાં છે. અને આ રૂપોમાંથી જેનું પ્રાધાન્ય થયું હોય, તે એવાળા માણસને પોતાના નામથી અંકિત કરે છે, કે જે આખરૂં આપે તેવું કે રૂપ

૧૫૬ નથી ઉદાહરણ તરીકે, ત્યારે ભોજન મંબ ધી ઇચ્છા
 વિચારશક્તિ તથા બીજી ઇચ્છાઓ ઉપર પ્રાધાન્ય
 જાને છે, ત્યારે તે અકરાનિયાપણું કહેવાય છે, અને
 પેવાળા આદર્શને અક્રાંતિયો કહેવાય છે વળી, જો
 પેવાળી જાણતમા તેજો અધિકાર ઝુલ્વી લીધો હોય અને
 વાળા આદર્શને આ દિશામાં ઘમડતી હોય, તો તેને
 યુ નામ મળશે, જો મારે કહેવાની જરૂર નથી અને મામા
 થત આ નામને મળતા નામ આ ઇચ્છાઓન મળતી ઇચ્છા-
 માને અપાય છે, તેટલા મારે કોઈ પણ વખતે જે ઇચ્છા
 ઇધાન હોય તેનું ચોખ્ખું નામ શુ, જો પુત્ર સ્પષ્ટ થઈ
 મય છે હવે આ પ્રસ્તાવનાના શબ્દો લખાઈ કરવાનો મારો
 કેતુ તમને મારી ગીતે મમજાયો હશે, ૫ । કમી વસ્તુ
 મેવી સ્પષ્ટ નથી, કે જે મોલવાથી વધાઈ સ્પષ્ટ ન થઈ શકે.
 ત્યારે કામના વિવેકનો અનાદર કરીને અન જે મત્ય તરફ
 મારે છે તે વિચારશક્તિને હરાવીને મોદય જે આનંદ પ્રેમી
 પહે તેની દિશામાં આવે છે, અને વળી ત્યારે તેને મળતી
 ઇચ્છાઓની અસન્ધી તે પાર્થિવ રૂપોના મોદય તરફ ત્રીન
 ગતિથી ચલાયમાન થાય છે, ત્યારે તે અતિ તીવ્ર ગતિને
 લીધે તેને એક અલિધાન મળે છે, અને ન રહે કહેનાય
 છે પણ વાડ મારા બહાલા ફીડસ, મને જેમ લાગે છે તેમ
 તમને નથી લાગતું, કે હું કઈક દેવી પ્રેરણાથી બોલુ છું ?

શ્રીકૃમ.

એમાં તો કશો શક નથી, સોક્રેટીસ, કે કોઈક પ્રવાહથી તમારી વાણી વટી રહી છે.

સોક્રેટીસ.

તો જ્ઞાતિથી માગે શબ્દો સાંભળ્યા કરે, ગાંઠેખર જે જગ્યા ઉપર આપણે બેઠા છીએ તે ભૂમિ લાગે છે. એટલે જો કદાચ વ્યાખ્યાન ગણાવતા વતા સ્થનના પ્રાણોના પ્રભાવથી હું મૂર્ચ્છિત થા તમારે તેથી વિરિભત થવું નહીં; કારણકે મારી વાણી છ દોળાદ વાણીથી બહુ દુર નથી.

શ્રીકૃમ.

જાગી વાત, બહુ દુર નથી.

સોક્રેટીસ

અને એ માટે તમે જવાબદાર છો, શ્રીકૃમ. પણ બાકીનું વ્યાખ્યાન સાંભળો, કારણકે કદાચ મને યશ નહીં. પણ એ તો જેમ દેવની ઇચ્છા હશે તેમ આપણે તો મુંદર જીવા : સંબધી આપણી વાનચિ પાછા આવીએ.

યારે આવે, મારા મગ્ગ તરુણ ચર્યાવાના વિષયની
 યા બરાબર આપેલી છે, એટલે આવેગચક્રિત તથા
 રુદિત મ્નેડીની મુન્દા મ્વીકાગ્વામા તમને પરિણામે
 ભા અગ્રવા ગી હાનિ થવાનો મુલવ છે, તે વિચારતાં
 યા આગરો નજર આગળ નખીએ ને માણસ કામ-
 ચાલિત થતા હોય, અને ગમ્મતનો શુભામ હોય,
 ને લાગે છે, કે તે પોતાના પ્રિયજનને પોતાને જેમ
 તેમ વધાર આનંદ મળે એવું માધન જનાગ્યા વગર
 શરૂ નહીં હોય, માઠા માણસને જે કંઈ વસ્તુ તેની
 મથી વિન્દુ જતી નથી તે જોકે આનંદ આપે છે,
 જે કોઈ ઉન્નતનો કે મમાનતાનો પાત્ર નહીં,
 તે નાણુશ થાય છે તેવા માટે મ્નેડી પણ, જે
 વી ગતનુ હશે તો, પોતાના પ્રિયજનને પોતાથી અડિ
 ને કે પોતાની નમાન વધા દેશે નહીં, પણ નિગ્તર
 ઉતારી પાડવાનું અને નીચો જનાવવાને યત્ન કરશે.
 અજાન વિગ્રાથી ઉતરતું છે, બીગ્તા હિમતથી, વસ્તુ
 ની અગ્રાન્નિ વજ્જાની ડવાથી, અને બુદ્ધિની જડતા
 રિત બુદ્ધિથી આવી અને ખીણ ઘણી માનમિક ખામીઓ
 કુદગ્તથી અતસ્થિત હોય, તો તે પોતાના પ્રિયજનમાં
 મળે મ્નેડી પ્રમત્ત થયા વગર નહે નહીં, અને જે તે
 જવણીથી ઉપજત થતી હોય, તો તે દાખલ કરવાને તેણે

પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અથવા કામનાની તૃપ્તિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પરિણામ એ થાય છે, કે તમારો દુનિયા તમારો તરફ અદેશી આંખથી જોશે, અને ઘણી કિંમતી પિછાનો કે જેથી તમારા પુરુષત્વનો મોથી વધારે વિકાસ થાય, તેથી તમને દૂર રાખીને તે તમને ગંભીર હાનિ કરશે, અને સાથી મોટી હાનિ જે જાળત તમને મોથી સારી રીતે હાથા ધનાવી શકે તેનાથી તમને વિચુક્ત રાખીને કરશે; અર્થાત્ દેવી ફિલિસુફીના અભ્યાસથી, કે જેનાથી તમારો દુનિયા તમને જાનશે ત્યાં નુધી અલગજ રાખશે, એવી ધાર્મિકીથી, કે આ ગીળગાથા કદાચ તમે તેનો તિરસ્કાર કરો. અને આટલાથી સંતુષ્ટ ન થતા તે એવી ચુક્તિ કરશે, કે જેથી તમે દરેક વિષયના સંપૂર્ણ અજ્ઞાનમાં રહો, એટલે કે દરેક વિષયમાં તની પાસેથી માહિતી મેળવવાની તમને દરમ્મ પટે: દારબકે તમારી એ પ્રકરની સ્થિતિથી તેને તીવ્રમા તીવ્ર આનંદ થય તેમ છે, જોકે તમને પોતાને તેથી પામમાલી જેવી હાનિ થાય. એટલે માનસિક સુધારાની જાળતમાં તે જે રહેલી આવે-શમાં હોય તેના કરતાં બીજો કોઈ પણ નાયક તથા મોખતી તમને એકા લાભકારક હોઈ શકે નહીં.

હવે, જો તમારો સ્વામી અર્થે ઘણી એવો માણસ હોય, કે જે સદ્ગુણને છોડીને આનંદને અનુસર્યા વગા

હી રહે નહીં, તો તમારા શરીરને કેવી ટેવો પડે, અને
 અને કેવા પ્રકારની શારીરિક કેળવણી મળે, તે આપણે
 જોવાનીએ. એવો માણસ કોઈ નાબુક છોકરાની પાછળ
 પડતો દેખાશે, કે જે અંગોમાં કસાયેલ નહીં હોય, પણ
 મેકશીનમાં મળી જતાં ઝાટોની છાયા નીચે લાડમાં
 ભર્યો હશે, જે મદોની મહેનત અને નીરોગી પંચેવાથી
 મપરિચિત હશે, પણ જોરતના જીવનના માદંવધો અપ-
 રેચિત નહીં હોય, કુદરતની ખુશીઓની ખામી હોવાથી
 જોવાના ગળીને જોટા રંગો તથા ધરણથી શણગાર
 ના હશે, અને સ્વસ્થમાં અની સ્વાભાવિક રીતે મહ-
 મામી જાધી ક્રિયાઓમાં નિમગ્ન હશે એ ક્રિયાઓ શી
 છે, એ તમે એવી મારી રીતે જાણો છો, કે મારે તેમના
 રસજાળથી વધારે વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી; પણ એક
 શિક્ષામાન્ય વર્ગમાં તેમનો સર્વાંગો કળીને દુ વિષયના ગીજ
 ભાગને ઉપાડીશ. એ ક્રિયાઓ એવી છે, કે જે કોઈ તરુણનું
 મનને તેમાં કેળવણી હોય છે, તે લગ્નના વળતરમાં અને
 જોવા સંકટના પ્રસંગોમાં પોતાના દુઃખનો વિચાર, પણ
 પિતાના મિત્રો તથા સ્નેહીઓ સુદાને ધારતી પયદા કરશે.

આ જાધી ખુલ્લી વાતો જવા હઈને હવે આપણે એ
 તપાસ કરીએ, કે સ્નેહીના માહચર્ય અને વ્યવસ્થાથી

તમારાં ભવિષ્યને શાં લાલ કે' હાનિ. થવાનો સંભવ છે. એ દરેક માણસને સ્પષ્ટ થવું જોઈએ, અને રનેહીને પોતાને તો સૌથી વધારે, કે તેના પ્રિયજનના સૌથી ઠહાલા, સૌથી માનીતા, અને સૌથી પવિત્ર ખબના દૂર થાય, એ કરતા ખીજ કોઈ પણ વસ્તુને તે વધારે આગ્રહથી ઇચ્છશે નહીં! તેનાં માતાપિતા તથા મંજુધીઓ અને મિત્રોથી તેને વિયુક્ત જોઈને તે રાજી થશે, કારણકે પ્રિયજન માથેના જે વ્યવહારને તે સૌથી વધારે આહો છે, તેના માર્ગમાં એ સોને તં ટીકકારો અને પ્રતિષ્ઠા તરીકેજ દેખે છે. વળી, જો કોઈ જુવાનની પામ સોનાની કે ખીજ કોઈ પદાર્થની મિલકત હશે, તો તે મુકંડકીમાં કમાયો હોય તે વખતના જેટલી નહેલાઈથી શિકાગ થશે નહીં, તેમ તેને ગમે તેમ ચલાવી શકાશે નહીં, અને આ પ્રમાણે પોતાના પ્રિય જનની પાસે હોલત હશે, તો રનેહી તેની અદેખાઈ ક્યાં વગર, અને તેની હાનિ થતાં અતઃકરણથી પ્રસન્ન થયા વગર રહી શકશે નહીં. એથી પણ વધારે, તે જાને તેટલા લાંબા વખત સુધી પત્ની, કે જાળક, કે ઘર વગરનો રહે તેમાં તે રાજી થશે, કારણકે લાંબામાં લાંબા વખત સુધી પોતાના આનંદોનો સંપૂર્ણ ઉપભોગ કરવાને તે ઇચ્છતો હોય છે.

મને ખબર છે, કે દુનિયામાં આ સિવાય ખીજ

ખરાબીઓ પણ છે, જોકે એવી થોડીજ છે, કે જેની સાથે કોઈક દેવતાએ દક્ષિણ તૃપ્તિનું મિશ્રણ ન કર્યું હોય. ઉદાહરણ તરીકે, બુદ્ધિસિત એક ત્રામદાયક અને ઝેરી રાક્ષસ છે, છતાં કુદરતે તેના આળાઓમાં પણ અમુક ખૂબી મૂકેલી છે. વળી, રણાતને એક લયક ખરાબી તરીકે તિરસ્કારી શકાય; અને એવાં બીજાં ઘણાં માણસો તથા પ્રવૃત્તિઓની મામે એજ અપવાદ લાની શકાય, જોકે આલ્પતા ધડીમા તો તેઓ તીવ્રમા તીવ્ર આનંદ આપી શકે છે પણ રનેહી પોતાના પ્રિયજનને દાનિદ્રાગ્રહ હોવા ઉપરાંત હમેશાના વ્યવહારમાં અતિશય ગણગમતો થઈ પડે છે. એવી એક જૂની કહેવત છે, કે જુવાન જુવાનથી પ્રમત્ત થાય છે, તથા ઘરડા ઘરડાથી અને નનુ ઝાંઝા મને એ લાગે છે, કે વયની મમાનતાને લીધે આનંદની મમાનતા હોય છે, અને એ મમાનતાથી મૈત્રી જન્મ પામે છે પણ મમાનોના વ્યવહારમાં પણ કંટાળો નથી આવતો, એમ નથી અને ઉપરાત, દરેક કાર્યમાં દરેક માણસને બલાત્નાર અપ્રિય લાગે છે, એમ કહેવાય છે, અને આ ખરાબી એવી છે, કે જે બંને વચ્ચે સમભાવની ખામી હોવા ઉપરાત, પ્રિયજન પોતાના રનેહીના સમાગમમાં મોથી વધારે અનુભવે છે. કારણકે એક ઘરડો માણસ જુવાનનો સોબતી છે, કે જે પોતાનું આલે ત્યાં સુધી દિવસ કે રાત કદાપિ તેને છોડતો નથી, પણ અનિવાર્ય આવે-

ગથી આગળ ઘસડાય છે. જ્યાં સુધી તેને દષ્ટિ, શ્રુતિ, સ્પર્શ, અને દરેક ઇન્દ્રિયથી તે સુંદર જીવાનની હાજરીનું ભાન થયા કરે છે, ત્યાં સુધી એ આવેગ તેને પરમ આનંદ આપ્યા કરે છે, જોટલે કે નિનંતર તેની જાણને વળગી રહેવાના કરતાં ખીચું કશું તે વધારે ચાહતો નથી પણ જો આપણે સ્નેહના પાત્રને વિચારીએ તો હું એમ પૂછુ છું. કે તેને જાદલામાં એવું કયું આશ્વાસન અથવા એવો કયો આનંદ મળે તેમ છે, કે જેથી કરીને એ લાંબા માહત્વચર્ચી તેને કંટાળાની પરાકાષ્ઠા થતી અટકે? કારણકે તેની આગળ હમેશા વૃદ્ધાવસ્થાનું ક્રમાયતુ વદન ગ્રહેલું હોય છે, અને તે પણ તે માં સહ-ગામીઓ માથે, કે જંના નામ લેવા પણ આપણને ગમતાં નથી, ત્યારે જાણતકારે આપણને તેનો સસર્ગ થાય તે તો કેમજ ગમે? ઉપગત દુઃખ પ્રત્યે અને ફેંક મંડળીમાં તેને દોષદર્શી અવલોકનની નામે આવધાન ગ્રહેવું પડે છે, જ્યારે કાતો તેને અધર્મિત અને અનિશ્ચેય તાર્કિક માલજવી પડે છે, અથવા તેના નેહીના અપ્રમત્ત તન્ ગથી અમદ્ય ઉપકા સાંભળવા પડે છે. અને જ્યારે તે અતિપાનથી પ્રમત્ત થયો હોય, ત્યારે તો તેણે એવી ઉઘાડી અને ખીભત્મ વાણી નાભજવાની આશા ગળવી, કે જે નાંભળવી અમદ્ય છે, એટલું જ નહીં, પણ ત્રામદાયક છે.

અને જો, આવેશ ટકી રહે તે અરસામાં સ્નેહી હાનિ -

કેન્ક તથા અપ્રિય છે, તો અવગ્રહ, જ્યારે તેનો આવેશ શમી જશે. જ્યારે તો ગાફીના જીવનમાં તે પોતાના પ્રિયજનનો દ્રોહી થય. વગર રહેશે નહીં. કારણકે ઘનું વચનો આપીને, ગાફીના મોઝન અને વિનવણાંથી પણ અવિધના લાભની ખાતર તેના સમાગમનો વર્તમાન બોલે મહુન કરવાને તે તેને માગેજ મમજતવી શકયો હશે હા, હુ કહું છું, કે જ્યારે ગાફીના આપવો જોઈએ. તં વળતે તેનં માહુમ પડે છે, કે તેની છાતીમાં એક નંવા શામક અને એક નવો પ્રભુ આવેલ છે, અર્થાત્, આવેગ તથા ઉન્માદને ગાફીના દહાપણ અને મિતાયાર, અને કે તં એક નંવા મજસ થયેલ છે, જોકે તેના પ્રિયજનને એ દેરફારની ખબર નથી. એટલે પેલો જીવાન આગલી કૃપાઓનો ગાફીના માગે છે, અને જાને વચ્ચે વાચા અને કર્મણા જે વીતેલ હોય તે મૌની થાઈ આપે છે, એવું માનીને, કે પોતે એજ વ્યક્તિની પામે જોલે છે પણ પેલો તો ગમ્મનો માયો પોતાનામાં થયેલ. દેરફાર કહી શકતો નથી, તેમ આગલા ઉન્મત્ત ગ્રાસનનાં મોગનો અને વચનો પૂરા પણ કરી શકતો નથી, કારણકે હવે તેના હૃદયમાં દહાપણ અને મિતાયાર પોતાનું તપ્પ દર્શુ છે, એવી ધારનીથી, કે જો તે અગાઉની માફક આચરણ કરશે, તો તે અગાઉ હતો તેવો થઈ જશે, અને પોતાની જૂની સ્થિતિમાં પાછો આવશે. અને આ પ્રમાણે

તે એક ન્હાસેડું થાય છે, અને જ્યાં તે એક વાર સ્નેહી હોતો, ત્યાં તેને પરાણે છેતરનાર થવું પડે છે, અને એક ક્ષણમા તે પાછળ પડનાર મટીને જેની પાછળ પડવામાં આવે છે તે જોને છે: કારણકે પેલા જુવાનને તો રીસ અને શાપ સહિત તેનું અનુસરણ કરવાની ફરજ પડે છે, કારણકે અફમોસ ! તેને પહેલેથીજ એ ખમગ નહોતી, કે તેણે જે સ્નેહમાં અને તેટલા માટે દીવાનો હોય તેના પર કૃપાઓ કરવી ન જોઈએ, પણ જે સ્નેહમાં ન હોય, અને પોતાની શુદ્ધિ બુદ્ધિ રાખી રહ્યો હોય, નેરા ઉપર કરવી જોઈએ, કારણકે જે સ્નેહી ઉપર કૃપા કરશે, તો તેને એક વિશ્વાસઘાતક, ચીડિયા, અદેખા કંગાલને બધીન થવું પડશે, કે જે તેના માલને નુકમાન કરશે, અને શારીરિક સ્થિતિને નાનિ કરશે, પણ મોથી મોટી હાનિ તો તેના આત્માના નુકસાનને કરશે, કે જેના કરતાં દેવો તથા માનવો બંનેની નજરમાં ખીલ કોઈ પણ વસ્તુ વધારે કિંમતી નથી, તેમ કદાપિ થશે નહીં. મારા મુંદર જુવાન, હું બોલ્યો છું તે શબ્દો ઉપર ઝીઝિ વિચાર કરો, અને યાદ રાખો કે સ્નેહીની કૃત્રતા એ કદી શુભેચ્છની પ્રીતિ નથી, પણ જે તમ જીવને કામે છે તેવી કામનાથી,

“ જેમ વરુઓ ઘેટાંને ચાહે છે, તેમ સ્નેહીઓ પોતાના પ્રિયજનોને ચાહે છે.”

અરે શ્રીકૃમ્ ! મને ધાસ્તી હતી એજ વાત ! હવે મારી પામેથી બીજો એક પણ શબ્દ સાંભળવાની આશા ન ગળવી, પણ માફ જોડવું અહીં જતન થાય છે, તેથીજ મતોપ પકડવો.

શ્રીકૃમ્.

કેમ, સોફ્ટીમ, મને તો લાગ્યું કે, હજી તો વ્યાખ્યાન માત્ર અધું થયું છે અને આવેશરહિત આગકના દાવાને દેકે આપવામા પણ તમે બીજું એટલું જોડશો. અને પેલાની વિરુદ્ધ તે જે લાભ આપી શકે તેમ છે તે જાણી બનાવશો ત્યારે કેમ તમે બધ તપો છો ?

નેન્ડરીન

મારા વિદ્વાન મિત્ર, તમે શું જોયું નહીં, કે મારી વાણી આવેશથી આગળ ગાલી હતી, અને વીરસથી ઉછળતી હતી, અને તે પણ જ્યાં હું દોષ દેવામા શકાયો હતો ત્યારે ? ત્યાં કૃપા કરીને એ કલ્પના કરશો કે જે હું મ્તુતિ ગરૂ કરીશ તો માફ શું થશે ? તમે શું જાણત નથી, કે જે વાગ્દેવીઓની અસર નીચે તમે મને હેતુપૂર્વક મૂક્યો છે, તેઓ મને અવશ્ય હર્ષોન્માદમાં લાવી મૂકશે એટલે એવી સ્થિતિની ધાસ્તીથી હું તમને સંક્ષેપમાં કહું

હું, કે એકના જે દોષો મેં કદાચ તેથી વિરુદ્ધ ગુણોજ
હું બીજાને આપ્યું હું. અને જ્યારે બંને પણ સખાંધી
પુરતું બોલાઈ ગયું છે, ત્યારે વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યાનના જરૂર
પણ શી છે? અને આ પ્રમાણે મારો કથાને તેને લાયક
સત્કાર મળશે; અને હું તો તમે મને કંઈ વધારે ગંભીર
બાબતની ફરજ પાડો તે પહેલાં ઘેર પહોંચી જઈશ

ફીફસ.

ફાલ નહીં, મોકેટીસ, દિવસનો તાપ નથી આવે ત્યાં સુધી
નહીં શું તમે જોતા નથી, કે સૂર્ય મધ્યાહન સુધી ચડી
ચૂક્યો છે? તો કૃપા કરીને થોભો, અને જે કહેવાયું છે
તે મંજૂર આપણે માથે વાતચિત કરીએ, તથા થંડક
થાય કે તત્ત ઘેર પાછા ફરીએ

મોકેટીસ.

ફીફસ, તમારા વ્યાખ્યાનો મહિત તમે એક વિલક્ષણ
આદમી છે, તમે મને છેક વિન્મિત કરો છો હું માનું
છું કે તમારા જીવનમાં જેટલા વ્યાખ્યાનો આપ્યા છે,
તેમાંનો મોટો ભાગ દુનિયામાં કોઈ બીજા માણસને લીધે નહીં
પણ તમારે લીધે રચાયેલ છે, પછી તે તમારી પોતાની
કૃતિ હોય, કે સારી કે નરસી યુક્તિઓથી તમે બીજા કોઈની

પાસેથી કદાચેલ હોય. જો આપણે થીંગસના સિગ્નિઆમને
બાદ કરીએ, તો કોઈ તમારી માથે સ્પર્ધા કરી શકે તેમ
નથી. અને ફરી હુમલાં એક જીવ વ્યાખ્યાનનો જન્મ થવાનો
છે, તેના પછી તમે કારણબૂત છો.

દ્વીપ્ત.

બેશક, એ કંઈ ખરાબ ખબર નથી; પણ એમ શી
રીતે છે, અને તમે કયા વ્યાખ્યાનની વાત કરો છો ?

સોક્રેટીસ

જેવો હું નદી ઓગળતો હતો, તેવો મને મગ દેવી
શુરનો આદેશ આવ્યો હતો, કોઈક વસ્તુ હું કબ્બાનો હોઉં,
તેમાં મને અટકાવવો હોય, તે મિત્રાચ એ આદેશ મને
કદાપિ થતો નથી. અને મને લાગ્યું, કે જાણે આજ સ્થા-
નમાંથી એવો અવાજ આવ્યો, કે જાણે મેં સ્વર્ગની સામે
કોઈ અપરાધ કર્યો હોય, અને હું શુદ્ધ થાઉં, તે પહેલાં
મારે આ સ્થાન છોડવું નહીં હવે, તમને ખબર હશે, કે
મારામાં કંઈક પયગંબરો કુશળતા છે, કંઈ બહુ નથી, પણ
સાધારણ લેખકોની માફક મારા કામપુરતી છે. અને આ
પ્રમાણે હોવાથી મારી ભૂલ આખરે હું સ્પષ્ટ જોઈ શક્યો
હું. હું આખરે એમ કહું છું, કારણકે, મારા બહા મિત્ર,

હું તમને જાતરી આપું છું કે આત્મા પણ કોઈક રીતે
પયગંબરો છે કારણકે યોગ વળત ઉપર જ્યારે હું એ વ્યા-
ખ્યાન બોલતો હતો, ત્યારે મારો આત્મા મને કંટકિત કરતો
હતો, અને ઇનિકસ કહે છે તેમ, મારો અહેસા ધાર્મીય
આંખો થયો હતો કે રખે હું સ્વર્ગની ઊંચી અદાલતને
મામે કંઈક અપરાધ કરીને પૃથ્વી ઉપર આગર મેળવતો
હોઉં. પણ હવે મેં મારૂં પાપ શોધી કાઢ્યું છે.

શ્રીકૃષ્ણ

અને વારૂં તે શું છે ?

સોક્રેટીસ.

શ્રીકૃષ્ણ, તમે જાતે જે વ્યાખ્યાન ગાહી જાવ્યા તે
ત્રાસદાયક હતું, અને મને જે બોલવાની તમે કરજ પાડી
તે પણ તેવું જ હતું.

શ્રીકૃષ્ણ.

કેવી રીતે એ ત્રાસદાયક હતાં ?

સોક્રેટીસ.

એ વ્યાખ્યાનો બેવકૂફીથી ભરેલાં અને સાચે કંઈક
અધાર્મિક પણ હતાં; અને એથી વધારે ત્રાસદાયક શું હોય ?

પ્રીકૃષ્ણ.

જો તમારો આરોપ ખરો હોય તો કશું નહીં.

સોક્રેટીસ.

અને શું તે ખરો નથી ? તમે શું સ્નેહને એકોડા-
દીનો પુત્ર અને એક દેવ ગણના નથી ?

પ્રી.મ. .

તે એ પ્રકારનો કહેવાય છે, ગેશક

સોક્રેટીસ

હિનિઆમના વ્યાખ્યાનમાં ના એશક તે તેવો ગણાયો
નથી, નેમ માગ ઉપર તમે બહુ કશું, તે પછી તમારું
જે વ્યાખ્યાન મારા જોણનાથી જોણાયું, તેમાં પણ
નહીં નહીં, જો સ્નેહ એક દેવ હાય, અથવા
દેવી હોય, અને ખરેખર તે તેવો જ છે, તો તે કશી ખગળી-
વાળો હોઈ શકે નહીં; છતાં આપણા જાને વ્યાખ્યાનોમાં
તેને તેવો જતાવવામાં આવેલ છે. તેટલા માટે સ્નેહના
મંબંધમાં આ તે વ્યાખ્યાનોનો અપરાધ છે; અને માત્ર
આ નહીં, પણ જોકે તેમની અંદર એક પણ શબ્દ નિર્દોષ
કે સાચો નથી, છતાં હસવું આવે તેવી સરલતાથી બાપ

એવી ગંભીર રાખવામાં આવેલ છે, કે જાણે વાત મહત્વની હોય, અને તે કદાચ એવી આશાથી હશે, કે તે કોઇક નિર્માણ્ય મૂર્ખોને છતરી શકશે, અને તેમનામાં પ્રતિક્ષા પણ પામી શકશે. તેટલા માટે જો શ્રીફસ, મારે તો પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જ નોંધજો. અને જે લોકો પુરાણ કથાઓના સંભંધમ પાપ દરે છે, તેમને માટે પ્રાયશ્ચિત્તનો એક પ્રાચીન પ્રકાર છે, કે જે સ્ટેસિકોગ્સ જાણુનો હતો, જોકે હોમર નહીં કાન્થકે જ્યારે હેલનને હોય દેવા સારૂ તેની દર્શન શક્તિ ગુમ થઇ ગઈ, ત્યારે હોમરની માફક તે કારણથી અજાણના નહોતો, પણ વાગ્દેવીઓના માથો ભક્ત હોઈને તેણે પતાના હોય જણ્યો, અને તરત ગાન કર્યું, કે:-
 “જો માત્ર વન ખેડું હવું-હકીકત એ છે, કે તું-વહાણો પગ અડશે / નથી. તેમ દૂધની દિવાલો સુધી કદાપિ ગયો નથી.”

અને જો પ્રમાણે જેવું તેણે પોતાનું વિપરીત માન પૂરું કર્યું, કે તરત નેને દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ. પણ હું જો જાને કવિઓના કવતાં એક બાળનમાં વધારે ઉદ્દાપન વાપરીશ. સ્નેહની નિંદા કરવા માટે મારા પર કંઈ આફત હતરે, તે પહેલાં પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે હું મારે વિપરીત વાદ તેને અર્પણ કરીશ, અને તે પહેલાંની માફક શરમથી ઢાંકેલે નહીં પણ ખુલ્લે મસ્તકે.

શ્રીકૃષ્ણ.

આના કરતાં મને વધારે આનંદ થાય એવી કંઈ પણ વાત તમે બોલી શક્યા ન હોત.

સોક્રેટીસ

મારા બહા મિત્ર, હું તમારી વાત માનું છું, કારણકે જેમ મને તેમ તમને સુદા લાગે છે, કે આપણાં બંને વ્યાખ્યાનોનો ફાનિ ઘણો બેશરમ હતો. કારણકે ધારો, કે કોઈક આમ્ય અને ઉદાર લાગણીનો માણસ, કે જેને હાલ અથવા પોતાનો જિંદગીના વીતેલા કોઈ વખતમાં અમાન સ્વભાવના તરણની નાથે સ્નેહ થયો હોય, તેનાથી તે અંભણાઈ ગયા હોય તો ? ઉદાહરણ તરફ કે, જો તે આપણને એમ કહેતા સાંભળે, કે સોમનું જરાક કામ્ય ગળાનાં સ્નેહીઓને પ્રમાણ દેવ થઈ આવે છે, અને તેઓ પોતાના પ્રિયજનોના અહેખા તથા ભયંકર સ્થાવતી થઈ પડે છે, તો તમે એ શું શક્ય માને છો, કે તે એમ કલ્પના કર્યા વગર રહી શકે, કે એ પ્રમાણે બોલનારા આદમીઓ ખારવાઓમાં ઉછરેલા હોવા જોઈએ, અને તેમને કોઈ પણ સાચા આવેશનો અનુભવ હોવો સંભવિત નથી, અને શું તે આપણે કરેલી સ્નેહની નિંદા ન્યાયપુરસ્સર નથી, એમ કહ્યા વગર રહેશે ? -

શ્રીફલ.

૧ બેશક નહીં, સોફેટીસ.

સોફેટીસ.

ત્યારે, આ પ્રકારના સ્નેહી તન્ક સફલાવથી તથા સ્નેહના દેવની પોતાની ભીતિને લીધે, આપણે અત્યાર સુધી જે સાંભળ્યું તેના ખરા સ્વાદને, હું એક નવીન અને મધુર વ્યાખ્યાનથી જાણે કે ઘેાઘ નાખવા આહું છું. અને હું લિસિઆસને પણ બલ મણ કરીશ, કે તેણે જાનતી ત્વરાથી એવું સિદ્ધ કરવું, કે જીજ્ઞાસાથી રિયતિ સરખી હોય તો સ્નેહરહિતના કળાં સ્નેહીની માગણીને પસંદ કરવી જોઈએ.

શ્રીફલ.

એ પ્રમાણે થશે, તેમાં તમારે કશી શંકા ન રાખવી. સોફેટીસ. તમે સ્નેહની તમાની સ્તુતિ ઉચ્ચારશો, તો લિસિઆસ પણ એજ પક્ષની જીજ્ઞાસા સ્તુતિ રચવામાંથી જાગ્યા શકશે નહીં.

સોફેટીસ.

વારૂ, એ જાણતમાં તો, જ્યાં સુધી તમે જે છો તે છો, ત્યાં સુધી હું તમારા પર વિશ્વાસ રાખી શકું.

શ્રીકૃમ.

ત્યારે વિશ્વામથી ચત્રાવ્યે રાજો.

મોકેટીમ.

પણ હું એ જાણતો ચાહું છું, કે જેને સંખ્યાપીને
મેં માડું આગલું વ્યાખ્યાન આપ્યું, તે તરુણ કયાં છે ?
કાગળકે તે આ વ્યાખ્યાન નાંભળ્યા વગર રહી જાય,
અને ઉતાવળમાં આવેશરહિત આશકની માગણીને અનુ-
મોદન આપે, તો મને તંને વાસ્તે ખેદ થાય

શ્રીકૃમ

અહીં તે તમારી જાણમાં બેઠો છે, અને જ્યારે તમને
તેની જરૂર હશે, ત્યારે તૈયાર છે.

મોકેટીસ.

ત્યારે તમારે સમજવું જોઈએ, મારા સુંદર તરુણ, કે
માડું આગલું વ્યાખ્યાન કીર્તિપ્રિય પામ્યોદ્દીઝના ગરમતી
પુત્ર કીકૃમનું કૃત્ય હતું, કે જે મિરિનમના હીંગબોળના
ક્યારાઓમાં ઉછરેલ છે, પણ હમણાંજ જે વ્યાખ્યાન હું
આપતો ધાડું છું, તે માટે હું પ્રેરિત કવિ, પવિત્ર સુદેશના

પુત્ર, એસિકોરસન આભારી છું, કે જે હિમેશમાં સ્નેહના મંત્રામાં કેળવાયેલો હતો. હવે, એ આ પ્રમાણે શરૂ થયું નોંધએ:—

જે વાત એમ કહે છે, કે સ્નેહી વતંમાન હોય, તે છતાં ન-સ્નેહી તરફ કૃપા દર્શાવવી નોંધએ, કારણકે એક દીવાનો છે, અને બીજો શાણો છે, તે ખોટી છે. કારણકે દીવાના-પણું ખૂરું છે, એ જો અપવાદ વગર સત્ય હોય, તો એ વચનથી કશી હાનિ નથી; પણ હકીકત એ છે, કે આ-પણી મોટામાં મોટી ઇષ્ટ વસ્તુઓને માટે આપણે દીવાના-પણાના આભારી છીએ, જો માત્ર તે દેવથી બક્ષાયલું હોય તો. કારણકે, તમને સુવિદિત છે, કે રેલ્વેની પયગંબરીએ તથા ડોડોનાની પૂજારણોએ ઉન્માદની ક્ષણોમાં શ્રીસનાં માણસો અને નગરોની મોટી અને ભવ્ય સેવા બતાવી છે, પણ શાણપણની સ્થિતિમાં અલ્પ અથવા બિલકુલ નહીં.

અને જો આપણે સિગિલ તથા બીબાં સર્વ, કે જેમણે પ્રેરિત ભાવિદર્શન વડે ઘણાં માણસોને ઘણી બાબતો અગ્ર-ઉથી કહેલી છે, અને એ પ્રમાણે તેમના ભાવી ભાગોમાં તેમને ખરાબર ચલાવ્યા છે, તેમના સંબંધી બોલીએ, તો જે વાતની સૌને ખબર છે, તે કહેવાર્થ નિર્યંક વિસ્તાર થાય. છતાં,

એક હકીકત એવી છે, કે જે આપણે ગાંભીર્યથી વિચારવી ઘટે છે; એટલે હું એમ કહેવા ચાહું છું, કે પ્રાચીન કાલના નામ પાડનારાઓના મત પ્રમાણે ઉન્માદમાં કશી અપકીર્તિ કે નિંદા નહોતી; નહિતો (ગ્રીક ભાષામાં) એજ નામ તેમણે, જેથી ભવિષ્ય જાણી શકાય છે, તે સાથી જોડ્ય કલાને પણ આપ્યું ન હોત. નહીં, તેઓ તો માનતા કે ત્યારે દેવની દ્રુપાથી પ્રેરિત હોય ત્યારે તે એક જોડ્ય વસ્તુ છે, અને તેટલા માટે તેમણે તેને એ નામ આપેલું. પાછલા ઝમાનાના હલકા સંસ્કારથીજ એક અક્ષરનો ઉમેરો થઈને શબ્દ ફરી ગયો છે. એજ પ્રમાણે તમને માલુમ પડશે, કે ભવિષ્યની શોધ, કે જે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા લોકો પક્ષીઓ અને જીજ્ઞાસુ નિમિત્તોના માધ્યમથી ચલાવે છે, તેનું પ્રથમ (ગ્રીક ભાષામાં) એક નામ હતું, કારણકે માણસો વિચાર દ્વારા પોતાનાજ મનમાંથી બુદ્ધિ અને માહિતી મેળવતાં; પણ અર્વાચીનોને એ શબ્દથી સંતોષ ન થતા તેમણે તેમાં એક સ્વરનો વધારો કર્યો છે. તો જે પ્રમાણે નામ અને શક્તિ જાનેમાં ભવિષ્યવાદ શકુનપરીક્ષણના કરતાં વધારે પૂર્ણ અને કિંમતી વસ્તુ છે, તે પ્રમાણે પ્રાચીનોના અભિપ્રાયને લીધે, ઉન્માદ શુદ્ધ બુદ્ધિના કન્ટાં અને દેવની પ્રેરણા મનુષ્યની જનાવટના કરતાં વધારે જોડ્ય વસ્તુ છે વળી, તે દુઃખદાયક વ્યાધિઓ - અને ભયંકર વેદનાઓ, કે જે કોઈક જૂનું

‘પૂર્વજના અપરાધને લીધે, તમે જાણો છો તેમ, અમુક કુટુંબોમાં ચાલુ ગદ્યાં હતાં, તેમને વાગ્તે, યે વ્ય માણસોના હૃદયમાં પ્રવેશ કરીને, તથા યોગ્ય માણસોના આગળ તેના રહસ્યો પ્રગટ કરીને, ઉન્માદ ઉપાય આપેલ છે, કારણકે તેથી માણસ દેવોની પ્રાર્થના અને એવાનો આશ્રય લેતો, અને શુદ્ધિની ક્રિયાઓથી તે વર્તમાન તથા ભવિષ્યને મારે નીરાશી બનતો, એટલે કે, જો તે યોગ્ય રીતે ઉન્માદ અને આવેશમાં આવતો, તો પોતાને વીંટાયેલાં કુટુંબોમાંથી બચવાને તેને માર્ગ દેખાનો અને ઉપગ્રંથ, શારદાઓથી પ્રેરિત થતો પણ એક આવેશ અને ઉન્માદ છે, કે જે કોઈક સંકેતભર્યા આત્માને પકડે છે, અને તેને એવો ક્ષુબ્ધિત કરે છે, કે તે પુરાણના યજ્ઞના અમર્ય કર્મોને પાછલા જમાનાઓના ઉપદેશને વાસ્તે કાવ્યના રૂપમાં ગણુગારે છે ‘પણ જે કોઈ શારદાઓના ઉન્માદ વગર કવિતાનાં દ્વારે ઠોકવા આપે છે, અને એવું શુભાન મળે છે, કે કદાચ કલાના બલથી પોતે મમર્થ કવિ થઈ શકશે, તે નિરાશ થઈને પાછો ફરે છે, અને તેની ઇન્દ્રિયની કવિતા ઉન્માદની કવિતાની આગળ ઝાંખી થઈ જાય છે.

આવા અને આથી પણ વધારે બધા પરિણામો સંજ ધી-હું તમને કહી શકું, કે જે દેવોએ પ્રદેશા -ઉન્માદમાંથી

પ્રસરે છે. તેટલા માટે જે ખાસ પરિણામને આપણે વિચારીએ છીએ તે માટે આપણે કરી ધારતી રાખવી ઘટતી નથી, તેમ કોઈ પણ દલીલોથી ગભરાઈ તથા ડરી જઈને 'એમ માનવું' ઉચિત નથી, કે આપણે આપણા મિત્ર તરીકે આવેશવાળાને નહીં પણ ભ્રમચ્છુ આદર્શને પસંદ કરવો જોઈએ. નહીં, જ્યાં સુધી આપણે સામાવાળો એ સ્પષ્ટ કરી આપે નહીં, કે સ્નેહીને તથા સ્નેહપાત્રને ફેવ જે સ્નેહ 'મોકલે' છે, તે કશા ભલા માટે નથી, ત્યાં સુધી સ્નેહના 'ખ્યાલમાં' આપણે તેને જવા દઈશું નહીં. બીજી તરફ, આપણી પામે એવો પુગવો છે, કે માણસને તંના સર્વોપરિ હિતની ખાતર આવો ઉન્માદ બખ્શાય છે હવે, અને ખગર છે, કે મારો પુરાવો પ્રપંચ વિવાદથી મનાશે નહીં, પણ ખરા કાઠ્યા માણસોની નજરમાં તે ખાતરી કરી આપશે. ત્યારે, પ્રથમ તો મારે માનવી અને ફેવી બંને આત્માના સ્વભાવ વિષેનું સત્ય તપાસવું જોઈએ અને તે માટે તંની સ્થિતિઓ તથા શક્તિઓનું અવલોકન કરવું જોઈએ. અને મારું પ્રતિપાદન હું આ પ્રમાણે ચરૂ કરું છું:—

દરેક આત્મા અમર છે કારણકે જે કંઈ સંતત ગતિમાં તે અમર છે. હવે, જે વસ્તુ બીજીને ચલાવે છે અને બીજીથી ચાલિત થાય છે. તે જેમ ચલાની

બધ પડે, તેમ જીવતી પણ બધ પડે; માત્ર જે પોતાનો કદાપિ ત્યાગ ન કરતા પોતાને ચક્ષુએ છે, તેજ કદાપિ ગતિમા બધ પડતી નથી, બલકે ચક્ષુમાંથી જીવ હંમેશાં વસ્તુની ગતિનો પ્રભવ તથા આદિ એ હવે જે આદિ છે તે અસુષ્ટ છે, કારણકે જે કંઈ વસ્તુ સુખ્ય છે, તે એક આદિમાંથી સુખ્ય જોઈએ, પણ આદિ પોતે કશામાંથી નહીં. કારણકે જે આદિ કોઈ પણ વસ્તુમાંથી સુખ્ય શકાય, તો પછી તે આદિ કહેવાય નહીં વગી, તે અસુષ્ટ છે, તેના માટે તે અવશ્ય અવિનાશી પણ હોવો જોઈએ કારણકે જે એક આદિનો નાશ થાય, તો કોઈએ વખત તે કશામાંથી સુખ્ય શકાય નહીં, તેમ જે હરેક વસ્તુ એક આદિમાંથીજ સુખ્યવાની હોય, અને તેમજ જ, તો જીવ કોઈ વસ્તુ પર તમાથી સુખ્ય શકાય નહીં ત્યારે આ પ્રમાણે આપણે જોઈએ છીએ, કે જે સ્વયંચાલિત છે તે ગતિના આદિ છે, અને તેનો દાવાથી તે સુખ્ય શકાય નહીં તેમ નહ પણ થાય નહીં, નહીં તો આખા વિશ્વનો અને આખી સૃષ્ટિનો અત આયે, અને બધુ બધ પડી જાય, તથા પછી કદાપિ તેમને તે ન મળે, કે જે વડે તેમને ગતિમા મૂકી શકાય, અને ગતિમા લઈ જાય અને જે પોતાથી ચાલિત થાય છે તે અમર છે, એમ આપણને માલુમ પડ્યું છે, તેથી કોઈ પણ એમ કહેતામા અચકાએ નહીં, કે આ

સ્વમતિની શક્તિ આત્માના તત્ત્વમાં અને તેની વ્યાખ્યા-
માંજ સૂચિત છે. કારણકે જેને જહારથી ગતિ મળે છે,
તે દરેક વસ્તુને આપણે અનાત્મ કહીએ છીએ; પણ જેને
પ્રાતાની અંદરથી ગતિ મળે છે, તેને આત્મા છે એમ
બોલીએ છીએ, જાણે કે એમાંજ આત્માના સ્વભાવ ફેરવે
હોય તેમ. અને જો એ સત્ય હોય, કે જે સ્વયંચાલિત છે
ને આત્મા નિવાય બીજું કશું નથી, તો એ અવશ્ય
કલિત થાય છે, કે આત્મા અમૃત અને અમર જાને હોવો
જોઈએ. તેની અમરતાના અંગ્રાધમા આટલાથી જમ થશે.

તેનું, રૂપ વિચરતા અપણે નીચેની રીતે આગળ
ચાલીએ. આત્મા શું છે એ સમજાવવું, એ તો એક લાંબો
અને દેવાને લાયક પ્રયામ થાય. તે કેને મળતો આવે છે,
જો કહેવું, તે ટૂંકું અને માનુષ કાર્ય છે ત્યારે ચાલો આપણે
એ પાછલો ચત્ત કરીએ; ચાલો આપણે કહીએ કે આત્મા એ
પાંખવાળા ઘોડા અને એક સારથીની સંયુક્ત શક્તિને
મળતો આવે છે. હવે, દેવાના તો ઘોડાઓ અને સારથીઓ
પોતે મારા હોય છે, અને સારા વંશના મુદ્દા હોય છે, પણ
ઇતર અર્વનાં લક્ષણ અને ઉછેર મિશ્ર હોય છે. પ્રથમ,
આપણે માણુના મંગ્રાધમાં સર્વોપરિ સારકને બે ઘોડા
ચલવવાના છે, જેમાંનો એક પોતે ઉમદા તથા ઉમદા

વંશનો છે, અને જીને વિરુદ્ધ સ્વભાવનો તથા વંશનો
 અને આથી અવશ્ય ફલિત થાય છે, કે એ ઘોડાને ચડા
 વાનું કામ આપણે માટે ગિલકુલ મહેલું કે મુખદ નક
 આ સ્થળે આપણે મરણશીલ અને અમર પ્રાણી એટલે કે
 તે સ્પષ્ટ કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. જે કંઈ આત્મા
 સર્વ જેને આત્મા નથી તેના ઉપર સગદરી ભોગવે છે, અ
 સમગ્ર સ્વર્ગમાં ચોકી કરે છે, અને એક વાર એક રૂપમાં ત
 બીજી વાર બીજી રૂપમાં દેખાય છે. જ્યારે તે મંપૂર્ણ અને પૂ
 ર્ણાંશમાં હોય છે, ત્યારે તે ઉપની હવામાં ફરે
 અને આખા વિશ્વને નિયમિત કરે છે; પણ જે આત્મા
 પોતાના પૂર્ણાંશોમાં હોય છે, તે કંઈ સંગીન વિરામરથા
 મળે ત્યાં સુધી નીચે જણાય છે; અને જ્યારે તે ત્યાં રિ
 થાય છે, એટલે કે જ્યારે તે ત્યાં પાર્થિવ શરીર ધારણ
 છે, કે જે તેના નવા નિવાસીની શક્તિને લીધે સ્વયંચાલિ
 થવાને પાત્ર જણાય છે, ત્યારે તે આખાને પ્રાણીનું ના
 મળે છે; અર્થાત્, આત્મા તથા શરીરના આ મંયુક્ત પદ
 થઈને, અને વિગેષમાં તેને નશ્વરનું અભિધાન મળે
 બીજી તરફ, અમરને એ નામ કોઈ માનુષી તર્કના અનુ
 માનમાથી અપાયતું નથી; પણ કોઈએ દેવને કદાપિ જોય
 વગર તેમ તેના મંબધી પુરતો ખચાલ માંધ્યા વગર, આ
 પણે તેની એક અમર પ્રાણી તરીકે કલ્પના કરીએ છીએ

જેને આત્મા છે તેમ શરીર સુદાં છે, અને બંને શા-
 ત કાલથી ગાઢ સંયોગમાં છે. પણ આ બાબત હું દેવને ।
 મે તેમ હોવા અને કહેવાવા રહેવા દઉં છું—મારું કર્તવ્ય ।
 ત્ર તે કારણ શોધવાનું છે, કે જેથી આત્માનાં પીંછાં ।
 રી પડે છે. મને લાગે છે કે એ કંઈક નીચેના પ્રકારનું છે. ।

પાંખની ચાલવિક શક્તિ વગરનાર વસ્તુઓને ઉત્તર
 રવાની અને તેમને તે ઉચ્ચતર પ્રદેશોમાં લઇ જવાની છે,
 ત્યાં દેવોની વાતિ વસે છે. અને શક્તિને લગતા બધા
 માગોમા તેને કદાચ. (આત્માની માથે) દેવી પ્રકૃતિના નેથી
 રથે અશ મળેલ છે. હવે આદ્ય, ડહાપણ, વીરતા અને
 એવા બધા ગુણો આ પ્રકારના છે. એટલે એમને ક્ષીણ આત્માના
 પીંછાં મુખ્યત્વે કરીને પોષાય છે અને વધે છે, તથા કુરૂપ,
 દુર્ગુણ અને એવાં બધા વિરુદ્ધોથી તે ક્ષીણ થાય છે, અને ।
 માથે પામે છે. ક્રીઅમ, કે જે સ્વર્ગમાં મહાન પ્રમુખ છે,
 અને પાંખોવાળી ગાડીમાં ફરે છે, તે પ્રથમ પ્રવાસ કરે છે, ।
 અને વસ્તુઓને વ્યવસ્થિત તથા શાસિત કરે છે; તથા તેનીજ ।
 પાછળ દેવા અને આદિત્યોનું એક ટોળું આવે ।
 છે, કે જે અગિયાર વિભાગોમાં ગોઠવાયલું હોય છે, કાર- ।
 નથી કે હેરિટયા એકલી દેવોની હવેલીઓમાં ઘેર રહે છે; પણ ।
 બોલ શાસક શક્તિઓ, કે જેમને બારની સંખ્યામાં પોતાનું ।

સ્થાન હોય છે, તે આ એક સેનાને મોખરે તેમને માટે નિયત થયેલા યુદ્ધમાં કુચ કરે છે. હવે, એ ખરૂં છે, કે સ્વર્ગની સીમામાં અનેક મોહિત કરે તેવા દેખાવો અને ઉધડતા માત્રો છે, કે જેના ઉપર પોતપોતાના કાર્યમાં નિયુક્ત રહીને ધન્ય દેવોનું કુદુર્ગ વિચરે છે; અને વખતો વખત જેમને ઇચ્છા અને શક્તિ જાને હોય છે, તેઓ તેમને અનુસરે છે. કારણકે સ્વર્ગીય મંડલમાં અદેખાઇને સ્થાન નથી. પણ જ્યારે જ્યારે તેઓ ભોજન અને આનંદ કરવા જાય છે, ત્યારે તેઓ તરત એક સીધા ચલાવને માર્ગે સ્વર્ગીય ધ્રુમ દના શખર તરફ સરે છે. હવે દેવોના યો સમાન પગિ માણના હોય છે, તમા લગામને અધીન રહીને મહેલાઇથી ચાલે છે, પણ બીજા બધા મુઝકેલીથી; કારણકે તેમને દુગુણી સ્વભાવનાં પાટા અંતગત કરે છે, કે જે, જો તેને મારથી પાંચથી મારી કેળવણી ન મળી હોય, તો તેને પૃથ્વી તરફ વાળે છે અને પાડે છે. જેમ થતાં આત્માને મર્વોપરિ દુઃખ અને વેદનાના અનુભવ થાય છે. કારણકે જેમને આપણે અમર કહ્યા. તેઓ જ્યારે મર્વોપરિ ઊંચાઈએ પહોંચે છે, ત્યારે બહાન જાય છે; અને સ્વર્ગની બહારની મપાટી ઉપર ઉભા ગેદ છે, અને જેવા તેઓ ઉભા રહે છે તેવા તેઓ તેની ચક્રગતિમા વહાય છે, અને બહારના દેખાવ ઉપર નજર કરે છે. હવે આકાશની પારના તે પ્રદેશ સંજોગથી કોઇ પણ પાર્થિવ કવિએ અધ્યાપિ

માન કરેલ નથી, તેમ ઉચિત સ્વરોમાં કદાપિ કરી શકશે નહીં. પણ આ તેનું રૂપ છે; કારણકે ખરેખર મન્ય કહેવાની હિંમત ધરવી જોઇએ, આમ કરીને સત્ય માટે વિષય છે, એટલા માટે. સાચી સત્તા, રંગદીન, રૂપદીન, અને અસ્પૃશ્ય, જે આત્માના કુકાન ઉપર બેસે છે તે બુદ્ધિનેજ દર્શ્ય. અને જેની સાથે સાચી વિદ્યાના કુદુંબને નિમગ્ન છે, તેનો નિગાસ આ પ્રદેશમાં છે એટલે અમરોનું મન, કે જે સમજણ અને શુદ્ધ વિદ્યાથી પોષાય છે, તથા હરેક આત્માનું મન, કે જેને તેના ચોખ્ખ વારસો મળવાનું નિર્માણ હોય છે, તે એ તત્ત્વને જોઇને પ્રમત્ત થાય છે, કે જ્યાં તેને એટલા લાંબા વખત સુધી પશ્ચિય હોતો નથી, અને સ્વર્ગના પન્ડિતમણને લીધે તે જોજ ખિંદુએ પાછું આવે. ત્યાં સુધી તે નત્યના પ્રકાશથી પોષાય છે, અને ખીલે છે. અને પરિક્રમણ હર-મિયાન તે શુદ્ધ ન્યાયને, શુદ્ધ નિતાચારને, અને શુદ્ધ વિદ્યાને દેખે છે; અને તે મુદ્દિમા દેખાય છે તેમ નહીં, કે જે વિવિધ રૂપોને આપણે હાસના વખતમા સદસ્તુઓ કહીએ છીએ તે રૂપમાં નહીં, પણ જે વાસ્તવિક અને તાત્ત્વિક સત્તા છે, તેની અંદર જે ન્યાય, મિતાચાર, તથા વિદ્યા વર્તમાન છે, તેમને. અને જ્યારે એ પ્રમાણે તે મમત્તા તાત્ત્વિક વિશ્વ જોઈ રહે છે, અને દર્શનને ઉપભોગ કરી રહે છે, ત્યારે તે સ્વર્ગના અંદરના ભાગમાં ઉતરે છે, અને

પોનાના ધામમાં ફરીને આવે છે. અને તે આવી પહે
 ચતાં સારથી ઘોડાઓને ઘોડારમાં લઈ જાય છે, અને તેમ
 આગળ દેવી લોચન મૂકે છે, તથા સાથે પીવાને તેમ
 અમૃત આપે છે. દેવોનું જીવન આવું છે; પણ પ્રીત આત્મા
 આમાંથી, જે કોઈ દેવને સેથી વધારે અનુમરે છે તથા તે
 સેથી વધારે સદશ છે, તે પોનાના સગીન મસ્તક ગાંડાળ
 પ્રદેશમાં ઉન્નત કરવાની અદર મહત્ત્વ થાય છે, અને તે અમ
 રાની માથે તેમના પરિક્રમણમાં વધાય છે, જોકે ઘોડાઓને લીધે
 તેને દુઃખદ પ્રતિરોધ થાય છે, અને તે નાસ્તનિક નર
 ઓને ભાગ્યેજ નિહાળી શકે છે; અને જીજ્ઞે વાગદંતી
 ચરે છે અને પડે છે, અને તેના ગાડા એટલા એથી ફૂટે
 છે, કે આ મસાઓના એક ભાગ ઉપગ્રંત કથું વધારે તે જઈ
 શકતો નથી પણ માધારણ સમૂહ અમુક અંતરે અનુમરે
 છે, અને જોકે તે બધાને ઉચ્ચત્ત્વ લોક માટે જવલત
 ધરણ હોય છે, તેપણ ત્યાં ન પહોંચવાને લીધે તેઓ
 ઉતરતા તરવની બીનાશમા પરિક્રમણ કરે છે, અને એકથી
 એક આગળ જવાના પ્રયત્નમાં એકબીજાને જુદે છે, તથા
 વગાડે છે. આમાંથી અતિશય શ્લેષ, અને આયામ, અને
 પરસ્પદ પરિણમે છે; અને એમાં સારથીઓની અમુશળ-
 તાથી ઘણા આત્માઓ છિન્નસિન્ન થાય છે; અને કચરા-
 કચરીમાં ઘણાં ઘણાં પીછાં ખેંચાય છે, અને બધા

દુઃખદયક પ્રયાસ પછી પાત્ર સન્યતા દર્શન માટે પ્રવેશ પામી ધન્ય થયા ત્રિવાય ચાલ્યા જાય છે, અને પાછળથી માત્ર અભિપ્રાયના ભોજન ઉપર જીવે છે.

અને હવે સત્યના દ્વંદ્વ નિહાળવાની આ મોટી ચિંતાના હેતુઓ હું તમને કહીશ આન્માના સર્વોપરિ ભાગ માટે ચેત્ત્ર ધાન ત્યાંના કેદના પગ ઉમે છે, અને જે પાંખ આત્માને ઊંચે વઢી જાય છે, તેનાં એવો સ્વભાવ છે, કે તે એથી પોષણ પામે છે, અને વળી, એવો એક અદ્વર આદેશ છે, કે જો કોઈ પણ આન્માએ કોઈ દેવનું નિકટ આહુચર્યામાં અનુમંજી કર્યું હોય, અને કોઈ પણ માયાં તરફ આજ્ઞામાં હોય, તો બીજા પન્કિમણના વખત સુધી તે હાનેથી મુક્ત રહેશે, અને જો તે આ પ્રમાણે હમેશાં અદ્વર થશે, તો હમેશા અદ્વર રહેશે પણ જ્યાં જ્યારે, અનુમંજીની અપ્રિયથી તેણે એ ભગ્ય દર્શન ખેંચુ હશે, અને કોઈ દુર્ભાગ્યને લીધે વિરમનું તથા અનીતિમા પડેલ હશે અને તેથી ભાગ વધતા પીછાં ખરી પડ્યા હશે, અને આત્મા પૃથ્વી પર પતિત થયો હશે, તો એવો નિયમ છે, કે આ પ્રમાણે પતિત થયેલ આત્માને પહેલા જન્મની અદ્વર કોઈ પણ પાશવી સ્વભાવમાં રૂપવામાં આવશે નહીં, પણ જો તેણે વાસ્તવિક મત્ત બીજાઓના કરતાં વધારે જોયેલ હશે, તો

તે એવા માણસનો ખીજમાં પ્રવિષ્ટ થશે, કે જે હાપણનો
 ચાહનાર અથવા ઝોદ્યનો ચાહનાર અથવા શરદાઓ અને
 પ્રેમનો ભક્ત થવાનો હોય; જે તે ખીજ વર્ગનો હશે, તે
 તે કોઈ બધારણુ પ્રમાણે રાજ્ય કરનારના અથવા કેઈ
 સહવાના, કે હુકમ આપવાને યોગ્ય માણસના રૂપમાં પ્રવેશ
 કરશે; જે ત્રીજા વર્ગનો હશે, તે કોઈ રાજપુરુષ. અથવા
 નાલાવટી અથવા વેપારી થશે; ચોથા વર્ગનો કોઈ મહેનતુ કસર-
 તનો ઉસ્તાદ અથવા વૈદ્યક કલાનો અન્તેવામી થશે; પાંચમા
 વર્ગનો કોઈ ભવિષ્યવાદી અથવા મંત્રશાસ્ત્રી થશે; છઠ્ઠા
 વર્ગનો કોઈ કવિ અથવા ખીજ કોઈ અનુકારી કલાધરનું
 રૂપ લેશે; સાતમા વર્ગનો કારીગર અથવા ખેડુત થશે;
 આઠમા વર્ગનો પંડિત અથવા વક્તાનો ધંધો કરશે; અને
 નવમા વર્ગનો સર્વાધિકારી રાજા થશે. આ બધી વિવિધ સ્થિ-
 તિઓમાં જેઓ ન્યાયપુરસ્સર જીવ્યા હશે, તેમની પાછળથી
 બેહતર સ્થિતિ થશે; અને જેઓ અન્યાયથી જીવ્યા હશે,
 તેમની વધારે ખરાબ થશે. કારણકે દરેક આત્મા જે સ્થાનેથી
 નીકળે છે, ત્યાં તે દસ હજાર વરસ સુધી પાછો આવતો
 નથી; તે ફિલસુફીના નિર્દોષ આશકનો અથવા છોકરાઓના
 ફિલસુફી સ્નેહીનો આત્મા હોય, તે સિવાય પીછાં પાછાં
 મેળવતાં તેને એટલો બધો વખત લાગે છે. પણ આ આ-
 ત્માઓ, જે તેમણે ઉપરાઉપરી ત્રણ વાર આ પ્રકારનું જીવન

પસંદ કર્યું હોય, તે પોતાના ત્રીજા પરિક્રમણમાં પીંછા પાછાં મેળવે છે, અને પરિક્રમણ પૂરું થતાં વિદાય થાય છે. પણ બ્રાહ્મીના મૌની તેમની પહેલી જિંદગી પૂરી થતા પરીક્ષા થાય છે; અને હુકમનામા પ્રમાણે કેટલાએક પૃથ્વીની નીચેના કારા-ગૃહોમા પોતાનાં પાપને માટે સહન કરવા લાય છે, તથા ખીલઓ પોતાની પરીક્ષાના શુભ વડે કોઈક સ્વર્ગીય સ્થાન તરફ ધીરેથી લઈ જવાય છે, કે જ્યાં તેઓ નમ્વન રૂપમા પોતે જે જીવન જીવ્યા હોય, તેને ઘટિત રીતે દિવસો ગુજારે છે પણ હજારમા વરમમા જન્મે પ્રકાશના આત્માઓ પે તાના ખીલ જીવનમાં ભાગ લેવા તથા પસંદગી કરવા પાછા આવે છે, અને જે કંઈ તેમને ગમે છે તે તેઓ પસંદ કરે છે અને ત્યારે પછી માનવ આત્મા પશુના જીવનમા પેસે છે, અને જે પશુ એક વાર માનુષ્ય હતો, તેમાથી આત્મા નીકળીને ફરી માણસમા આવે છે. કારણકે જે આત્માઓ સત્યને જિલ્લકુલ જોયેલ ન હોય, તે કદાચ માનવ રૂપમા પેમી શકતો નથી; કારણકે માનુષ્યને માટે એ મરત આવશ્યક છે, કે તેને આમાન્યની મમજણ હોવી જોઈએ, કે જે આમાન્ય અનેક વિશેષ અનુભવોમાથી ઉદ્ભવ થઈને વિચાર વડે એકતામા મળદ્ધ થાય છે અને આ જીવનું કશું નથી, પણ તે વસ્તુઓનું સંસ્મરણ છે, કે જે ગત કાલમા કોઈ દેવની માથે પ્રવાસ કરનાં આપણા આત્માઓ જોયેલ

હોય છે, અને આપણે હાલ જેને સત્ કહીએ છીએ, તેનાથી ઉપર દૃષ્ટિ કરીને સનાતન તત્ત્વના પ્રદેશમાં પોતાનું મસ્તક ઉઠાવવું હોય છે. અને આ પ્રમાણે તમે ભેદ શકશો, કે માત્ર દ્વિલક્ષ્યનું મન પોતાનાં પીછાં પાછાં મેળવે છે, એ ન્યાયપુરસ્સર છે, કારણકે પોતાની સર્વોપરિ શક્તિ પ્રમાણે એ ભવ્ય દર્શન ઉપર તે સ્મૃતિમાં નિત્યાભિયુક્ત હોય છે, કે જેને નિહાળવાથી દેવ પોતે દેવી છે. અને માણસ ખરેખર પૂર્વ થાય છે, તે આવાં સ્મારકોના ખરા ઉપયોગથી તથા નિરંતર પૂર્વ મંત્રોમાં પોતાને પૂર્ણ કરવાથીજ થઈ શકે છે. પણ આવાં માણસ દુનિયાઈ પ્રપંચથી અલગ રહે છે, અને દેવના મનનમાં નિમગ્ન રહે છે, તેટલા માટે પ્રાકૃત લોકો તેને હીવાનો ગણીને ઠપકો આપે છે, કારણકે પ્રાકૃત લોકો ભેદ શકતા નથી, કે તે ઈશ્વરથી પ્રેરિત છે.

હવે એ થા પ્રકારના ઉન્માદ સંજ્ઞાથી આપણી દલીલનો પ્રવાહ કયા અનુમાન સુધી પહોંચ્યો છે, તે દેખાશે, કે જે ઉન્માદથી માણસ ત્યારે પ્રેરાય છે, કે જ્યારે આ નીચલા લોકમાં સૈદ્ધ્યંત દર્શનથી ઉપલી દુનિયાના સાચા સૈદ્ધ્યંતુ તેને એવું સ્મરણ થાય છે, કે તે પોતાનાં પીછાં પાછાં મેળવવા મંડે છે, અને ની પાંખોનું જ્ઞાન

થતાં જાયે ઉડવા તલમે છે, પાપ શસ્ત્રિ ન્યૂન માણુમ
 પડના પખીની માફક જાયે નિદ્રાગે છે, અને બધા નીચેના
 વિષયો નન્દ બેદરકાંઈ ગને છે, તથા આ પ્રમાણે દીવાનો
 હોવાના અપવાદમા આવે છે અને અનુમાન આ છે, કે
 બધા પ્રકારના આવેંકામા, સ્વચ્છમા તેમજ પ્રભવમા આ શ્રદ્ધ
 છે, એટલે કે જેઓમા ને થોડે અથવા પૂર્ણ અગ્ને હોય
 તેમને વાગે, અને કે જે કોઈ મુદ્દ પદાર્થોને ચાહે છે,
 તે એવીના નામને પાત્ર થાય, તે પહેલા નેનામા આ ઉન્માદ
 હોયો જોઈએ કાળજીએ જોકે એ અગાઉ કહ્યું તેમ, જેક
 માણુમનો આત્મા તેના જન્મના નિયમથી મનાતન નાન્યનો
 દ્રષ્ટા થયેવો હોય છે, કારણકે નહીં તો આપણા માનવ
 દેહની અંતર તે કનાપિ પ્રવિષ્ટ થઈ શકયો ન હોત, છતા
 બધાને તેમના વર્તમાન જીવનથી ભૂતકાલનું સ્મરણ થાય,
 એ દર્શ છેક નહેવી વાત નથી જે મકટની જે તમને વાત
 કરી, તની અદર જેમને એ ઉપવી દીપ્તિમાનુ માત્ર શશ્વિક
 દર્શન થયુ હોય છે, તેમને માટે પણ એ વાત મહેવી નથી,
 તેમ જેઓ આ લોક ઉપર પતિન થયા પછી નહારા મહ
 વાનોને કીધે કમનમીએ દુષ્પતાના માર્ગોમા પડી જાય છે,
 અતે એ પવિત્ર દર્શનને બૂલી જાય છે, તેમને માટે પણ
 નહીં ચોરા, ચોડજ એવા રહે છે, કે જેમની આદ્ય સ્મૃતિની
 દુનિયા ઘટે તેવી વર્તમાન હોય છે અને આ ચોડા જ્યારે

જ્યારે તેઓ ત્યાં જે જોયેલું તેનું અર્હી કંઈ પણ સંદેશ્ય
 દેખે છે, ત્યારે ત્યારે આશ્ચર્યથી ચકિત થાય છે, અને ચેતાના
 આનંદને સમાવી શકતા નથી, જોકે એનાથી તેમના પર આવી
 અસર થાય છે, તે તેઓ પુરતી વિવેચક શ્રદ્ધાની ખામીને
 લીધે જાણતા નથી. હવે અર્હી જે ન્યાય અને મિતાચાર અને
 ઇતર જેને જેને આત્માઓ કિંમતી ગણે છે, તેની ભૂતિઓ
 છે, તેમાં કશો પ્રકાશ નથી: પણ સ્વદ્ ગાંધાં પાત્રોના દોષને
 લીધે એવું જવદ્ભેજ અને મુગ્ધેલીથી ગમે છે, કે લોકો
 નકલને મળના અસક્તના લક્ષણને પારખી શકે. પણ જ્યારે
 અમે સ્વર્ગીય મંડલમાં બીજસના સમૂહને અનુમરતા હતા,
 તથા બીજાઓ બીજા દેવોની પાછળ ચાલતા હતા ત્યારે,
 અને જ્યારે અમે તે ધન્ય દર્શન અને દ્રશ્ય જોયેલાં, અને
 તે સંસ્કારમા દીક્ષિત થયેલા, કે જેને હું સંસ્કાર માત્રમાં
 સર્વથી ધન્ય કહેતાં ઠરતો નથી, કારણકે અમે કે જેઓ
 તેનો ઉઃસ્રવ યાજતા હતા, તે પૂર્ણ હતા, અને ભવિષ્ય
 કાલમાં જે અહિત અમને મળવાનું હતું તેથી સજ્જ અક-
 લ કિત હતા, અને શુદ્ધતમ પ્રકાશમાં જે દૃશ્યોના દર્શનમાં
 અમને ગભીરતાથી પ્રવેશ કરાવવામાં આવ્યો હતો, તે પણ
 પૂર્ણ, અને મરલ, અને શાંત, અને સુખદ હતાં. અમે
 પોતે કંઈ ઓછા શુદ્ધ નહોતા, કારણકે ત્યાં સુધી, જેને
 અમે હાલ માછલી છીંપને ઘસડે તેમ માથે ઘસડીએ છીએ,

અને શરીર કદીએ છીએ, તેની અંદર દેશનાયા નહોતા. અન્યાર મુખી મારી સ્મૃતિના વિલામ માટે મને દરગુઝર કરજો, કે જે ગયેલા મુખની લાલસામાં મેં ધાર્યું હતું તે કરતાં વધારે દૂર મને લઈ આવેલ છે. હવે હું સુંદરતા ઉપર પછા આવી છું. મેં અગાઉ કહ્યું હતું તેમ, ત્યાં તે સમાનની સાથે ચકચકિત પ્રકાશતી હતી, એટલું જ નહીં, પણ જ્યારે અમે અહીં આવ્યા ત્યાં પછી અમારા મર્વથી સ્વચ્છ ઇન્દ્રિય દ્વારા અમે તેને નાથી વધારે પ્રકાશતી દીડી છે કાણુકે આપણાં શારીરિક ઇન્દ્રિયોમા દૃષ્ટિ મર્વથી તીવ્ર છે, જેકે તે ડહાપણને પિછાની ગણતી નથી કાણુકે સુંદરતાથી જે ભૂતિ પ્રગટ થાય છે, તેવું ગાદશ્ય જે ડહાપણ કે બીજી કોઈ પણ મનોહર નત્તાનું ઇન્દ્રિયની દૃષ્ટિ આગળ પ્રગટ થતું હોત, તો તેનાથી પ્રતિ થતો આવેશ લયંકર નીવડત. નહીં, એકી સાથે નાથી આકર્ષક અને નાથી સુંદર હોવાનો અધિગાર માત્ર સુદૃષ્ટાને મળેલો છે. એટલું ખરું, કે જે માણસની દીશા પુરાતન કાલની હોય, અથવા જેણે અહીં પોતાની વિશુદ્ધિ જોયેલ હોય તે અહીં જ્યારે સુંદરતાને જુએ છે, ત્યારે ઉપરના લોકની તાસ્વિક સુંદરતા તરફ વહાતા મંદ રહે છે. એટલે સુંદર પદાર્થ ઉપર નજર કરતાં તેને કશો પૂજ્યભાવ થતો નથી, પણ દુર્વોસનાને અધીન થઈને, તે એક જંગલી પશુની માફક

પોતાની કામના તૃપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે, અને પોતાની નિર-
 ખુશ ગતિમાં આનંદના આ અસ્વાભાવિક અનુસરણ માટે
 બિલકુલ ઉરતો નથી કે ગરમાતો નથી. પણ જ્યારે જ્યારે
 કોઈ માણસ એ શુભ મંસ્કારો જોઈને તાજો આવેલો હોય,
 અને જોણે તે સ્વર્ગીય દર્શન ધાતું જોયેલું હોય, તે કોઈ
 દેવના સ્વરૂપા અહોરામાં અથવા રૂપમાં મૂળ સુંદરતાની
 આગ્રેય પ્રતિકૃતિ દેખે છે, ત્યારે પ્રથમ તો તેને કમ્પ
 કરતું શૈલ્ય લાગે છે, અને એ બચ કર સંકટમાં તેને જે
 ધાસ્તીઓ લાગેલી, તેમાંની કેટલીએક તે અનુભવે છે. પછી
 નિરખતાં નિરખતાં તે અમુક બહિર્ભવ ભીતિથી પ્રેરિત
 થાય છે, અને જો દીવાનાપણાની અપકીર્તિની તેને ઘીક ન
 હોય, તો તે પોતાના પ્રિયજનને એક દેવની મૂર્તિની
 માફકે યજ્ઞ પણ અર્પણ કર્યા વગર રહે નહીં. તે પછી તેને
 શૈલ્યનાં સ્વાભાવિક પરિણામોનો અનુભવ થાય છે, આક
 સ્મિક ફેરફાર, પરસેવો અને અપૂર્વ તાપનો ચળકાટ. કાર-
 ણકે તેણે પોતાનાં નેત્રો દ્વારા સુંદરતાનો પ્રવાહ ગ્રહણ
 કરેલો હોય છે, અને તેથી તે ગરમ થયેલો હોય છે, તથા
 તેનાં જન્મનાં પીંછાંને પાણી મળેલું હોય છે. અને એ
 ગરમીથી જે ભાગોમાં પીંછાં ઉગે છે તે નરમ થાય છે, કે
 જે અત્યાર સુધી પોતાની કઠોરતાથી એટલા બધા બધ
 હતા, કે પીંછાંને વધતાં પ્રતિરોધ થતો. પણ જેવું આ

પોષક આપદુ પટે છે, તેણે પીંછાનું સ્વલ ફૂલવા લાગે છે, અને મૂલમાથી પ્રસ્ફુટિત થવાને તથા આત્માની આખી સપાટીની નીચે વિસ્તૃત થવાને પ્રયામ કરે છે, માન્યકે પ્રાચીન કાવમા આત્મા તમામ પીંછાવાળો હતો.

તેટલા માટે આ ક્રિયામા તે ઉકળી જાય છે અને અગે અગમા કપે છે, અને છોકરને જ્યાં દાત આપે છે ત્યારે જે જાતની લાગણી થાય છે તેનીજ પેદાની અળ અને વેદના જે આત્મને નવી પાળો આવતી હોય છે, તે અત્ત સવે છે, તે તપે છે અને દુષ્ટ છે, તથા પીંછા કાઢતા અળ વગાડે છે જ્યાં જ્યાં, ખરેખર, પ્રિયજનની સુદૃઢતાને નિહાળવાથી અને તે સુદૃઢતામાંથી વહના પર માણ્યો પ્રહુળ ઠગવાથી આત્મા આડું અને તમ થાય છે, ત્યાં તેણે દુષ્ટ કમી થાય છે, અને તે પ્રમત્ત થાય છે, પા જેને તે પોતાના પ્રિયજનથી વિયુક્ત થાય છે, અને બીનાશની તગીથી સુકાય છે, ત્યારે જે છિદ્રોમાંથી પીંછા ઉગે છે, તેના મ્હોડા બીનાશ વગર એન્હા બધ થઈ જાય છે, કે તે ઉગી નિકળતા અકુરોને અન્કાય છે, અને અકુરો, આ પ્રમાણે અદર કે થતા દાખવ કુરેવી કામનાના મહવામમા, ઉછળતી નાડીઓની માફક ફરે છે અને જે છિદ્ર બધ છે તેની સાથે ભોકાય છે, એન્હા આત્મા

અગે અંગમાં જખમી થવાથી, દુઃખથી દીવાનો બને છે. પણ ત્યારે ફરીને તે જે સુંદર છે તેનું સ્મરણ કરે છે, અને પ્રસન્ન થાય છે. અને આ બંને લાગણીઓ અંયુક્ત હોવાથી, તે પોતાની સ્થિતિની વિલક્ષણતાથી બહુ મૂંઝાય છે, અને પોતાનું શું કરવું તે ન જાણવાને લીધે દીવાનો થાય છે, અને દીવાનાપણામા તે સત્રે જીવી શકતો નથી, તેમ દિવસે સ્થિર બેસી શકતો નથી, પણ જ્યાં જ્યાં તેને મુઠંગાનાં પાત્રના દર્શનની આશા હોય, ત્યાં ત્યાં ઉત્સુક દૃષ્ટિથી આમતેમ દોડ્યા કરે છે. અને જ્યારે તે તેને જુઓ છે, અને કામનાના તાબા પ્રવાહો પીએ છે, ત્યારે તે વિયોગથી બંધ થયેલાં વિવરોને ખુલ્લાં કરી શકે છે, અને શ્વાસ લઇને ડાંગ અને પંદનાથી થોડી વાર સહત અનુભવે છે, તથા ફરી તે આથો સ્વાદિષ્ટ આનંદ વડે ઉલ્લસિત થાય છે અને તેટલા માટે, બની શકે ત્યાં સુધી તે પ્રિયજનનું પડખું છાડતો નથી, તેમ કાંઈને તેના કરતાં વધારે કિંમતી ગણતો નથી, અને માતાને, તથા બાઈઓને, તથા મિત્રોને બૂઝી જાય છે, અને જોકે બેદરકારીથી તેની દોલતનો અપવ્યય થતો હશે, તે પણ તે તેને તુચ્છ ગણે છે, અને જે વિનય તથા સંજયતાને માટે પોતાને એક વાર અભિમાન હતું, તેનો અત્યારે તેને તિસ્કાર છે, અને તે ગુલામ બનીને પોતાની કામનાના પાત્રની પાસે બની શકે તેટલો

નજદીક પડ્યો રહેવાને તૈયાર છે; કારણકે સુંદરતાના પાત્ર
માટેના પૂજ્યભાવ ઉપરાંત, તેને માલુમ પડ્યું છે, કે પોતાનાં
તીવ્રનમ દુઃખોનો એ એકલો વૈદ્ય છે. હવે, આ મારા સુંદર
તરુણ, એટલે કે જેને હું આ લાપત્તુ સંભળાવું છું તે
તમે, આ અનુરાગને મનુષ્યો સ્નેહ કહે છે; તેનું નામ
દેવોની અંદર પણ સાંભળવામાં તમારી તરુણ બુદ્ધિ
સ્વાભાવિક રીતે હસી પડ્યો. હું ભૂલનો ન હોઉં, તો
કેટલાક હોમરિડોએ પોતાના ગ્રામ કાવ્યોમાંથી ઇશ્વર
ઉપર બે શ્લોક આપેલા છે, જેમાંનો બીજો છેક ઉન્મત્ત
છે, અને બિલકુલ છદોગદ્ધ નયા તેઓ આ પ્રમાણે
ગાય છે: —

તેને માનવો ખરેખર પાંખોવાળો ઇશ્વર (= સ્નેહ,
કામ) કહે છે,

પણ અમરો તેને ઉડવાના સ્વભાવને ક્ષીણે તેશ્વર
(= ઉડનાર) કહે છે.

હવે આ શ્લોક તમારે મનમાં હોય તો માનો, ને ન
માનવા હોય તો ન માનો, જેમ તમને યોગ્ય લાગે તેમ;
છતાં એમના સંજંધી તમે ગમે તે ધારો, તોપણ સ્નેહનું
કારણ તથા સ્નેહીઓની સ્થિતિ તો એમાં કહી બતાવી
તેવીજ છે.

હવે, રનેહમાં પડનાર માનુષ જો આગલા ઝીયસના અનુયાયીઓમાંનો એક હોય, તો તે પાંખ-નામી દેવનો ઓળો ણીળઓના કરતાં વધારે વહન કરવાને સમર્થ હોય છે. પણ જેઓ ઝીરીસની મેવામાં હતા, અને તેના સહ-વાસમાં સ્વર્ગોની ચોકી કરતા, તંજા જ્યારે રનેહથી કેદ પકડાય છે, અને કોઇ પણ ખામતમાં પોતાના પ્રેમપાત્રની પોતાને હાનિ થયેલી ધારે છે, ત્યાંજે હોલીના તરફના ણની જાય છે, અને પોતાનો તથા પોતાના પ્રિયજનનો ભોગ આપવાને તત્પર રહે છે. અને ણીળ દેવોના અનુયાયીઓનું પણ એ પ્રમાણ છે. દરેક માણસ, પોતે જે કોઇ દેવના મંડળમાં અગાઉ હોય તેનું, જ્યાં મુધી તે ક્ષીણ થયો ન હોય, અને અહીં પોતાનો પહેલો ભવ શુભારતો હોય ત્યાં મુધી, પોતાથી બને તેટલું સન્માન તથા અનુકરણ કરે છે, અને આ રીતે ગ્રાસ કરેલા વલણ પ્રમાણે તે પોતાના પ્રિયજન તરફ અને આખી દુનિયા તરફ વ્યવહાર અને વર્તન ચલાવે છે. આથી કરીને, દરેક માણસ પોતાના વિશિષ્ટ વલણને અનુકૂળ થાય તેવો પ્રેમપાત્ર સેદ્યની પંક્તિ-ઓમાંથી પસંદ કરે છે; અને ત્યારે, જાણે કે પોતાની પસંદગી પોતાનો દેવ હોય, તેમ તે તેને પોતાને મારે શબ્દગારે છે, અને તેની પૂજા કરવા સાડ તથા એલામ મહોત્સવથી તેનું સન્માન કરવા આડ તે તેને એક પવિત્ર

મૂર્તિની માફક કપડાં પહેરાવે છે. ત્યારે, જેઓ ઝીંચસને અધીન હોય છે તેઓ, પોતાના પ્રિયજન તરીકે, જે આત્મામાં ઝીંચસને મળેલો હોય, તેવાને શોધે છે. અને તંદ્રા માટે તેઓ કોઈ એવા તરુણને માટે નજર રાખ્યા કરે છે, કે જે સ્વભાવથી હૃદયપુરુષો આશક હોય, અને આજ્ઞા આપવાને યોગ્ય હોય; અને જ્યારે તેમને તેવો કોઈ મળે છે, અને તેના પર તેઓ આશક થાય છે, ત્યારે તેને ખરેખર તેવો બનાવવાને તેઓ બનતો બધો યત્ન કરે છે, અને જો અગાઉ તેમણે આ કામ કરેલું ન હોય, તો હવે તેમાં તેઓ આગ્રહથી પડે છે, અને દરેક સ્થળેથી શિક્ષણ શોધે છે, તથા પોતાના આત્માઓમાં પણ તપાસ કરે છે. અને પોતાની અંદરના માર્ગને અનુસરીને પોતાના ઇષ્ટ દેવનો સ્વભાવ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન સફળ થાય છે, કારણકે નિરંતર તેમને પોતાના દેવને અનિમિષ જોયા કરવાની કશ્ચ પડે છે, અને જ્યારે તે તેમની યાદદાસ્તથી ગૃહીત થાય છે, ત્યારે તેની પ્રેરણાથી તેઓ પ્રેરિત થાય છે, અને જે અંશે માલુસ દેવને મળતો આવી શકે, તે અંશે તેઓ પોતાનાં લક્ષણ તથા દેવો તેની પાસેથી મેળવે છે. અને આ મુજો પોતાના પ્રિયજનને આદેશવાથી તેઓ અગાઉના કરતા પણ તેને વધારે ચાહે છે; અને જે કંઈ પ્રવાહો તેમણે સુરાપાનીઓના પ્રેરિત પાનની માફક ઝીંચ-

સમાંથી અહણ કયા હોય છે, તે તેઓ પોતાના પ્રિયજ-
 નના આત્મામાં રહે છે, કે જેથી પોતે જેને મળના આવતા
 હોય, તે દેવને તે પણ જને તેટલો મળતો થાય. વળી જેઓ
 હેરાની મંડળીને અનુસરેલા હોય, તેઓ કેાઈ રાજવી ઘાટના
 તરુજને શોધે છે, અને જ્યારે તે મળે છે, ત્યારે તેઓ તેના તરફ
 આગલાઓની રીતેજ વર્તન કરે છે. એપોલોના તથા બીજા
 બધા દેવોના અનુયાયીઓ પણ એજ પ્રમાણે વ્યવહારે છે.
 પોતે પોતાના વિશિષ્ટ દેવને પગલે ચાલતા હોઈને તેઓ
 પોતાના અહવા આફ સરખા સ્વભાવના તરુજને શોધે છે.
 અને જ્યારે એવો તેમને મળી જાય છે, ત્યારે પોતે અનુ-
 કરણ કરીને, તથા પોતાના પ્રિયજનના આત્માને અમલ
 કરીને તથા અનુક્રમ જનાવીને, તેઓ પોતપોતાથી બની
 શક્યા પ્રમાણે તે દેવની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિમાં અને તેના
 લક્ષણમાં તેને ઠોરે છે. તેઓ તેની સાથે અદેખાઈથી કે
 અનુદાર કઠોરતાથી વર્તતા નથી, પણ પોતાને તથા જે
 દેવને પોતે ઉપાસે ■ તે દેવને તે જેમ જને તેમ વધારે
 સદૃશ થાય તે માટે હરેક પ્રયત્ન કરે છે. જેઓ
 ખરી રીતે ચાલે છે તેમની કામના આવી સુંદર હોય ■;
 અને એ તેઓ તે કામનાને તૃપ્ત કરે છે, તેા એ પવિત્ર
 સંસ્કારમાં તેમની દીક્ષા એવી સુંદર છે, અને જેને દેવે
 દીવાનો 'બનાવેલ છે તે મિત્ર તરફથી મિત્રતાના પાત્રને

એટલી સુખદ નિવડવાની છે, જો માત્ર તે જિતાયો હોય તો. હવે, જે જિતાય છે તે નીચેની રીતે જિતાય છે.

આ વૃત્તાંતની શરૂઆતમાં જેમ મેં દરેક આત્માને ત્રણ ભાગમાં વિભાગ કર્યો હતો, કે જેમાંના બે ભાગ ઘોડાને મળતા, તથા ત્રીજો ભાગ આરથીને મળતો હતો, તેમ હજી પણ એ વિભાગને આપણે પકડી રાખીએ. હવે, જો તમને યાદ હોય તો, આપણે એમ કહ્યું હતું, કે ઘોડામાંથી એક સારો અને બીજો ખરાબ હતો; પણ એકનું સારાપણું તથા બીજાનું ખરાબપણું શેમાં રહેલું છે, એ વાત ત્યારે સ્પષ્ટ કરી નહોતી, પણ હવે કરવી જોઈએ. જેમાંથી જે ઘોડો ઉચ્ચતર પદવીનો છે, તે રૂંધામાં સીધો અને અંગે અંગમા સુદૃઢ છે, ઊંચી ગરદનનો, અભિયાળા નાકનો, સફેદ રંગનો, તથા કાળી આંખોવાળો છે; તે જિતાયાર તથા વિનયથી આગળને ચાહે છે, અને, સાચી કીર્તિનો ઉપાસક હોઈને, તે આબુકના ધા વગર માત્ર અવાજ તથા વિવેકથી આલિન થાય છે. બીજી તરફ, પેલો ખરાબ ઘોડો વાંદો, ધીંગો, ખેડાળ, નીડી ગરદનનો, ટૂંકા ગળાનો, સપાટ ચહેરાનો, કાળી આમડીનો, ભૂરી અને લોહી જેવી રાતી આંખોનો, તોફાન અને ઉદ્વેગમાં તત્પર, કાનની આસપાસ કેશવાળીવાળો, સાંભળવામાં શિથિલ, અને આબુક તથા અભિયાળી બેયને

પત ન કરનારો છે. તેટલા માટે, 'જ્યારે' જ્યારે સારથી રનેહને પ્રેરિત કરનાર દૃશ્યને દેખે છે, અને તેનો સમર્થ આત્મા ઇન્દ્રિયથી તૃપ્ત થઈને અળવળાટ તથા કામનાના ડાંગથી આકુલ થાય છે, ત્યારે આશ્વધીન ઘોડો, હ્રમેશાંની માફક શરમના અંકુશને અધીન થઈને, પ્રિયજન ઉપર કૂદી પડતાં પોતાની જાતને અંકુશમાં રાખે છે; પણ પેલો પીળો મારથોના અંકુશને કે આળુકને ગવુકારતો નથી, બલકે નિરકુશ ઠેકઠા મારીને ધર્યા કરે છે અને પોતાની સાથેના ઘેડને તથા ધણીને પ્રહાર કરે છે, તથા તે મુંઢર તરુણી પાસે જવની તથા વિહારની ગમ્મનોનો વિચાર કરવાની તેમને દ્રશ્ય થાડે છે. અને જોકે પ્રથમ નેચો તે જે નિયમ વિરુદ્ધ અને ભયંકર અપરાધને માટે આગ્રહ કરે છે તેની તિરસ્કારથી સામે થાય છે, તોપણ આખરે, જ્યારે પાપનો પાર આરતો નથી, ત્યારે તેઓ તેને ત.એ થઈને તથા તેના હુકમ પ્રમાણે કરવાનું કબુલ કરીને જેમ તે તેમને દેરે છે તેમ આગળ ચાલે છે. એ પ્રમાણે તેઓ પેલા મુંઢર તરુણી પાસે આવી પહોંચે છે, અને જુએ છે, કે તેનો ચહેરો તમામ મુંઢરતાથી ગળકે છે. પણ એ દર્શન થતાં સરથીની સ્મૃતિ મુંઢરતાના તત્ત્વ પર્યંત પાછી કરે છે, અને તે તેને એક પવિત્ર ધર્મચાર ઉપર જિતેન્દ્રિયવાની સાથે ઉમેલી કરી જુએ છે. અને એ દર્શનથી તેને

રામાંચ થાય છે, અને પવિત્ર બીતિને લીધે તે ઝમીન પર
 ઢંગી પડે છે, અને પડતાં પડતાં લગામને તે એટલા ભેરંધી
 ખેંચે છે, કે જાને ઘોડા ઘંટણુજર થઈ જાય છે, એક-તો
 બેશક ખુશીથી, કારણકે તે લાભે થતો નથી, પણ પેલો
 બળવાળોર તો તોફાન કરવા છતાં. અને જ્યારે તેઓ ઘોડે
 અંતરે હ્રસ્વ કરાય છે, ત્યારે આગલો શરમમાં અને વિસ્મ-
 યમાં આખા આત્માનં પરમેવાધી ભીજવે છે; પણ પેલો
 ખીજે જ્યારે તે કડીથી અને અનપાનથી થયેલા કષ્ટમાંથી
 સાજો થાય છે અને હજી મુકેલીથી શ્વાસ લેતો હોય છે,
 ત્યાં તો આવેશથી ગાળો ભાંડવા લાગે છે, અને પાતાના
 ધણીને તથા માથીને દગાગાજ બીરુતા માટે જુરસાથી
 દપકા આપે છે, અને કહે છે, કે તમે આપણો કરાર નોડ્યો
 છે, તથા ત્યાગ કરવાના અપરાધી થયા છો. ફરી તેઓ ના
 પાડે છે, અને ફરી તે તેની પામે જવા આમ્રહ કહે છે,
 અને જ્યારે તેઓ એ પ્રયત્ન બીજા પ્રસંગ ઉપર મુલતવી
 રાખવાની માગણી કરે છે, ત્યારે માંડમાંડ નાખુશીથી હા
 પાડે છે. પણ જેવો નહોતો કરેલો વખત આવે છે, કે તેઓ
 વિસ્મૃતિનો દેખાવ કરતા હોય છે તે છતાં, તે તેમને કરા-
 રની યાદ આપે છે, તથા ફૂલીને, હંચુહણીને, તથા ઘસડીને
 ફરી તે તેમને પેઠા મુદર તરુણી પાસે જવાની તથા એજ
 દરખાસ્તો કરવાની ફરજ પાડે છે. અને જ્યારે તેઓ

પાસે પહોચે છે, ત્યારે તે પોતાનું માથું નમાવે છે, અને કડી દાતની વચ્ચે રાખીને તથા નિરંકુશ થઈને તેમને આગળ ઘસડે છે પણ સારથીને તો અગાઉના જેવોજ જોડે પ્રણલતર અનુભવ થાય છે, આડચ આગળ સરત હોડનાગચોની માફક તે પાછો પડી જાય છે અને અગાઉના કરતા પણ વધારે સખ્ત ઝટકાથી તે તોફાની ઘોડાના દાત વચ્ચેની કડીને ખેંચે છે, કે જેથી તેના જડગા તથા નિહક જીભ લોહીલોહી થઈ જાય છે અને તેના પગ તથા ઘૂંટણ ઝમીનની સામે ધનાતા તેને તીવ્ર વેદના થાય છે પણ આ પ્રમાણુ વારંવાર થતા જતાં તે નહાગે ઘોડો પોતાના દુર્ગુણથી મુક્ત થાય છે, ત્યારે તે નમ પગવે સાચો જેમ ચલાવે તેમ આવે છે, અને તે સુદર તરણનું દર્શન થતા જાયથી ઉત્તમ થાય છે એટલે કે ત્યારે, અને ત્યારેજ, એવું બને છે, કે સ્નેહીનો આત્મા પૂજ્યભાવથી અને ભીતિયાં પોતાના પ્રિયજનને અનુમરે છે અને પરિણામ એ આવે છે, કે તે તરુણની સ્નેહી તરફથી એક દેવના જેવી પૂજા થતી હોવાથી, તેમ સ્નેહીનો આવેશ ધારણ કરેલો નહીં પણ આત્માના અનુભવનો હોવાથી, અને પૂજનાર તરફ સ્વભાવથી પોતાનું પણ પ્રીતિમય વલણ હોવાથી, જોકે કદાચ ભૂતકાલમા અતિ પરિચયના દોષ ઉપર વિદ્યાર્થી બહુઓ અથવા ખીજઓની ટીકાને લીધે તેણે સ્નેહીઓને ન સંકેતવાનો

દરાવ કયો હોય, અને તેથી પ્રસ્તુત સ્નેહીનો પણ અનાદર
 કરવાનું તેને મન હોય, છતાં હવે પાછલો ફરી ગયેલ
 હોવાથી, વખત જતાં, વચ્ચેની પ્રેરનાથી અને નિર્માણના
 નિયમથી, તે તેને પરિચયની છટ આપે છે. કાચબું ખરેખર
 ખરાબને માટે એવું નિર્માણ કદાપિ ન હોય, કે તે ખરાબના
 મિત્રો થાય, તેમ માગને માટે એવું ન હોય, કે તરબો
 સાગના મિત્ર થયા વગર મહે પણ જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં
 સ્વીકાર થાય છે, અને વાતચિત તથા વ્યવહારના જાત
 મળે છે, ત્યારે સ્નેહીનો અનુગમ પ્રિયજનની નાથ નિકટ
 સંબંધમાં આવવાથી તેને આશ્ચર્યથી ચકિત કરે છે. જરૂર
 પડે તેથી તેને એ અનુભવવાની ફરજ પડે છે, કે તમા
 શ્રીજી જ્યાં મિત્રો અને મળથીએ જે મિત્રતા ગતાયે છે,
 તે આ એકત્ર કરતા પણ તેના દેવપ્રજિત મિત્રના સ્નેહની
 આગળ કશા હિમાગમ નથી અને જો આ પ્રમાણે તે તેને
 હાંખા વખત મુખી લાલ આપે, અને કનરતની ગાળાઓમાં
 તથા ખીજ મળવાના સ્થાનોમાં નિકટમાં નિકટ ન મળી ગયેલા
 દે, તો તે પ્રવાહનો ઝરો, કે જેને જેનીમીટ્રીઓ સ્નેહ ધનાં
 બીચસે કામનાનું નામ આપેલું, તે પુષ્કળ ધે.ધમાં રહી ઉપર
 પડે છે, અને કંઈ અશે તેની અદર મમાય છે, અને જ્યારે
 તે બરપૂર હોય છે ત્યારે કંઈ અશે તેના ઉપર થઈને
 ઢાળાય છે, અને જે પ્રમણે કોઈ પવન અથવા અવાજ

લીસા અને કઠણ પદાર્થો પર પડતા પરાવર્તન પામીને જે સ્થાનથી નિકળેલ હોય ત્યાં પાછો લઈ જવાય છે, તેમ તેની આખો, કે જે તેના આત્માની કુદરતી નીક છે, તેમા યદને મુદરતાનુ મોજુ પાછુ પેલા મુદર તનુમા પ્રવિષ્ટ થાય છે, અને જ્યાં તે ત્યાં આપ છે અને તેને નવી પાખો આપ છે, ત્યાર તે તેના (જાણીના માર્ગને સમજ કરે છે, અને તેમને દરી ઉગવાની કરજ પાડીને પ્રિય જનના તેમજ તેના એકીન આત્માને સ્નેહથી ભરે છે તેટલા માટે તે રહ્યા છે, પણ મની સાથે તે તે કહી શકતો નથી અને પેતાને શુ થયું છે તે પણ તે જાણતો નથી, તેમ કહી શકતો નથી, પણ જેમ ડોઢ માણસને બીજાની દર્દી નજ થી પાતાની આખમા દર્દી ચોટે છે, તેમ તે પોતાના અનુરાગનુ કેણુ જાત થી શકતો નથી, પણ પોતાને પોતાના નેહીમા, જાણે એક કાચમા જુએ તેમ, જુએ છે, અને છતાં તેને જુએ છે તે તે જાણતો નથી અને જ્યાં નેઆ સાથે હાથ છે ત્યાં તેની પોતાની વેદના તેના સ્નેહીની માફ સાત રહે છે, પણ જ્યાં તેઓ વિશુ કત થાય છે ત્યાર પેટો જેમ તેને ગાટે તેમ તે પેતાને માટે તલને છે મજબુદે તેના છાતીમા સ્નેહની પ્રતિબિંબિત પ્રતિમા છે, પ્રતિદાન પામેલે સ્નેહ છે છતાં તે તેને સ્નેહ ઠહેતો નથી પણ મિત્રતા કહે છે, અને એમજ માને છે, જો

કે તે દર્શન, સુખન તથા આલિંગનને માટે, પેલા
 ખીલના જેવીજ, ભેદે કંઈ અંશે ઝોછી, કામનો અંતુ-
 ભવે છે. અને તેટલા માટે, વડી રાખી ગકાય તેમ, હવે પછીનું
 તેનું વર્તન નીચે પ્રમાણે થાય છે. જ્યારે તેઓ પડખોપડખ
 પડ્યા હોય છે, ત્યારે રનેદીનો નિઃક્રુમ ધોટા પાતાના
 સાન્ધીને ઘાટું કહે છે, અને ઘણા પ્રયાનાના ગદસા તરીકે
 થોડા ઉપભોગનો દાવો કરે છે, પણ પેલાનો ખનાળો ધોટા
 કશું બોલતો નથી, છતા જ્વલનત અને અસ્વચ્છ હોઇને રનેદીને
 ભેટે છે, અને જેમ કોઈ વદાસા મિત્રને ચુમે તેમ તન ચુમે છે,
 અને જ્યારે તેઓ એકબીજાના આવિગનમાં વિગયલા
 હોય છે, ત્યારે તે ઝોલા વલનનાં જાની જાય છે, કે રનેદી
 જે કોઈ આનંદ ભોગવવાની વિનંતી કરે, તે સ્વીકૃત્વાની ને ના
 પાડી શકે નહીં, પણ ખીજી તરફ, તેની માથેનો ધોટો વિ-
 શુદ્ધિ અને વિચેક્રમી તેની માથે થવામા માગ્થી નાથે જોડાય છે.
 ત્યારે જો એવું દેખાય, કે તેમના અભાવનાં બેહતર ભાગ
 રનેદીને તથા પ્રિયજનને જાનેને નિયમ તથા રિલમુશીના
 જીવનની અંદર લવવામા મફલ થયો છે, તથા તેનું પ્રાધા-
 ન્ય સ્થાપિત થયેલ છે, તો અહીંનું જીવન તેઓ મુખમા અને
 સંપમાં શુઝારે છે, કારણકે પોતાની જાન ઉપર તેમને અંકુશ
 હોય છે, અને દુનિયાની આગળ તેઓ મધ્યતાથી વર્તે છે,
 સગળ કે આત્માના જે ભાગમાં દુર્ગુણ રહેલો છે, તેને તેમણે

વશ કરેલો, અને જેમા મદ્દગુણ વમે છે, તેને મુક્ત કરેલો હોય
 છે, અને આખરે જ્યાં તેઓ મરણ પામે છે, ત્યારે સપક્ષ
 અને લઘુ બનેલા હોઈને પોનાના ત્રણ ખરા ઓલિપિકે
 યુદ્ધોમા તેમણે એ ઈનામ મેળવ્યું હોય છે, કે જે કરતા
 મહત્તર હિત માનવ દક્ષતાથી કે દેવી ઉન્માદથી માણસને
 ખપ્પી શકાતું નથી પણ જો તેઓ વધારે સ્વલ્પ જીવનમા
 પડી ગયા હોય, કે જે જોડે પ્રતિષ્ઠાને નહીં પણ ડહાપણને
 પ્રતિકૂળ રાખે, તે એવું જનજનો મલવ છે, કે મધપાનની
 કે એવી કોઈ બેભાનીનો ક્ષણમા, પેવા બે નિન્કુગ પશુઓ
 આત્માઓની આવધાનત જીવાની દેશે અને તેમને એક
 સ્થાનમા સાથે લાવીને તે ક્રિયા કરશે, કે જેને દુનિયા
 મુખાદ ગણે છે, અને એક વાર તે અનુભવ્યા પાની બિબ્ધમા
 પણ તે અનુભવ્યા કરશે, જોકે મકોચથા, કારણકે એ
 કાર્યમા તેમના મમત્ર મનની મમતિ હોતી નથી તેટલા
 માટે આ ઉભય, જ્યારે તેમનો રોહ જવવત હોય છે
 ત્યારે, તેમજ જ્યારે તે શમી જાય છે ત્યારે પણ,
 એકબીજાને પ્રિય ગ્રહે છે, જોકે આગળ બેના જેવા પ્રિય
 નહીં, કારણકે તેઓ એમ ધારે છે, કે તેમણે એકબીજાને
 એવા પ્રજવતમ વચનો આપ્યા અને લીધા છે, કે કોઈ
 પણ વખત વિમુખ થઈને તેમનું ઉવધન કરવાથી પાપ
 બેસે અને અતમા, એટલું ખરૂં કે પાપો વગર, પણ

પાંછા નીકળ્યા પહેલા નહીં, એ ગીતે તેઓ શરીર છોડીને
જાય છે, એટલે કે તેમના આવેશમય ઉન્માદને માટે તેમને
જે ધનામ મળે છે તે કંઈ કુદ્ર નથી, કારણકે એવો એક
નિયમ છે, કે જેમણે સ્વર્ગ તરફ જતા માર્ગમાં એક
ડગલુ પણ મૂક્યું હશે, તેમને પૃથ્વીની નીચેના અધિકારના
મર્ગોમાં કંઈ ચાલવું પડશે નહીં, પણ હાથમાં હાથ
ગપીને ચાલતા તેઓ પ્રકાશિત અને સુખો જીવન જીવશે,
અને જ્યારે તેમને ફરી પાછો આવશે, ત્યારે તેમના સ્નેહની
ખાતર બંનેને સાથે આવશે

માન સુદર તરુણ, એક સ્નેહીનો સ્નેહ જેની બક્ષેશ
કરે છે, તે સુખો આવા મોટા અને આવા દૈવી છે પણ
જે આહતો નથી, તેનો બંધાર માનુષી હાપણથી મિશ્ર
હોઈને, તથા માત્ર નશ્વર અને નિર્મોય બક્ષેશો આપતો
હોવાથી, અહાતા માણસના આત્મામાં એવી એક કુલકતા
ઉત્પન્ન કરશે, કે જેની પ્રાકૃત લોકો સદૃશુ તરીકે તારીફ
કરે છે, અને તેથી તેને નવ હજાર વરસ સુધી પૃથ્વીની
આગપાસ અને પૃથ્વીની નીચે કારણ વગર ભટકાવું પડશે

પ્રિયતમ ધરોમ, આ પ્રમાણે તારી આગળ હું જેવું
સુદંર અને સારૂ બનાવી શક્યો છું, તેવું આ મારું
પ્રત્યાખ્યાન રજૂ કરું છું, કે જે શ્રીકૃષ્ણની ખાતર શબ્દ

રચનામાં અને ખીજી જાળતોમાં કાવ્યની ધ્વનિમાં રચાયું છે પણ અરે ! મારા આગલા વ્યાખ્યાન માટે મને ક્ષમા આપવાની કૃપા કર, અને તારી સુકોમલ દયા રાખીને તે મને જે જાણેલી છે તે રહેણી કલા લઈ લઈશ નહીં તેમ કુપિત થઈને તેને કુકિત કરીશ નહીં, પણ જોવી જાણ કરજો, કે સુદેવની આજમા મને હમેશા મહેબબાની નજા કરે અને, જો અમાના આગલા વ્યાખ્યાનમાં ફીડમે અને મે તને જોડે લાગે તેવું જગ કહ્યું હોય તો તે વ્યાખ્યાનના પિતા તરીકે લિમિઆસને જાને ચડાવજો, અને આ પ્રકારના વ્યાખ્યાનો અથતા તેને ગ્રાધ કરાવજો, અને જે પ્રમાણે તેનો ભાઈ પોત્રીમાર્જન કિલ્લમુશી તરફ વળ્યો છે, તે પ્રમાણે તેને ગુલા કિલ્લમુશી તરફ વાળજો, કે જેથી કરીને અહીં તારી આગળનો તેનો રહેણી અત્યાગની માફક બે અભિપ્રાયોની વચે નિશ કુવત રહે નહીં, પણ હૃદય તથા આત્માથી કિલ્લમુશીના વાતાવાય સહિતના રહેણે પોતાનું જીવન મર્મિત કરે

ફીડમ

સોકટીસ, હું તમારી સાથે જો પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવામાં જોડાઉં છું, કે જો આ નિર્માણ આપણે માટે બેહંતર હોય, તો તથાપ્તુ પણ, તમારા આગલા વ્યાખ્યાનના કન્તા

આ તમે એટલું બધું વધારે સુંદર બનાવેલ છે, કે ઘણા વખતથી મને માનંદાશ્ચર્ય લાગતું આવ્યું છે; અને મને ધારતી લાગે છે, કે જો લિમિઆસ બીબું એવું જ રથવાની તત્પરતા બતાવશે તો તે મરણામણીમા બહુ મુદ્ર જણાશે. પણ તેની તત્પરતા મળી મને શકા છે કારણકે પેલેજ દહાડે આપણા નજપુરપોમાનો એક જ્યારે તેના પર હુમલો કરતો હતો ત્યારે તે આ બાબત માટેજ તેને ટપકો આપતો હતો, અને હુમવાની દરમિયાન વારવાર તેને વ્યાખ્યાનવેળા કર્યા કરતો હતો એટલે કદાચ પોતાની આબરૂ માટેની ચિંતાથી તે એ પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરશે.

મોકટીન

માન તજુ જુહરથ, તમારો ખ્યાલ અલબલિત છે, અને તમે જો એમ ધારતા હો, કે તમારો પ્રિયજન જલદીથી ડરી બચ એવો આદર્શ છે, તો તમારી મોટી ભૂલ થાય છે કદાચ તમે એમ પણ માનતા હશો, કે તેના પર હુમલો કરનારના ચાહે દિવના હતા.

ક્રીડમ

દિલના હોય એમ બેશક ટાગતુ હતુ, સોકેટીસ, અને ઉપરાત, જેમ હુ બાહુ છુ તેમ તમે પણ બાણતા હોવા

જોઈએ, કે રાજ્યની અંદર સૌથી વધારે અધિકાર અને પ્રતિષ્ઠા-
વાળા માણસો વ્યાખ્યાનો રચતાં, અને પોતાની પાછળ
લેખો મૂકી જતાં શરમાય છે, એવી ધારતીથી, કે બિવિધમાં
તેથી તેમની સોફિસ્ટ તરીકે ખ્યાતિ અને કીર્તિ થાય.

સોફિસ્ટીસ.

ફીડ્રસ, તમે બૂલી ગયલા જણાઓ છો, કે “સુંદર
વાંક” એ વચન નાઈલ નદીનો જે લાંબો અને કાયર કરે
તેવો વાંક છે, તે પરથી આવેલું છે; એટલે તમે એ પણ
જોઈ શકતા નથી, કે આપણા સૌથી આત્મસંતુષ્ટ રાજપુરુષો
પોતાને પસંદ ન હોવાનાં દંભ કરવા છતાં વ્યાખ્યાનો
રચવાના અને પોતાની પાછળ લેખો મૂકી જવાના ખાસ
શોધીન હોય છે; ખરેખર, એટલે જામે અંશે, કે જ્યારે
જ્યારે તેઓ કોઈ વ્યાખ્યાન લખે છે, ત્યારે ત્યારે તેના
સમર્થકો તરફ તેમને એટલો અનુરાગ થાય છે, કે વ્યાખ્યા-
નને મથાળે તેઓ એવા માણસોનાં નામ લખી રાખે છે, કે
જેઓ દરેક પ્રસંગે તેને પસંદ કરતા હોય.

ફીડ્રસ.

એટલે કેવી રીતે એમ તમે કહો છો ? હું તમારી વાત
સમજતો નથી.

સોક્રેટીસ.

શું તમે એટલું બાણતા નથી, કે કોઈ પણ રાજપુરુષના લેખની શરૂઆતમાં તેના સમર્થકનું નામ પહેલું લખાય છે?

હીડ્ડસ.

કેવી રીતે ?

સોક્રેટીસ

“પમંદ થયેલું.” એ હું બૂલતો ન હોઉં, તો લેખ આ પ્રમાણે હોય છે: “કાઉન્સિલથી, અથવા લોકોથી, અથવા જાનેથી પમંદ થયેલું.” અને દરખસ્ત કરનાર એટલે કે આપણો વ્યાખ્યાનલેખક સુધાર એવી પોતાની જાતનું તમામ કાંઈ અને તારીફથી નામ લખ્યા પછી વ્યાખ્યાન ચલાવે છે, અને પોતાના સમર્થકો આગળ પોતાના ડહાપણનો દેખાટો કરવાને ઘણી વાર અતિશય લાંબો લેખ લખે છે. અથવા, તમે શું એમ ધારો છો, કે આવી કૃતિ લખેલા ભાષણના કરતાં કંઈ બુદ્ધિ વસ્તુ છે ?

હીડ્ડસ.

નહીં, બેશક હું એમ નથી ધારતો.

સોફેટીમ.

વારૂ, જો સાચાનું રહે છે, તો આપણો કવિ પ્રસન્ન થઈને પોતાની રંગભૂમિમાંથી ઘેર જાય છે; પણ જો તે ભૂંસાઈ જાય, અને તેને સાપણ લખવાની અને અંધકતાની આબરૂની મના થાય, તો તે અને મિત્રો શોગ ધારણ કરે છે.

શ્રીકૃમ.

એમ તેઓ કરે છે ખરા.

સોફેટીમ.

અને તેથી તેઓ એ પ્રવૃત્તિને તિરસ્કારે છે, એમ દેખાતું નથી, પણ ઉલટા તારીકશાયક ગણતા હોય, એવું દેખાય છે.

શ્રીકૃમ.

ખરાખરા.

સોફેટીમ.

વળી, જ્યારે જ્યારે કોઈ વક્તા |ઈકર-
ગણ, અથવા એક સોલન, કે એક ડેરિયસનો અધિકાર ગ્રહણ
કરનાર નિકળી પડે છે, અને રાજ્યમાં અમરતા મેળવવાને

એક વ્યાખ્યાનલેખક યવા ચાહે છે, ત્યારે તે શું ચોતાની જિંદગીમાં ચોતાને એક દેવના પ્રકાશમાં જોતો નથી, અને શું પાછલા ઝમાન.ઓ તેના લખેલા અંથોના અવલોકન ઉપરથી એજ અભિપ્રાયના યતા નથી ?

ફીફ્સ.

બેશક, તેઓ યાય છે.

મોક્ટેડીસ.

ત્યારે તમે શું એમ માનો છો, કે આ પ્રકારના માનુષની સિસિઆસ તરફ ગમે તેટલી પ્રણલ અપ્રીતિ હોય, તોપણ માત્ર તે લેખક હોવાના સળખથી તેના પર તે હુમલો કરે ?

ફીફ્સ.

તમે જે કહો છો, તે ઉપરથી તો એમ દેખાય છે, કે તે એમ કરે, એ સંભવિત નથી; કારણકે એમ કરવામાં તો તેનાથી દેખીતી રીતે ચોતાની ખામ પ્રીતિના વિષય ઉપર હુમલો યાય.

સોદેટીસ.

ત્યારે, હું ધારું છું, કે એ તો મોઝે કબુલ કરવું
જોઈએ, કે વ્યાખ્યાનો લખવાની હકીકત માત્રમા કશી
અપકીર્તિ નથી

ફીડ્મ

શી રીતે હોઈ શકે ?

મોકેગીમ

પણ હું ધારું છું કે અપકીર્તિ, ત્યારે વ્યાખ્યાનો
સારી રીતે લખાવાને બદલે ખરાબ રીતે લખાય, ત્યારે શક
થાય છે

ફીડ્સ

એ ઉધાહુ છે

રોકેગીમ

ત્યારે સારા અને ખરાબ લખાણનું લક્ષણ શું ? ફીડ્સ,
તમે શું ધારો છો ? આ જાણતમા આપણે લિસિઆસનો,
અને બીજા જે કોઈએ રાજકીય કે બીજા જાતનું, કવિની
માફક કે કોણે અથવા ગણલેખકની માફક છે વગરનું

પુસ્તક લખ્યું હોય, અથવા જે કોઈનો લખવાનો ઇરાદો હોય, તેનો પુરાવો લેવો જોઈએ ?

ક્રીડ્મ.

લેવો જોઈએ કે નહીં, એમ તમે પૂછો છો ? તો પછી આવા આનંદોના ઉપભોગ સિવાય બીજા કયા હેતુ માટે માનુસ જીવતો કહેવાય ? ખરેખર એવાઓને માટે નહીં, કે જેનો ઉપભોગ થયા પહેલાં દુઃખ આવતું હોય. અને આપણા શારીરિક આનંદોમાના ઘસાખસ એવાજ છે, એટલે એમને નીચ કહેવામાં આવ્યા છે, તે જાન્યેનું છે

સોક્રેટીસ

વારૂ, એમ લાગે છે કે આપણને હજી અવકાશ છે, અને વળી હું એવી કલ્પના કર્યા વગર રહી શકતો નથી, કે તમરાં દિવસના તાપમાન તેમને ટેવ હોય છે તે પ્રમાણે આપણાં મસ્તક ઉપર કંલોલ અને વાતચિત કરતા તમરાં અને મારા ઉપર નજર રાખી રહ્યા છે એટલે, જો તેઓ દિવસના મધ્યમાં આપણને વાતચિત કરવાને બદલે આધારણ માણસોની માફક જાંઘી જતા, અને આત્માની તદ્દામા તેમના ૧૭૧ પાઠતા સંગીતને અધીન થતા દેખશે, તો ચોગ્ગરીતે આપણા તરફ તેઓ તિરસ્કારથી જોશે, અને એવું ધારશે, કે

જાણે કેાઈ ગરીબ શુભાશો, જે પ્રમાણે ઘેરાંઓ કુવાનાં પાણી પાસે બપોરે આરામ લેવા આવે છે, તે પ્રમાણે તેમના એકાંત આશ્રમમાં આવી ચડેલ છે. પણ જો તે આપણને આપણી વાતચિત શરૂ રાખતા અને તેમનાં મોહક ગીતોથી મોહિત થયા વગર તેમની પાસે થઈને જતા જોશે, તો કદાચ પ્રમન્ન થઈને તેઓ આપણને તે વરદાન આપશે, કે જે માણુઓને બક્ષવાનું તેમને દેવો તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે.

શીક્રસ.

જો વરદાન કયું ? મેં જો સુખંધી કશું નાંભળ્યું હોય, જોણું યાદ આવતું નથી.

સોક્રેટીસ

શારદાઓના રનેહીને આવી બાજતોનું અજ્ઞાન ઉચિત નથી વાત એવી ચાલે છે, કે એક વખત એવો હતો કે જ્યારે આ તમરાં માણુમ હતા, અને તે શારદાઓના જન્મ પહેલાં એક જાતિ થઈ ગઈ તે જાતિનાં હતાં. પણ જ્યારે શારદાઓ જન્મી, અને જ્ઞાન પ્રગટ થયું, ત્યારે એનું બન્યું, કે જો જાતિનાં કેટલાંક માણુસો આનંદથી એટલાં પ્રમત્ત થયેલાં, કે ગાતાં ગાતાં અંધાનક મોત આણ્યું, ત્યાં સુધી તેઓ ખાવાપીવાનું બંધી ગયેલાં. તેઓમાંથી તમરાંનો વંશનિકંજ્યો છે, અને તેમને

શારદાઓ તરફથી વરદાન મળેલ છે, કે દુનિયામાં આવ્યા પછી તેમને કશા પોષણની જરૂર પડતી નથી, પણ અધાપીધા વગર, જન્મની દૃષ્ટિથી તે મૃત્યુના દિવસ મુખી, તેઓ પોતાનો વખત ગાનમાં ગાળે છે; અને તે પછી તેઓ શારદાઓની પાંચ લાય છે, અને દરેકને અર્ધી નીચે નેના જે ઉપામકો છે તેમના સંગથી વાત કરે છે. ટપાંમિકોને તેઓ એ મળુઓ સંગથી કહે છે, કે જેમણે નૃત્યમાં તેની પ્રતિષ્ઠા કરેલી હોય છે, અને આ પ્રમાણે અમાલના કન્તા તેઓ તેને પ્રિયતર થાય છે; ઇરોને તેઓ સ્નેહમાં તેના ઉપામકો સંગથી કહે છે, અને જાકીની ગહેનોગાથી દરેકને તેઓ તેની વિશિષ્ટ પૂજના ક્ષેત્રે પ્રમાણે નમાચાર આપે છે પણ મળી મોટી કેન્દ્રિઓપ તથા નવમાની જીજી યુકેનિયાને તેઓ તે મારુસોની જાળર પહોચાડે છે, કે જેઓ પાંચાનું જીવન ક્ષિત્રમુકીના અજ્યામમાં તા તેમના વિશિષ્ટ મળી તના અનુસરણમાં ગાળે છે કાચુકે આપણે જાણીએ છીએ, કે આ તે શારદાઓ છે, કે જેમની પાંચ પોતાના આસ પ્રદેશ તરીકે સ્વર્ગ અને દેવી તથા માનુષ જાને પ્રકારના શબ્દો હોવાથી તેઓ માથી આનંદલાયક સ્વરો રેડી શકે છે. તેટલા માટે તમે જુઓ છો, ક્રીડસ, કે એવાં ઘણાં કારણો છે, કે જેને વાસ્તે દિવસના મધ્યમાં આપણે જાણવું જોઈએ નહીં, પણ વાતચિત કરતી જોઈએ.

શ્રીકૃષ્ણ.

ખરેખર જોવા કારણો છે.

મોકેટીસ

ત્યારે ચાલો આપણો વિચાર માટે સૂચવેલા વિષયને ફરી હાથમા લઈએ. અને તપાસ કરીએ, કે બોલેલા અથવા લખેલા વ્યાખ્યાનનું મારાપણું અથવા ખરાબપણું શેમાં રહેલું છે

શ્રીકૃષ્ણ

બેશક ચાલીએ.

મોકેટીસ.

શું એક સારું અને સુદર વ્યાખ્યાન ગ્યાય, તે માટે જો મરત આવશ્યક નથી, કે વક્તા પોતે જે જાણત અર્થવાનો હોય, તે સળંધી સત્યથી વાકેફ હોવો જોઈએ ?

શ્રીકૃષ્ણ.

શા માટે ? મેં તો આ વિષય ઉપર ગાણુસોને જોમ કહેતા સાબળ્યા છે, મોકેટીસ, કે વક્તા થવા ઇચ્છનારને શું ન્યાય છે, જો જાણવાની કળી જરૂર નથી, પણ જે હોડો

ન્યાયાધ્યક્ષો તરીકે બેઠવાના હોય, તેમને શુ ન્યાય લાગ
વાનો સંભવ છે, એટલું જ જાણવું જમ છે, તેમ વગી, શું
ખડેખડ માત્ર અને આગરવાળું છે તે જાણવાની જરૂર નથી,
પણ શુ તેણે દેખાશે એટલું જ જાણવું પુરતું છે,
કાગળમાં તેઓ જણાવે છે, કે વોટોને જે અમન થય છે,
તે મત્તથી નહીં, પણ એવા દેખાઈ થાય છે

મોકલીમ

ખરખર, કી-સ, ડાહ્યા માણ્યો મેં યા હોય નવું
કેઈ પણ વચન આપણે દે કી દેડું ન જોઈએ પણ તને
જાહેર પરીક્ષા કરવી જોઈએ, કે અંદર રહી તરત છે કે
નહીં અને તેટલા માટે તમે હમણા જે બોલ્યા તે
વચન સાંભળવાની પણ આપણે ના પાડી ન જોઈએ

શ્રી ૧

બેશક નહીં

મોકલીમ

ત્યારે ચાલો આપણે તે નીચેની રીતે તિયારીએ ધાગે
કે હું તમને લડાઈના ઉપયોગોને વાસ્તે એક થે ડો ખરીદ
કરવાને સમજાવતો હોઉં, પણ આપણ મેમાથે કેઈને ઘોર

શું તેની ખજાર ન હોય; માત્ર આટલું હું જાણતો હોઉં,
કે મારા મિત્ર ક્રીડસના માનવા પ્રમાણે વસ્તીમાં રહેનાર
જે પશુને જાથી લાંબા કાન હોય તે ઘોડો છે.

ક્રીડસ

અરે વાહુ સોકેટીસ ! એ તો મૂળાંધ ગણાય.

સોકેટીસ.

એક દાણુ મનુર કરો. ધારો કે હું ગભીર અવાજ
ધારણુ કરું, અને ગધેડાની જોક તારીફ તૈયાર કરું, અને
ગધો વખત તેને ઘોડો કહું, તથા જણાવું, કે માત્ર
ઘરના ઉપયોગેને માટે નહીં પણ લફકરી નોકરી મુદ્દાંને
વાસ્તે એ પ્રાણી અનિશ્ચય ફિ મતી છે, કારણકે તેના ઉપર
બેસીને લડવામાં મગવડ છે, તેમજ તે સરમામાન ઉપાડી
જવામાં અને બીજી હજાર રીતે ઉપયોગી છે, તો કેમ ?

ફેડન

અરેજાર હવે તો એ વાત છંકજ મૂળાંધની છે, એમાં
કશો શક રહેતો નથી.

સોકેટીસ.

પણ શું બચકર અને હાનિકારક મિત્ર થવાના કરતાં
મૂળાંધ યલુ એ ગ્રેહતર નથી ?

ક્રીડ્મ .

એમ કહે છે.

મોકેટીમ

તો પછી, જ્યાં જ્યાં કોઈ વજા, કે જે નાર શું અને નકારું શું, એ ન જાણતો હોય તેને પોતાના જેવાજ અજ્ઞાનની સ્થિતિમાં બીજા લોકો મળે, અને તે જાણે કે ઘોટા હોય એમ ગણીને ગધેડા ઉપર નહીં, પણ અહિં જાણે કે હિંત હોય, એ રીતે તેની તાગીક કરીને, લોકોને સમજાવવાનું પોતાના ઉત્તર લે, અને જ્યારે, લોકોના વિચારોનો અભ્યાસ કરીને તે જાણ્યા પછી, તે તેમને જે હિંત છે તે કરવાને નહીં, પણ જે અહિં છે તે કરવાને સમજાવે, તો જે બીજા પોતે વાળ્યા છે, તેમાંથી કેવા પ્રકારનાં ફળો પાકે તેની વકતૃકતા જણી શકે, એમ તમે ધારો છો ?

ક્રીડ્મ.

કઈ બહુ મારો પાક તો બેસક નહીંજ.

મોકેટીમ.

પણ, મારા ભણા ક્રીડ્મ, એ શું મલવિત નથી, કે વકતૃકતા ઉપરના દુમલામાં આપણે જરા વધારે કઠોર

થયા છે એ ? એ શુ આપન ત ફ વળીને એમ કહી શકે નહીં, કે “ જો અતિથય હાજરાઓ ! આ બધી ગરબડ શાની છે ? હું કોઈ પણ માણસને મત્યના જ્ઞાન વગર બોલતા શીખવાની ફરજ પાડતી નથી, એથી ઉલટું, જો મારી સલાહની કંઈ પણ ડિમત હશે, તો તે મારી પામે આજના પહેલા મત્યની પ્રાપ્તિ કરશે પણ તે બાબત હું આશ્ચર્યથી ઢહું છું, તે આ છે, કે તનુ મત્યનુ જ્ઞાન ગમે તેટલું હશે, તો પણ મારી મદદ વગર તે કલા પ્રમાણે અનન્તવવાને લેશ પણ વધારા શક્તિમન થશે નહીં ’

દીન

અને તમે શુ કબુલ કરતા નથી, કે તેની દલીલ બાબતી છે ?

આક્રીમ

હું કબુલ કરું છું, પણ જો તેની માટે હુમલો કરવા મારું આવતી દલીલો એમ નામિત કરી આપે, કે તે કલા છે તાજ કાનુકે મન લાગે છે, કે કેટલીક પામે આવતી દલીલોનો નજીક મને મળ્યાવ છે, કે જે એવા આશ્ચર્ય કરે છે, કે તે એક કઠારી છે, અને કલા છે નહીં, પણ માત્ર કલાવિત એક શક્તિ છે. પણ ન્યાર્ટન કહે છે, કે મત્યના

અહણુ વગર બોલવાની કંઈ પણ કલા છેજ નહીં, અને કદાપિ થશે પણ નહીં.

ક્રીડૂસ.

આપણને તમારી દલીલો જોઈએ, સોક્રેટીસ, અહીં તેમને અદાલતમા લાવો, અને તેઓ શું કહે છે, તથા કેવી રીતે કહે છે, તેની પરીક્ષા કરો.

સોક્રેટીસ.

. ત્યારે એ સુંદરોએ, અહીં આવો, અને તમારા જેવાજ એક સુંદર સંતાનના પિતા ક્રીડૂસને સમજાવો, કે જો તે પાકો ફિલસુફ નહીં હોય, તો તે કદાપિ કંઈ પણ વિષય ઉપર પાકો વક્તા પણ થશે નહીં. અને પછી ક્રીડૂસ જવાબ આપે.

ક્રીડૂસ

તમારે પૂછવા હોય તે પ્રશ્નો પૂછો.

સોક્રેટીસ.

શું સામાન્યતઃ વક્તૃકલાને વાસ્તે એવું ધારી ન શકાય, કે તે માત્ર કાયદાની અદાલતોમાં અને બીજી અહર સભાઓમાંજ નહીં, પણ ખાનગી વાતચિતમાંએ મોટીન્હાની

તમામ બાળતો ઉપર શબ્દો વડે માણસના આત્માઓને
 છતવાની એક પદ્ધતિ છે ? અને વિષય તુચ્છ હોય
 કે મહત્ત્વનો હોય, તોપણ શું તેનો ઉચિત ઉપયોગ
 સરખી રીતે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતો નથી ? અથવા તમે એ
 બાળતમા શું કહેવાતું સાંભળ્યું છે ?

કીડમ.

અરે હું તમને આતરી આપી શકું, કે આ પ્રકારનું
 તો હું મેં માંભળ્યું નથી. નહીં, શાયદાની અદાલતો એ
 વસ્તુકલાનો ખામ પ્રદેશ છે, અને વિચારીને નિર્ણય કર-
 નાર મલાઓને મંત્રાધવામા પણ તેનો ઉપયોગ થાય નહીં,
 પણ એથી તે આગળ વિચનકે છે, એવું તો મેં કદાપિ
 સાંભળ્યું નથી.

સંકેટીમ.

શું ત્યારે ત્રાયની આગળ અવકાશનો વખત મુતાર-
 વાને નેરટા અને યુક્તીનિમે જોતવાની જે કલાઓ રહેલી,
 તેનીજ વાળ તને માંભળી છે ? અને શું પેલેમેટીકની
 કલાઓ નજાંધી કદાપિ કશુંજ માંભળ્યું નથી ?

ફીડ્સ.

નહીં, તેમ નેસ્ટોરની કલા સંજ્ઞાથી પણ નહીં પછી તમે ગોર્ગિઆસને નેસ્ટોર તથા મેમીનૅજમ અથવા થીઓ-ડાઇસને યુક્લીસિસ કહેતા હો, તો ગુદી વાત.

મોકેટીમ.

કદાચ હું કહું છું. છતાં, આ ગૃહસ્થોને હાલ આપણે બાબુએ રાખીએ. મને આ વાતનો જવાબ આપો. હંત-સાફની અદાલતમાં સામમામા પક્ષે શું કરે છે ? શું તેઓ એકબીજાની વાતની વિરુદ્ધ બોલતા નથી ?

ફીડ્સ.

બેશક બે.ત્રે છે

મોકેટીસ.

અને તે સાચ અને ખોટની બાજતો ઉપર ?

ફીડ્સ.

હા.

સોક્રેટીસ.

અને જો આ પ્રમાણે કોઈ માણસ કલ્પના નિયમથી કરશે, તો તે એકની એક વાત એકના એક લોકોને એક વાર સાચી કરી દેખાડશે, અને બીજી વાર, જો તેને એમ ગમશે તો, ખોટી કંઈ બતાવશે.

ક્રીડન.

અલ્લખત.

સોક્રેટીસ.

અને એ પ્રમાણે માર્વાજનિક વ્યાખ્યાનમાં તે એક વાર અમુક પ્રકારનું વર્તન લોકોને મારે લાભકારક છે એમ, અને બીજી વાર તેથી હંડ ઉઠાડું મનાવશે

ક્રીડમ

તે ખરેખર એમ કરશે

સોક્રેટીસ.

પણ શું આપણે એમ પણ માંલગતા નથી, કે એલિ-એટ્રિક પાલામીડીઝ કલ્પના મદદથી એવી રીતે બેલતો, કે તેના શ્રોતાઓ એકની એક વસ્તુઓને સમાન અને અગમાન, એક અને અનેક, તથા સ્થિર અને ચંચલ માનતા ?

ફીડમ.

પ્રેશન્ટ આપણે એ પ્રમાણે ગાભગોએ ડીએ

મોકટીમ

ત્યાં એમ દેખાય છે, કે વિવાદની કલા કાયદાની અદાલતના અને માર્ગનિર્દેશ મલાઓમ જ પ્રવર્તે છે એમ નથી, પણ જે કંઈ બોલાય છે, તેને આ એક જ કલા, જો તે કલા હોય તો, લાજુ પાડવાને આપણે શક્તિમાન છીએ, કે જેથી કનીને જે વસ્તુઓ સમાન દેખાઈ શકે તે બધી સમાન દેખાય, એવું કહેવાને, અને બીજાઓની અંદરના એવા બધા પ્રયત્નોને પ્રગટમા ઘસડવાને આપણે શક્તિમાન થઈ પછી તે ગમે તેટલી છટાથી છુપાવેલા હોય તોપણ

ફીડમ

આ પ્રમાણે કહેવામા તમારો મો અશય છે, તે હું બગાળું મમજતો નથી

સોકેટીમ

આપણે આપણી તપાસ આ પ્રમાણે ચલાવીએ, તો હું ધારૂં છું, કે મારો આશય મ્હાલ થશે હગાઈ વધારે સાધારણ રીતે જે વસ્તુઓમા કરવામા આવે છે, તે જે એક બીજીથી બહુ ભિન્ન હોય તેમા કે થોડી ભિન્ન હોય તેમા ?

શ્રીફૂલ.

જે એકળીજીથી થોડી લિપ્ત હોય તેમાં.

મોકેટીસ.

અને મને લાગે છે, કે તમારે એક બાબુએથી બીજી બાબુએ જવું હોય, તો લાખાં પગલાંના કરતાં દુ'કાં પગલાં હરવાથી પકડાઈ જવાનો ઓછો અભવ છે.

શ્રીફૂલ.

મેશક.

મોકેટીસ

જ્યારે, જો એક માણસ પોતે ઠગાયા વગર બીજાને ઠગવા ઇચ્છતો હોય, તો તે વસ્તુઓનાં સામ્યો અને લેદ્દોને અસાધાર વ્યાવૃત્ત કરવાને શક્તિમાન હોવો જોઈએ.

ફોડન.

ખરેખર તે શક્તિમાન હોવાજ જોઈએ.

મોકેટીસ.

પણ જો તે અમુક વસ્તુના ખગ સ્વભાવથી અજ્ઞાન હોય, તો શું તે બીજી વસ્તુઓમા તેની વધારે અને ઓછી સમાનતાની વચ્ચે ભેદ કરવાની સ્થિતિમાં હોઈ શકે ?

શ્રીકૃષ્ણ

અશક્ય

સોકેટીસ

તેટલા માટે, જ્યાં જ્યાં માણસો હાજર છે, અને મત્યથી જ હોય તેવા અભિપ્રાયો જાણે છે ત્યારે એ કપટ છે કે મત્યની નાથે અમુક મમાનતા ઠાન થાય તેમના મનમાં પેડી હોય છે

ગ્રીક

મેશક મામાન્યતા એ પ્રમદે જન છે

સોકેટીસ

ત્યારે પ્રથમ દરેક વિશિષ્ટ વસ્તુના ખરા સ્વભાવની મમજી મેળવ્યા વગર એ જુ સ્થાવિત છે, કેઈ પણ માણસ બીજાને મનને કદાપિ સાદૃશ્યોની સ્થાપનામાં એક કડીથી બીજી કડી ઉપર દોરીને અસત્યમાંથી સત્યમાં લાવી શકે, અથવા એવા પ્રમમાંથી પોતે પણ મુક્ત રહી શકે ?

શ્રીકૃષ્ણ

નહીં, કદાપિ નહીં

મેકેટીમ.

તો મને લાગે છે, કે જે કોઈ માણસે અન્યના જ્ઞાન
 નગર માણસોના અભિપ્રાયોને ફાંસામાં નાખ્યા હશે, તેની
 રચેલી બોલવાની કલા માત્ર નિર્મોહ્ય અને કલાકૃતિ દેખાવ
 આપી શકશે.

ડીડમ.

મને પણ એમ લાગે છે.

મેકેટીસ

હવે, ડીડમ, જો આપણે તમારા હાથમાં છે તે લિમિ-
 આમનું વ્યાખ્યાન, અને પાછળથી જે મેં આપ્યાં, તે લઈએ,
 અને તેમાંથી આપણે જેને કલાને અનુકૂલ, અથવા કલાથી
 વિરુદ્ધ, ગણીએ છીએ, તેના ઉદાહરણો શોધીએ, તો કેમ ?

ડીડમ.

મને તો ખબર પાળતોમા એ વધારે ગમે; કારણકે વિષયને
 અર્થવાના આપણા વર્તમાન માર્ગમાં એવો ઉદાહરણોની
 ખામીને લીધે અત્યુક પ્રકારની અલંકારકૃતિતા રહે છે.

સોકટીન

ખરૂં, અને મને લાગે છે, કે મુલાગ્ગે જ ને વ્યાખ્યાને
એવા થયા છે, કે જે વેળા- પોને મત્યથી વાકેફ હોય,
તે માત્ર ગમ્મતની ખાતર પાતાના ધાતાઓને મલાપણમા
મત્યથી દુઃશી રીતે દોળી રાડ, તેનું તે પન્ધી ઉઠાડવું
મળે છે મને પૂછો, કીડસ ના હું એ પ્રમાણે મ્થાનની
દેવતાઓને લીધે થયેલું ગા ૩ અથવા કદાચ એમ હોય,
કે શારદાઓના નવકો એન્ધે આપણા મન્ત્ર ઉપન્ના
ગાનારાઓએ આ મુખદ બખશ આપણામા ઉનાગી હોય
કારણકે મને ખાતરી છે, કે મારા પોતાનામા તે બોલવાની
કલા લેશ પણ નથી

ગ્રી મ

તે ગમે તેમ હો-માત્ર તમારો આશય સ્પષ્ટ કરો

માફેરીન

વારૂ, ત્યારે વિમિઆનના વ્યાખ્યાનની ગરૂઆત મને
વાંચી મલખાવો

કીડસ

‘ મારા વ્યવહારની સ્થિતિથી તમે વાકેફ છો, અને
આ વ્યવસ્થાથી આપણું જ નેને લાભ થવાનો હું સભવ

ધારું છું, એ તમે નાંજીયું છે. અને મારે એવો અભિ-
પ્રાય છે, કે હું તમને સ્નેહી નથી, એ કારણથી મારે દાવો
નિષ્કૃણ થવો જોઈએ નહીં કારણકે સ્નેહીઓ પરતાવો કરે છે.'

સોફોક્લીસ.

બસ કરો-આપણે અંધકર્તા કલાની કંઈ ભૂલ કે તેનું
ઉદ્ધેધન કરે. તે આપણે તપાસવાના છીએ, નહીં વાર ?

ફીડમ

હા, આપણે તપાસવાના છીએ

સોફોક્લીસ.

વારૂ, ત્યાં, એ મુ આખી દુનિયા જોઈ શકે એવી
વાત નથી, કે આ પ્રકારની કેટલીક જાળનેમાં આપણે સા
એકમત છીએ, પણ બીજી જાળનેમાં વિત્તલિત મતના છીએ.

ફીડમ

હું ધારું છું, કે તમારો શો આશય છે, તે હું સમજું
છું, પણ વધારે સ્પષ્ટતાથી સમજાવો તો સારું.

સોફોક્લીસ.

ત્યારે કોઈ માણસ લોહું અથવા રૂપું એ શબ્દો
વાપરે છે, ત્યારે આપણે બધા મું તેથી એની એજ વસ્તુ-
ઓને સમજતા નથી ?

ક્રીડમ.

બેશક આપણે એજ વસ્તુઓને સમજીએ છીએ.

માકેટીમ.

પાનું ત્યારે તે ન્યાય અથવા મદ્યુષની વાત કરે છે, ત્યારે શું અને હું ? શું આપણે સૌ તરત જુદી જુદી દિશાઓમાં ચાલવા લાગતા નથી, અને એકબીજાની સાથે અને આગામી પોતાની માથે લટકતા નથી ?

ક્રીડમ.

હા, માન્યું.

માકેટીસ.

ત્યારે, તમે સ્વીકારો છો, કે કેટલીક જાણતોમાં આપણે એકમત છીએ, અને બીજામાં નથી ?

ક્રીડમ.

જરાબર એમજ.

સોક્રેટીસ.

હવે વસ્તુઓના આ બે વર્ગમાંથી કયા વર્ગમાં છેતરવાતું વધારે સહેલાઈથી જની શકે છે; અને કયા વર્ગમાં વડતૂકલાની વધારે શક્તિ છે ?

ક્રીડ્મ.

એ રપદ છે, કે જેમાં આપણી બૂલ થવાનો સંભવ છે તે વર્ગમાં.

સોક્રેટીસ.

ત્યારે, વકતૃકલાનો ઉપયોગ કર્યા પહેલાં માણસે પ્રથમ આ બે વર્ગોની વચ્ચે પદ્ધતિસર લેદ કરેલો હોવો જોઈએ, અને દરેકનું ક'ઈક વિશિષ્ટ લક્ષણ શોધી કાઢવું જોઈએ, જેમાં સાધારણ રીતે માણસો બૂલમાં પડ્યા વગર રહેતા નથી તેનું, અને જેમાં એ પ્રમાણે નથી જાનતું તેનું.

ક્રીડ્મ.

ખરેખર, સોક્રેટીસ, જે કોઈએ આ લેદ પકડ્યો હશે, તે એક સરસ મામાન્ય સિદ્ધાંત આપી શક્યો હોત.

સોક્રેટીસ.

અને જીજ્ઞુ, હું ધારું છું, કે જ્યારે કોઈ વિશેષ વાત તેની પાસે આવે, ત્યારે તેણે બૂલ કરવી ન જોઈએ, પણ ત્વરાથી જોણું જોઈએ, કે તે જે જાણતો કહેવા ધારે છે, તેના વિષયનો બેર્ગાના કયા વર્ગમાં સમાવેશ થાય છે.

શ્રીકૃષ્ણ.

બરાબર.

સોક્રેટીસ.

હવે, સ્નેહને વાસ્તે તમે શું કહો છો ? આપણે તેને વિવાદાસ્ત વર્ગમાં ગણીશું, કે નિશ્ચિત વર્ગમાં ?

શ્રીકૃષ્ણ.

બેશક વિવાદાસ્ત વર્ગમાં. કારણકે નહીં તો, તમે જે બધું હમણાં કહ્યું, અને એક વાર તે સ્નેહીને તથા તેના પ્રિયજનને બંનેને શાપરૂપ છે, એમ બતાવી આપ્યું, અને બીજી વાર પરમ સુખ છે, એમ બતાવ્યું, એ તેણે કેમ થવા દીધું હોત ?

સોક્રેટીસ.

સરસ કહ્યું : પણ આ વાત સુદ્ધાં મને કહો-કારણકે, તમે જાણો છો, તેમ હું તો એવા ઉલ્લાસની રિયતિમાં હતો, કે મને બરાબર સાંભરતું નથી-કે મારા વ્યાખ્યાનની શરૂઆતમાં મેં સ્નેહની કોઈ વ્યાખ્યા આપી હતી ?

શ્રીકૃષ્ણ.

હા, તમે આપેલી, અને વળી ? ફક્ત પૂર્ણતાવાળી.-

સોક્રેટીસ.

અરે વિચારો કેફેલસનો પુત્ર લિસિઆસ ! આપણી નદીની દેવીઓ તથા હરમીસના પુત્ર પેનના કરતાં વ્યાખ્યાન લેખનની કસામાં તમે તેને કેટલો બધો જોછો કુશળ બતાવો છો; અથવા શું ભારી ગિજકુલ ભૂંડ થાય છે, અને શું લિસિઆસે પત્નિ તેના સ્નેહભાવણી શરૂઆતમાં સ્નેહ સંજંધી અમુક સ્વપ્ન વિચાર કરવાની આપણને ફરજ પાડેલી? શું તેણે પોને પસંદ કરેલો વિચાર આપણને આપેલો, અને તે પછી એ વિચારનું બરાબર અનુસરીને તેણે પોતાના વ્યાખ્યાનના પાછળના બધા ભાગો ગોઠવેલા, તથા ઉપર યોગ્ય ઉંટા આણેલો? ચાલો આપણે તેનું શરૂઆતનું વાક્ય ફરીને વાંચીએ.

ફીડસ

તમારી ઇચ્છા હોય તો ભલે હું વાંચું, પણ જેની તમે શોધ કરો છો, તે તેમાં નથી.

સોક્રેટીસ.

તોપણ ચાલો આપણે તે સાંભળીએ, કે જેથી એ બાબત ઉપર તેનો પોતાનો પુરાવો આપણે લઈ શકીએ.

શ્રીફૂલ

‘મારા વ્યવહારની સ્થિતિથી તમે વાકેફ છો, અને આ વ્યવસ્થાથી આપણુ બંનેને લાભ થવાનો હું સંભવ ધારૂં છું, એ તમે સાંભળ્યું છે. અને મારો એવો અભિપ્રાય છે, કે હું તમારો સ્નેહી નથી એ કાગળથી મારો દાવો નિષ્ફળ થવો જોઈએ નહીં; કાગળકે સ્નેહીઓને તો તેમની કામના બંધ પડે, કે તરત પોને આપેલા લાભ માટે પરતાવો થાય છે.’

સોક્રેટીસ

ખરેખર આપણે જેની શોધ કરીએ છીએ, તે અહીં મળવાનો સંભવ દૂર છે કારણકે આપણે મધકર્તા વિષયના પ્રારંભથી નહીં પણ અતર્થી શરૂઆત કરે છે, અને પીઠ ઉપર તરનારની માફક છેડાને ઓળંગે કરીને ગ્યા-ખ્યાન પતાવવાનો યત્ન કરે છે, કારણકે તમે જુઓ છો, કે તે સ્નેહી પોતાના પ્રિયજનને સંબોધનના અતમા જે કહે, અને અંત પહેલા ન કહે, તેથી શરૂઆત કરે છે. અથવા, ઓ ક્રીડસ, ઉમદા મિત્ર, તમને શું મારા અપવાદમા કશું તરવ દેખાતું નથી ?

ક્રીડસ

હા, મારે કબુલ કરવું જોઈએ, સોક્રેટીસ, કે તે જે સંબંધી વાત કરે છે, તે વિષયની સ્વાભાવિક સમાપ્તિ છે.

મોડેટીસ

અને બાકીનાને માટે તમે શું કહો છો ? શુ વ્યાખ્યાનના જુદા જુદા ભાગો ગમે તેમ સાથે નાખી દીધેલા દેખાતા નથી ? અથવા, તમે શું બીજુ વાક્ય બીજા જગ્યાએજ આવે, અથવા બીજુ કોઈ પણ વાક્ય તેણે મૂકેલે સ્થાનેજ આવે, તે માટે કંઈ આવશ્યકતા જુઓ છો ? મને જે પૂછતા હો, તો હું કજુલ કડ છું, કે મને તો મારા અજ્ઞાનમા એમ દેખાય છે, કે તેણે એક ગૃહ સ્થના જેવી સ્વતંત્રતાથી જે કંઈ વાત મગજમા પહેલી આવી, તે કાગળ ઉપર મૂકી દીધી છે, પણ જે ખાસ ક્રમમા તેણે વાક્યો ગોઠવેલા છે, તેમા તેને દોરનાર લેખન કલાના કોઈક નિયમથી તમે કદાચ વાકેફ હો.

ફીડ્સ

લિસિઆમ મરણની યોજનાની હું એવી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી પરીક્ષા કરી શકું, એટલો જે તમે મને શક્તિમાન ધારતા હો, તો એ તમરી અતિશય મહેરમાની છે.

સેકેગીસ

પણ મને લાગે છે, કે આટલું તો તમે કજુલ કરશો, કે દરેક વ્યાખ્યાન એક જાણતા જીવની માફક સુધરિત હોવું

લેઈએ. તેને તેનું પોતાનું એક શરીર લેઈએ, અને હાથ
કેન્પગ કથાની ખાત્રી વગર જેવું એક મધ્ય અને એવા
પ્રાતો હોવા લેઈએ, કે જે એકબીજાની માથે અને
આખાની સાથે અનુકૂળ હોય

શીડ્રસ

બેશક.

સોફ્ટીસ.

ત્યારે આ સિદ્ધાંત ઉપર તમારા મિત્રનું વ્યાખ્યાન
રચાયું હતું કે નહીં, તેની પરીક્ષા કરો, એટલે તમને
માલુમ પડશે, કે તે ક્ષિતિયાના મિડાસની કબર ઉપર જે
પંક્તિઓ કાતગયત્તી હોવાનું લોકો કહે છે, તેના જેવું જ છે.

શીડ્રસ

એ વળી કંઈ પંક્તિઓ છે, અને તેમા વિશેષતા શી છે?

સોફ્ટીસ

પંક્તિઓ આ પ્રમાણે છે

“ હું એક પિત્તળની કન્યકા છું, અને હું મિડાસની
કબર ઉપર રહું છું જ્યાં સુધી પાણી વહ્યા કરશે, અને

જંગલનાં ઝાડો ખીલ્યા કરશે ત્યાં સુધી, હું તો આ કળર પરજ રહીશ, કે જે ઘણાં આંસુઓથી ભીંજાયા કરે છે, અને મરી પાસે થઈને નિકળનાર સર્વને કહીશ, કે મિડાસની કળર અહીં છે. ”

હવે, મને લાગે છે, કે આટલું તો તમે જોયું હશે, કે આ પંક્તિઓમાંથી ગમે તેને તમે પહેલી કે છેલ્લી મૂકો, તેથી કશો ફેર પડતો નથી.

શીક્રમ

શ્રી સોક્રેટીસ, તમે તો વ્યાખ્યાનનો ખહુ પરિહાસ કરવા માડયા.

સોક્રેટીસ.

વારૂ, શીક્રસ, તમારી લાગણી ન હુખાય, તેટલા માટે ધારો કે આપણે તેને જવા દઈએ; જોકે મને લાગે છે, કે એમાં એવા પુષ્કળ દાખલા છે, કે જે માણસ તેમનું અનુકરણ કરવાનો કશો પ્રયત્ન ન કરે, તો તેમના અભ્યાસથી તેને લાલ થયા વગર રહે નહીં. અને ચાલો આપણે બાકીનાં બે વ્યાખ્યાનોનો વિચાર કરીએ, કારણકે હું ધારું છું, કે જેઓ બોલવાનો વિષય વિચારવા ચાહતા હોય. તેમને ધ્યાન આપવા લાયક કંઈક વસ્તુ તેમાં હવી જરી.

શ્રીકૃષ્ણ.

કયા પ્રકારની વસ્તુ સંબંધી તમે બોલો છો ?

સોક્રેટીસ.

જો મને બરાબર યાદ હોય, તો એ જાને વ્યાખ્યાનો એકબીજાથી વિરુદ્ધ હતાં; એકમા આવેશવાળા રનેહીના દાવાતું સમર્થન હતું, અને બીજામા આવેશરહિત રનેહીનું.

શ્રીકૃષ્ણ

અને તેમણે પોતાનું કામ બરાબર જોરથી કરેલું

સોક્રેટીસ

મને લાગ્યું, કે તમે એમ કહેવાના હશો, કે બરાબર ગાંડી રીતે કરેલું; અને એજ મત્ય છે. છતાં હું આ બાબતનીજ શોધમાં હતો. આપણે કહેલું, કે રનેહ એક ઉન્માદ છે, નહીં વાર ?

શ્રીકૃષ્ણ.

હા, આપણે એમ કહેલું ખરું.

સોફેટીસ.

અને એમ પણ કહેલું, કે ઉન્માદ બે પ્રકારનો થાય છે: એક રોગથી ઉત્પન્ન થાય છે તે, અને બીજો ચાલતા રિવાજોથી ભિન્ન દિશામાં પ્રેરણાથી ઉત્પન્ન થાય છે તે.

પ્રીટ્સ.

૭૧૭૭૨.

સોફેટીમ

. અને પ્રેરિત ઉન્માદના આપણે ચાર ભાગ કરેલા, આં તે ચાર સ્વર્ગીય શક્તિઓને વહેંચી આપેલા: ભવિષ્યવાદને ઉન્માદ આપણે એપોલોની પ્રેરણાનો ગણેલો; રહસ્ય ક્રિયાઓનો ડાયોનિસસની પ્રેરણાનો; કાવ્યનો ઉન્માદ શારદા દેવીઓની પ્રેરણાનો; અને ચોથો એક્રોડાઇટી તથા ધરસની પ્રેરણાનો. અને આપણે કહેલું, કે આ છેલ્લો એટલે સ્નેહનો ઉન્માદ આરેયમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને સ્નેહના અનુસાગને એક વિચિત્ર રૂપકથી પ્રદર્શિત કરીને, કે જેમા ભારી ખાતરી છે, કે આપણે કોઇ સાચો સિદ્ધાંત દૃષ્ટિમાં રાખ્યો હતો, જોકે માર્ગમાં આપણે કદાચ ભૂલમાં પડ્યા હશું, છતાં આપણે એક એવું વ્યાખ્યાન બનાવ્યું, કે જે છેક ન માનવા સરખું ન લાગે,

અને ઓ ફીડમ, મારો અને તારો પ્રભુ ઇરોમ, કે જે સુંદર તરુણોને અધિષ્ઠાતા છે, તેની ઉચિત અને ભાવપૂર્ણ આરાધનામાં એક મૂઠ અર્થનું સ્તોત્ર આપણે ગાયું

ફીડમ

અને તે એવું, કે મને તો તે સાલજતા ઘણા આનંદ આવ્યો

સોક્રેટીસ

ચાલો ત્યારે આપણે વ્યાખ્યાનની પોતાની પરીક્ષા કરીએ. અને શોધી કાઢીએ, કે નિંદામાથી સ્તુતિમાં તે ગી રીતે સકાત થઇ શક્યું

પ્રીડસ

વારૂ, તે ગી રીતે ?

સોક્રેટીસ

તમારે જાણવું જોઈએ, કે હું વ્યાખ્યાનને પોતાને, તેના મામાન્ય લક્ષણમાં, એક ગમ્મતના ઉદ્ગાર ત્રિવાચ લેશ પણ વધારે ગણતો નથી, પણ આ પ્રમાણે જે કંઈ બોલાઈ ગયું, તેમાં જે પ્રમારની પદ્ધતિ રહેલી છે, કે જેની જુદી જુદી કાર્યશક્તિનો જે આપણને જરાજરા ખયાલ આવે, તો આપણા ધ્યાનનો આપણને સારો જાહેરો મળે.

શ્રીકૃષ્ણ.

એ પદ્ધતિઓ કઈ, તે કહેશો ?

સોક્રેટીસ.

પહેલી પદ્ધતિ એમાં રહેલી છે, કે જ્યારે જ્યારે કોઈ વિષય મૂલ્યવવામાં આવે, ત્યારે ત્યારે તેના મળધના છૂટા છૂટા વિશેષો એક દૃષ્ટિપાતમાં સાથે લેવા, અને તેમને એક સામાન્ય વિચારની નીચે આણવા, કે જેથી કરીને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાને લીધે આપણે દરેક માણસને સમજાવી શકીએ, કે તે વખતે આપણો મર્મ ચર્ચા કરવાનો ધરિદો છે અને તમને યાદ હશે, કે આ યોજનાનો આપણે હમણાજ રનેહના મળધમાં ઉપયોગ કર્યો છે આપણે તેના સ્વભાવની વ્યાખ્યા કરેલી, અને એ કાર્યની સફલતા ગમે તે હો, છતાં એટલું તો ચોક્કસ છે, કે એ વ્યાખ્યાને લીધે મારા વ્યાખ્યાનમાં સ્પષ્ટતા અને અવિરોધ આવેલ છે

શ્રીકૃષ્ણ.

અને સોક્રેટીસ, તમારી બીજી પદ્ધતિ કઈ ?

સોક્રેટીસ

એ વડે આપણે એક સામાન્ય વિચારને તેના તત્ત્વોમાં વિભક્ત કરી શકીએ છીએ, અને તે કુદરત બતાવે છે તેમ

સાધાએ આગળ છેલ્લ મૂકવાથી, અલુપ્ત કોતરનારની માફક કોઈ પણ અવયવના કકડા કરવાના ચત્નથી નહીં અને મારા જે વ્યાખ્યાનમા માનસિક વિકૃતિના અણધર્મા હું આ યોજનાને અનુમર્યો છું જે પ્રમાણે એક શરીરમાથી અવયવોની જે પદ્ધતિઓ બહાર નિકળે છે, અને એક નામથી બોલાવા છતાં જગણા તથા ડાળા તરાકે ઓળખાય છે, તેમ ન્યાયે માન્ય વ્યાખ્યાનોને માટે માનસિક વિકૃતિનો એક મામાન્ય વિચાર નહીં થયો કે જે એક વર્ગ તરીકે કુદર તથી આપણી અદૃષ્ટ દોષ છે, ત્યાં જે વ્યાખ્યાનમા ડાળી બાજુના વિભાગો આવવાના હતા, તેમા ન્હાના વિભાગો કરવાનું આવ્યું, અને છેવટે માત્રુમ પડ્યું, જે તેમા એક ડાળી બાજુનો સ્નેહ રહેલો છે, અને એ સ્નેહ ઉપર યોગ્ય રીતે અક્ષ ટીકા પણ થઈ પીઠ વ્યાખ્યાનમા આપણે જમણી બાજુના ઉન્માદ સુધી પહોંચ્યા, અને ત્યાં આપણને આગલા સ્નેહનાજ નામનો એક સ્નેહ માત્રુમ પડ્યો, પણ તે વિરુદ્ધ અથવા દૈવી પ્રકારનો હતો, એટલે આપણા મોટામા મોટાં સુખોના કારણ તરીકે નજર અને તારીફ કરવા લાયક તરીકે તેનું મન્માન થયેલું.

પ્રીત્સ.

સાવ સાચું.

સોફ્ટીસ.

હવે, હું' ચોતે એક સ્નેહીના આગ્રહથી પૃથક્કરણ અને સંયોજનની આ પદ્ધતિઓને અનુસરું છું, એટલુંજ નહીં, પણ જો કદાપિ મને એવો કંઈ બીજો આદર્શ મળી જાય, કે જેને કુદરતમાં જે એક તથા અનેક છે, તે સમજવાને સમર્થ હું' ધારતો હોઉં, તો 'જાણે એક દેવનો ચીક્ષો મળી ગયો હોય, તેમ હું' તેની પાછળ ચાલું છું.' અને જેમનામાં આ શક્તિ હોય, તે ગધાને દેવ બાણે ખરી કે ખોટી રીતે, 'તાર્કિકો' શું' નામ આપતો આવ્યો છું. પણ મને કહો, કે તમારી અને લિસિઆસની શાળાના શિષ્યોને માટે ઘટિત નામ શું' છે? શું' તમારી પણ શબ્દોની તેજ કલા છે, કે જેના ઉપયોગથી ગ્રેસીમાખસ અને તેના સહયોગી ચોતે કુશળ વક્તાઓ બની ગયા છે, એટલુંજ નહીં, પણ તેઓ જાણે રાજાઓ હોય, તેમ તેમની પાસે લોટો લઈ જવાને જે શિષ્યો તત્પર હોય, તેમને સુદ્ધાં કુશળ વક્તાઓ બનાવી શકે છે ?

હીડસ.

અને રાજવી રૂપના માણસો તો તેઓ છે, જોકે જે સંજોગો તમે હાલ તપાસ કરો છો, તેની સાથે તેમને બેશક પરિચય

નથી. છતાં, આ પદ્ધતિને તર્કિક કહેવામાં તમે સાચો શબ્દ વાપરો છો; માત્ર, મને લાગે છે, કે વકતૃકલા હજી આપણા પકડમાં આવતી નથી.

સોક્રેટીસ.

ખરે! એ વસ્તુ ખરેખર સરસ હોવી જોઈએ, કે જે આમાં સમાવેશ ન પામવા છતાં કલાથી ગૃહીત થતી હોય. પ્રેશક તમારે અને મારે તેની કે ઇં પણ કારણથી અવગણના કરવી જોઈએ નહીં. તો ચાલો, વકતૃકલાને માટે શું અવશિષ્ટ રહેલું છે, તે આપણે વિચારીએ.

ફીડ્રમ.

અરે સોક્રેટીસ, તમે જો વ્યાખ્યાન રચવાની કલા ઉપર લખાયેલાં પુસ્તકો માત્ર જોશો, તો મને ખાતરી છે, કે ધણું મળી આવશે.

સોક્રેટીસ.

સાચું, અને મને યાદ આપવા માટે હું તમારો આભારી છું. હું ધારું છું, કે પ્રથમ તો વ્યાખ્યાનની શરૂઆતમાં પ્રસ્તાવના કરવી જોઈએ. એ તમારા કહેવાનો આશય છે—નહીં વારૂ? કલાની જુનીઓ?

શ્રીકૃષ્ણ.

હા.

સોક્રેટીસ.

અને પછી તેઓ કહે છે, કે વિવેચન આવડું નોંધ્યે, અંતે તેને આધર આપવાને પુરાવો, અને પછી પ્રમાણો, અને અને તે પછી સંભવો; અને જો હું ભૂલતો ન હોઈ, તો બાપણોનો મુખ્ય શત્રુગારનાર કે જે બાઈએન્શિયમમાંથી આવે છે, તેના મત પ્રમાણે પછી સમર્થન અને અધિક સમર્થન પણ આવવાં નોંધ્યે.

ક્રીડ્સ.

એટલે મહાશય થીઓડોરસ કે ?

સોક્રેટીસ.

એજ એ આરોપ અને બચવ બંનેમાં ખંડન તથા અધિક ખંડનના આપણને નિયમો આપે છે. પણ પ્રખ્યાત પેરિઅન ઇવેનસને આપણે ભૂલ્યો ન નોંધ્યે, કે જેણે ગ્રૂક-સૂચના અને પરોક્ષ-સ્તુતિની પહેલવહેલી શોધ કરેલી; ખરે, મને એમ કહેવામાં આવેલ છે, તે કે પોતાની પરોક્ષ નિંદાઓને પદના રૂપમાં મૂકે છે, કે જેથી તે યાદ રહે. એવો એ

હુશિયાર છે. તેમ શું ટિનિઆમ અને ગોર્ગિઆમનાં નામ
 આપણે છોડી શકીએ, કે જેઓ એમ જોવાને ગમ્મિમાન
 થયેલા, કે જે શક્ય છે તે જે સત્ય છે તેના કરતા વધારે
 કિંમતી ગણાવું જોઈએ, જેઓ શબ્દોની શમ્ભિથી ન્હાની
 વસ્તુઓને મોટી તથા મોટી વસ્તુઓને ન્હાની દેખાડી શકે
 છે, જેઓ નવીન મળધી જોવી રીતે વાત કહે છે, કે જાણે
 તે પ્રાચીન હોય, અને પ્રાચીન મળધી જોવી રીતે, કે જાણે
 તે નવીન હોય, અને જેમણે દરેક વિષયને માટે નક્ષિત
 વાઘવની તથા નિસ્ત્રીમ વિસ્તારની શોધ કરેલ છે? જોકે
 એક વાર જ્યારે મે પ્રેડિક્શનને આની વાત કરી, ત્યારે તે
 ધ્રુવી પડેલો, અને તેણે કહેલું, કે 'કલાને કેવા વ્યાખ્યા-
 નોની અપેક્ષા છે, તે મારા વગર જોઈએ થોડી કાઢેલ
 નથી' તે કહે છે, કે તેઓ ઘણા લાગ્યા ન જોઈએ, તેમ
 ઘણા દૃઢ ન જોઈએ, પણ મધ્યમ વિસ્તારના જોઈએ

હીડલ

હીક કહ્યું, પ્રેડિક્શન.

સોક્રેટીસ

પણ આપણે હિરિઆસને વિસર્યો ન જોઈએ, કારણકે
 હું 'ધાર્' છું, કે આપણો એલિમેનો' મિત્ર ક્રીઓસના
 મિત્રની જ 'જાણુમાં લખ્યો.

ફીફ્સ.

બેશક.

મોકેટીસ.

પણ આપણે પોણમના અલ્લાહના આખા મંદિર-
સ્થાનને માટે શબ્દો ક્યાંથી કાઢશું-તેની છંદસ્વના, મૂલ
સ્વના, તથા રૂપકસ્વના, અને તેનાં ગદ્યાં સુંદર વચનો,
કે જે તેણે ભાષાને સરસ કરવા માટે પોતાના શુરો સિદ્ધિ-
મનિયમની પાસેથી લીધેલાં છે, તને માટે ?

ફીફ્સ.

પણ મોકેટીસ, એ શું કંઈક પ્રાટેગોરામની ગૌરી
મમાણે નથી ? -

મોકેટીસ.

બસા આદમી, તેણે તો ભાષાની શુદ્ધિ અને ખીજી પ્રતી
મણેની વસ્તુઓ શિખવેલી. પણ ગરીબાઈ અને વૃદ્ધાવસ્થા
સંબંધી દયામણા વિલાપો અંદર યુગ્માટવાની કલામાં, મને
લાગે છે કે, કેન્સીડોનના વીર જેવો કોઈ પણ પ્રખીજી કદાપિ
પયદા થયો નથી. વળી, જનસમૂહના જુસ્સાઓને ઉત્કેરવામાં,

અને તે ઉશ્કેરાયા હોય ત્યારે, તે કહેતો તેમ, પોતાના ગીતના
જાદુથી તેમને શાંત કરવામાં તે એક ભયંકર આદમી હતો;
અને દોષ પણ નિમિત્તથી નિંદા અજાણવામાં અગર તેનું
ખંડન કરવામાં તે ખરબ કુશળ હતો. પણ વ્યાખ્યાનના
અંતના મંજાઈમાં તો, હું ધારું છું કે, એ જાણ માણસો
એકમત છે, જોકે કેટલાએક તેને ઉપગ હાર કહે છે, અને
ખીનઓ ખીનને કાંઈ શબ્દ વાપરે છે

ક્રીડ્સ.

એટલે તમે શું વ્યાખ્યાનને અને શ્રોતાઓને સ્મરણ
આપવા માટે જે કંઈ જોશો હોય તેનો જે નિર્ણય
અપાય છે, તેની વાત કરો છો ?

એકેટીલ.

હા; અને હવે જોશોની કલા માટે તમારે મને ખીનું
કંઈ પણ કહેવાનું રહ્યું છે ?

ક્રીડ્સ.

ચાલો જોશો મહત્વની વાતો છે, કે જે કહેવા સરખી નથી.

સોફેટીસ.

વારૂ, જો તેઓ યોદ્ધા મહર્ષવની હોય તો ચાલો આપણે તેમને જાણ દઈએ. અને જે મળેલી છે તેને પ્રકાશમાં આણીએ, કે જેથી કરીને તેમના લક્ષણને અને કલામાં તેમની ક્રિયાશક્તિના પ્રદેશને આપણે ઓળખી શકીએ.

શ્રીકૃષ્ણ

ક્રિયાશક્તિ ધણી પ્રબલ છે, એમાં તો કશો શક નથી, સોફેટીસ; અને ખાસ કરીને મોટા મંડળોમાં.

સોફેટીસ

ખરી વાત. પણ એ વસ્તુઓની સામે જુઓ, અને તપાસો. તમને તેમના વલ્લુટમાં કંઈ ખામી દેખાતી નથી ?

શ્રીકૃષ્ણ

તમેજ મહેરબાની કરીને બતાવશો ?

સોફેટીસ

વારૂ, હું પૂછું તેનો જવાબ આપો. ધારો કે એક માણસ તમારા મિત્ર એરીડિસમેખસની પાસે અથવા તેના

ફીડ્મ.

તો બેશક તેઓ એમજ કહે, કે ‘લલો આદમી દીવાનો છે; કાતો તેણે કોઈ પુસ્તક વંચાતું સાંભળ્યું છે, અથવા તો તેને કોઈ ગુપ્ત દવા ગળી ગઈ છે, અને તેટલા માટે તે પોતાને સિદ્ધ વેદ્ય બની ગયેલો સમજે છે, જોકે વસ્તુતાએ તે એ કસા સંગંધી કથુંજ બલ્યતો નથી.’

સોફેટીસ.

અને ધારા કે કોઈ માણસ નોકોકલીઝ અને મુરિચિ-ડીઝનો પામે જાય, અને તેમને કહે, કે ‘હું ચોક ન્હાની બાળત ઉપર ઘણું લાંબું અને મોટી બાળત ઉપર ઘણું ટુંકું વ્યાખ્યાન આપી શકું છું, ઇચ્છા પ્રમાણે દયાજનક અથવા સાહસિક અને ધમકીની ભાષામાં લખી શકું છું; અને એવી બીજી ઘણી ક્રિયાઓ કરી શકું છું, તથા એવી બાળતામાં શિક્ષણ આપવાથી હું નાટક લખવાની શક્તિ આપના હોઉં એમ ધારું છું,’ તો ?

ફીડ્મ.

તો સોફેટીસ, મને લાગે છે, કે તેઓ પણ એ બાવા-લથી હમી પડશે, કે આવાં તરવો એકબીજાની સાથે

અને આખાની સાથે સગત છ કે કમ, તે તન્ક ધ્યાન
આપ્યા વગર તેમાથી નાટક જની શકે

નોકેટીમ

ખડ, પણ હું ધાડ છું, કે તેઓ કઠેર ભાપામા
તેનો ગઠિહામ નહીં ડરે, પણ જે માણસને તરમાથી
હાંપામા હાંચા અને નીચામા નીચા સ્વર કાઢતા આવડતા
હોય, અને જે તેટલા ઉપચી પોતાને વાદક માનતો હોય,
તેની નાથે મળતા એક જવૈયો જેવી ભાપા વાપડે, તેવી
વપડશે કાંણુકે, મને લાગે છે કે જવૈયો એવા માણસને
ક્રોધ કરીને એમ નહીં કહે, કે 'અરે કમળાખ્ત આદમી,
તું છંદ દીવાનો છે' પણ જીતને વીધે પ્રસિદ્ધ કામચલાથી
જવામ આપશે, કે 'મેઘા, મારા બલા મિત્ર, એ આવ-
ગ્યક છે, કે જેણે વાદિયોમા કુશળ થવું હોય, તણે આ
વાતો મમજવી એકએ પણ તમે જે જાણો દો તે જાણું'
જાણવા છતાં જાણમ વાદનકવાથી બિવકુલ અજ્ઞાન રહે,
તો તને અટકાવનાર દુનિયામા કશું નથી કારણકે જે
માધનોથી તમે મપત્ર છો, તે વાદનની શરૂઆત માટે
આવશ્યક છે ખરા, પણ તે વાદન પોતે નથી'

શીરૂન

અને એ જવાણ જાહુ ચોગ્ય ગણાય

મોકેટીસ.

અને એવીજ રીતે સોફિસ્ટીક પેલા નાટકના ડાળધાંત્રુને કહી શકે કે 'તમે નાટકની શરૂઆતની વાતો જાણો છો, પણ નાટકને પોતાને નહીં; અને એકયુમેનસ વૈદ્યકના ડાળધાંત્રુને કહી શકે, કે 'તમે વૈદ્યકની શરૂઆતની વાતો જાણો છો, પણ વૈદ્યને પોતાને નહીં.'

કોફમ.

લેશક તેઓ એ પ્રમાણે કહી શકે.

મોકેટીસ.

અને છેવટે, જે મધુર વાણીનો આપણે એથીનિયન એડ્રેસ્ટમ અથવા મહાન પેન્થિક્લીઝ પોતે. મૃત-સ્થના, અને કૃષક-સ્થના, અને બીજી ગંધી સ્થનાઓ, કે જે આપણે હિમગાંજ ગણાવી ગયા, અને જેની ગણના પૂરી કરવાં આપણે કહ્યું, કે તેની વધારે સ્વચ્છ પ્રકાશમાં પરીક્ષા થવી યતિન છે, તે ભવ્ય મુક્તિઓ ગંભીરી માંભજે, તો શ્રોતાજી આપે, એમ આપણે આગા રાખી શકીએ? નમો શુ' એમ ધારો છો, કે તેઓ આપણા અગિય દાખલાને

અનુસરે, અને જેમણે આ યુક્તિઓમાં જાણે વકતૃકલાનો સમાવેશ થઈ જતો હોય, તેવી રીતે એમના ઉપર લખેલું હોય, અને તેમનું શિક્ષણ આપ્યું હોય, તેમની સામે અસહ્ય વચનો વાપરવાની આશ્ચર્યજનક બતાવે: કે આપણા કરતાં વધારે ડાહ્યા હોવાથી આપણા તરફ વળીને કપકો આપનાં કહે, કે 'ફીડમ અને મોકેટીસ, તમે રીઝ થકાવો છો, એ ઠીક કરતા નથી; જો તક'શાસ્ત્ર ન જાણનારા માણસો વકતૃકલાની વ્યાખ્યા આપવાને અશક્ત માલુમ પડ્યા હોય, અને આ અજ્ઞાનના સ્વાભાવિક પરિણામ તરીકે, વકતૃકલાના આવશ્યક માધ્યમથી સંપન્ન હોવાને લીધે એમ માનવા હેય. કે પોતે એ કલાના શોધકો છે, તો તમારે તેમને ક્ષમા અપવી જોઈએ; અને વળી, જો તેઓ એમ માનતા હોય, કે આ માધ્યમ ખીજાઓને શિખવવાથી તેમણે તેમનું નાપૂર્ણ વકતૃકલા શિખવેલ છે, જોકે ગળે ઉતરે એવી રીતે તે દરેક માધ્યમને વાપરવાની શક્તિ મંજૂર થી અથવા તમામને એક આખાના કુપમાં સંયુક્ત કરવા મંજૂર થી તેઓ કશું ન કહેતા હોય, પણ શિષ્યોને જે ભાષણો સ્વધાનાં આવે, તેમાં તેઓ એ બાબત મદદ વગર પોતાની મેળે પ્રાપ્ત કરી લેશે, એમ માનીને તથા તુચ્છ ગણીને પડી મૂકતા હોય, તોપણ તેમને ક્ષમા થયે છે.'

શીકસ.

વાડે, ખરેખર, સોક્રેટીસ, આ લોકો જે કલા ભાષણોમાં અને પુસ્તકોમાં શિખવે છે, તેનું લક્ષણ તો ઘણું અંશે તમે કહો છો, તેવું જ છે; અને મારે કળુલ કરવું જોઈએ, કે મારા ધારવા પ્રમાણે તમે કહો છો તે સત્ય છે પણ હવે મને એ કહો, કે કયાં સાધનોથી અને કયા સ્થાનમાંથી ગળે ઉતરે એવી રીતે બોલવાની માત્રી કલા આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ

સોક્રેટીસ

એ કલામાં કુશળ થવાની શક્તિ ઘણું કરીને, અથવા કદાચ મારે એમ કહેવું જોઈએ કે અવશ્ય, એક આર્થિક નિયમ ઉપર આધાર રાખે છે. જો તમને બોલવાની પ્રતિભાની કુદરત તરફથી જાગ્રેશ હોય, તો તેમાં વિગ્ના અને અભ્યાસ ઉમેરવાથી તમે એક તરમ બોલનાર થઈ શકો; પણ આ ત્રણ આવશ્યકોમાંથી એકેયમાં જે પ્રમાણમાં તમારી ન્યૂનતા હોય, તે પ્રમાણમાં તમારી પૂર્ણતામાં ખામી રહેવાની. છતાં, એમાં જેટલું અંશે કલા છે, તેટલું અંશે તેની ખરી પદ્ધતિ, ટ્રિસિઆમ અને ઇમ્પ્રીમાઇસ જે માર્ગે ચાલે છે તે માર્ગે, મને લાગે છે કે, મળશે નહીં.

શ્રીગ્રમ.

ન્યાયે કયે માગે મળશે ?

મોકેટીમ.

મ.ગ. વહાલા મિત્ર, એમ હેખાય છે, કે માશી પૂર્વ
વજા ને કોઈ થઈ શક્યો હોય, તો તે ચેન્કિલીજ છે.

શ્રીગ્રમ

તે દેવી રીતે ?

મોકેટીમ.

ગંધી ઉચ્ચતર કલાઓને તેમના ખામ અભ્યાસ ઉપરાંત
પ્રાકૃતિક વિદ્યાની માથે સૂક્ષ્મ અને વિચારશીલ પરિચયની
પણ અપેક્ષા છે; કાન્થુકે, હું ધારું છું, કે એવા કોઈ
દ્વાર મારફતજ વિચારની ઉચ્ચતા અને પ્રસ્તુત વિષય ઉપ-
રનો માર્ગત્રિક અધિકાર પ્રવેશ કરે છે. હવે, ચેન્કિલીજને
મોટી નૈસર્ગિક શક્તિ ઉપરાંત આ લાભો પણ મળેલ છે
કારણકે, જે હું બુલનો ન હોઉં તો, તે એનેકમેગોરાસના
હાથમાં આવ્યો હતો, કે જે આવા વિષયોનો શિક્ષક છે,
અને તેના વડે ગંધીજી વિચારથી સચિત થવાથી, આ

ચેતન અને અચેતન તત્ત્વનો સ્વભાવ સમજવાથી (તમને ખબર છે, કે આ વિષયો તેના શિક્ષકના વ્યાખ્યાનમાં મુખ્ય સ્થાન પામતા હતા), તેણે એ શોધોમાંથી બોલવાની કલાને અનફક્ષ થય તેવા અન્યેષણોની યોજના કરેલી

ગ્રીડમ.

તે કેવી ગીતે ?

નાકેટીસ.

હું ધારું છું, કે જે પ્રમાણે વંદકની કલામાં છે, તેજ પ્રમાણે બોલવાની કલામાં પણ ॥

ફેડમ

એટલે કેમ ?

નોકેટ્રીમ.

એટલે એમ, કે જાંનેમા સ્વભાવની પરીક્ષા આવશ્યક છે, એકમાં શરીરના સ્વભાવની, અને બીજામાં આત્માના સ્વભાવની. જે તમારો આશય માત્ર પરંપરિત પદ્ધતિને નહીં પણ શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતને અનુસરવાનો હોય, તો શરીરને તમારે એવું ઔષધ અને લોજન આપવું જોઈએ, કે

જેથી તેનામાં આદોષ્ય અને બળ ઉત્પન્ન થાય; અને આત્માને એવા શબ્દો તથા યોગ્ય કેળવણી આપવાં જોઈએ, કે જેથી તેને ઇષ્ટ સમજાણ તથા સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ થાય.

શ્રીકૃષ્ણ.

એમ કહ્યું એ ઉચિત તો લાગે છે, સોફ્ટીસ

મોફેટીન

હવે, તમે એ શું શક્ય માને છો, કે વિશ્વનો સ્વભાવ મમજ્યા વગર આત્માનો સ્વભાવ સંતોષકારક રીતે સમજી શકાય ?

શ્રીકૃષ્ણ

નહીં, આપણે જો એટક્યુલેપિયમની શાખાના હિપ્પોક્રેટીસનું કહેવું માનીએ, તો આ અન્ત્રેષણ વગર શરીરનો સ્વભાવ પણ મમજાય તેમ નથી.

સોફ્ટીસ.

એ બરાબર કહે છે, શ્રીકૃષ્ણ. છતાં, આપણે હિપ્પોક્રેટીસના પ્રમાણથી સંતોષ ન માનવો જોઈએ, પણ દલીલને પોતાને પૂછવું જોઈએ, અને જોવું જોઈએ, કે તે અવિરુદ્ધ છે કે કેમ.

ખડ્.

સોફેટીસ.

ત્યારે સ્વભાવના મંળધર્મમાં હિપોક્રેટીસ શું કહે છે, અને સત્ય શું કહે છે, તે જુઓ. શું તેમનું કોઈ પણ વસ્તુના સ્વભાવની પરીક્ષા કરવા આદ્ય આ પ્રમાણે કરમાન નથી ? પ્રથમ તો, જે વસ્તુમાં આપણે શાસ્ત્રીય રીતે વાકેફ થવાને અને બીજાઓને પણ એવાજ વાકેફ કરવાને મમત્ત્વ થવા ઈચ્છતા હોઈએ. તે વસ્તુ માટે આપણે એ તપાસ કરવી જોઈએ, કે તે એકરૂપ છે કે બહુરૂપઃ બીજું, જો એ વસ્તુ એકરૂપ હોય, તો આપણે એ પરીક્ષા કરવી જોઈએ, કે સ્વભાવથી તેનામાં શું કર્મ કરવાની શક્તિ છે, અને તેના પર કર્મ કરવાની, અથવા ચેતાના પર કર્મ થઈ શકે એવી તેનામાં શી પાત્રતા છે, અને તેના પર જે કર્મ કરે છે તે શું છે; જો તે ઘણા પ્રકારની હોય, તો તે પ્રકારે આપણે ગણાવવા જોઈએ, અને જે પ્રમાણે એકરૂપ વસ્તુમાં જોઈએ તેમ તે દરેકમાં જોઈએ જોઈએ, કે તેના શા ગુણો છે, અને તે કર્મ કરનાર છે કે ધારનાર છે.

ફીડ્સ.

હા, સોફેટીસ, માર્ગ એ હોય એમ લાગે છે ખડ્.

સોક્રેટીસ

વધાડે નહીં તો એટલું ખરું જ, કે જે કોઈ પદ્ધતિમાં આવી પરીક્ષાઓ ન થાય તે એક આર્થિક માણસના ચાલવા કરતા બેહતર નીવડી ગઈ નહીં પણ ખરેખર આપણે કોઈ પણ વિષયના ગાંઠીય અનુયાયીને એક આધિકાર અથવા બહેરા માનની માથે કદાપિ મરણાવશ ન જોઈએ નહીં એ સ્પષ્ટ છે, કે જે કોઈ ગણાય સિદ્ધાંતો ઉપર બોલના શિખરે છે, તે પાતાનો શિષ્ય જને મત્રોધીને ભારત કરવાનો છે, તેના વાસ્તવિક સ્વભાવ સત્તી રીતે સમજાવશે અને જો હું ભૂલતો ન હોઈ, તો સંબોધન આત્માન કરતું પડશે

ક્રીડમ

બેનક

સોક્રેટીસ

ત્યાં આની સામે તેની બધી લડત ચાલશે, કારણકે તેને જે સમતિ ઉત્પન્ન કરવાની છે, તે આત્માની અદરશ શુ એ પ્રમાણે નથી ?

ક્રીડમ

હા, ૭

૧૬૬

સોક્રેટીસ.

તેટલા માટે એ સ્પષ્ટ છે, કે એમીમાળસ અને બીજા
જે કોઈ બોલવાની કલાનું ગંભીર શિક્ષણ આપવા આવતો
હશે, તે પ્રથમ તો જરાબાં તપાસીને એ ચોક્કસ કરશે, કે
આત્મા સ્વભાવથી અંકરૂપ અને મમાન છે. કે તે શરીરની
માફકે ઘણી જુદી જુદી જાત । છે કારણકે સ્વભાવને
પ્રગટ કરવાની આ પદ્ધતિ છે, એમ આપણે માનીએ છીએ

ફીડસ.

બાબર

સોક્રેટીસ

પછી તે એ નમજાવશે, કે કયા ભાગમાં તે ક્રિયા-
કારક છે, અને શેના પર તે ક્રિયા કરે છે; તથા કયા
ભાગમાં તે ક્રિયાધાતક છે, અને શા વડે તેના પર ક્રિયા
થાય છે

ફીડસ.

અવશ્ય તે એ પ્રમાણે કરશે.

સોક્રેટીસ.

અને ત્રીજી વાત. જ્યારે તે જુદી જુદી જાતનાં ભાષણો
અને જુદી જુદી જાતના આત્માઓ તથા તેમની જુદી જુદી

રિધનિઓ ક્રમમાં ગોઠવી રહેશે, ત્યારે તે ક્રિયા કરનારાં
અર્થાં કારણો ગળી જનારો, અને જ્ઞાનની સાથે જ્ઞાન
ગોઠવીને જનારો, કે કઈ જ્ઞાનનઃ ભાવજુથી કઈ જ્ઞાનનઃ
આત્માને પ્રતીતિ થશે, અથવા નહીં થાય, અને તે શા
કારણ માટે.

ફીફ્થ

આ પદ્ધતિથી તેનું કામ મોટી મારી રીતે થશે,
એટલું તો નહીં.

મોન્ટેરીય.

મારા મિત્ર, હું તમને ખાતરી આપું છું, કે આ વિષ-
યમાં કે બીજા કોઈ પણ વિષયમાં જુદી પદ્ધતિ ઉપર બોલા-
યેલી કે સમજાવાયેલી કોઈ પણ બાગન શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ
ઉપર બોલાશે કે સમજાવશે નહીં. પણ મુશાપિતનો કલા-
ઓના આપણા આધુનિક શ્રેયકર્તાઓ, કે જેમને તમે
ઓળખો છો, તેઓ હુમ્મ્યા ઠગારા છે, અને આત્માના
સ્વભાવમાં તેમને જે સૂક્ષ્મ અંતર્દૃષ્ટિ હોય છે, તે અદૃશ્ય
રાખી શકે છે એટલે, ત્યાં મુધી તેઓ આ રીતે બોલે
અને લખે ત્યાં મુધી તેઓ શાસ્ત્રીય રીતે બોલે છે અને
લખે છે, એમ આપણે ને સ્વીકારવું જોઈએ.

શ્રીકૃષ્ણ.

‘‘આ રીતે એટલે કંઈ રીતે?’’

સોફેટીસ.

વચનનાં અમુકજ રૂપ આપવાં, એ કંઈ સહેલી વાત નથી; પણ જો કોઈ બ્રાહ્મણને પોતાનું કામ બને તેટલી શાસ્ત્રીય રીતે કરવું હોય, તો તેણે સામાન્યતા કયા માર્ગને અનુસરવું જોઈએ, તે સમજાવવાને હું તૈયાર છું.

શ્રીકૃષ્ણ.

ત્યારે સમજાવો.

સોફેટીસ.

ત્યારે એટલું આપણે સ્વીકારીએ છીએ, કે બાપમુની કિર્તિશક્તિ મનુષ્યોના આત્માઓને વશ કરવામાં સહેલી છે, ત્યારે એટલું અવશ્ય ફલિત થાય છે, કે જેને વક્તા થવું હોય, તે માણસ, આત્માના જેટલા પ્રકારો છે, તે બધાથી વાકેફ હોવો જોઈએ. હવે, આ પ્રકારોની અમુક સંખ્યા છે, અને દરેક અમુક જાતનો હોય છે; જે પરથી જુદા જુદા માણસોમાં જુદાં જુદાં લક્ષણો પરિણમે છે. અને આ વિભાગને આપણે સ્થાપિત થયેલો ગણીએ, એટલે વળી બાપમુની પક્ષે

અમુક પ્રકારો છે, અને દરેક પ્રકાર અમુક લક્ષણોનો હોય છે. તેટલા માટે, અમુક લક્ષણના માણસો અમુક લક્ષણનાં ભાષણો વડે અમુક કારણોને લીધે અમુક વસ્તુઓમાં સહેલ ધી મંમત થાય છે, અને જુદાં લક્ષણના માણસો એજ સ્થિતિમાં સંમત કરવા મુશ્કેલ છે. જોટલે, આ ભેદો ધરાવતી સમજવા જોઈએ; પણ જ્યારે સમજવા હોય ત્યારે મુદ્દાં આપણા વક્તામાં એવી શક્તિ હોવી જોઈએ, કે જે જની જિંદગીના પ્રવાહ અને કામકાજમાં તેઓ દૃષ્ટિએ પડે, કે તરત તે તેને પોતાની શ્રદ્ધાક શક્તિઓથી અનુસરી શકે, નહીં તો શાળામાં પોતાના શિક્ષક પાસેથી જે ભાષણો માનવમાં હોય, તે કરતાં તે પોતાની કલા સંબંધી કશું જ વધારે જાણતો નથી, એમ સમજવું પણ જ્યારે તે એમ કહેવાની સ્થિતિમાં હોય, કે કયા પ્રકારના ભાષણથી કયા પ્રકારનો માણસ સંમત થવાનો મ ભવ છે, અને જ્યારે તે દુનિયામાં ફાઇ પણ માણસને મળતાં એક દૃષ્ટિપાતમાં તેનું લક્ષણ સમજી શકે, અને મનમાં કહી શકે, કે જે માણસ અને જે સ્વભાવને માટે એ મારા શિક્ષક પાસેથી પેલા ભાષણો સાંભળેલાં, તે અત્યારે મારી આગળ હાજર છે; તેટલા માટે, જો આ પ્રકારની વસ્તુમાં મારે તેને સંમત કરવો હોય, તો આ પ્રકારની રીતે, અને આ પ્રકારનું ભાષણ મારે તેની પાસે કરવું જોઈએ-જ્યારે આ તમામ જ્ઞાનથી

તે સંપત્ત હોય, અને ઉપરાંત, બોલવાનો યોગ્ય વખત તથા રૂપ રહેવાનો યોગ્ય વખત બાંધતો હોય, તથા સંક્ષિપ્ત શૈલી, દયાજનક શૈલી, ક્રોધજનક શૈલી, અને પોતાને જેનું શિક્ષણ મળેલું છે, તે જીલ્લો બધી બોલવાની શૈલીઓના ઘટિત અને અઘટિત ઉપયોગ વચ્ચે ભેદ કરતાં બધાંદે તે શીખેલો હોય, ત્યારેજ તેની કલા એક સુંદર અને સંપૂર્ણ કાર્ય થઈ શકે, અને ત્યાં સુધી નહીં. પણ જો, પોતે પોતાનું કામ શાસ્ત્રીય રીતે કરે છે, એમ કહેવા છતાં, લખવામાં, અથવા શિખવવામાં, અથવા બોલવામાં, આ આવશ્યકતામાંથી એકને પણ તે છોડી દેતો હોય, તો જે શ્રોતા સંમત ન થાય, તે તેના ઉપર વિજય મેળવે છે. છતાં, બેશક આપણે મિત્ર અંધલેખક આપણને કહેશે, કે-પણ, ફીડ્સ, પણ, સોક્રેટીસ-બોલવાની આ એકજ કલા હોઈ શકે, કે જરા જુના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે જે ચાલતી હોય તેથી પણ આપણે નિભાવી શકીએ ?

ફીડ્સ

મને તો એમ લાગે છે, સોક્રેટીસ, કે જીલ્લો કાઈ પણ પદ્ધતિની રજા આપવી ન જોઈએ, અને છતાં આ તમારી પદ્ધતિ કંઈ સહેલી વાત લાગતી નથી.

સોક્રેટીસ.

ખરું, શ્રીફૂલ, એ મહેત્તી નથી. અને આ કારણુનર આપણે તેમના બધા લેખો ફરીફરીને ઉઘણાવવા જોઈએ, અને જોવા જોઈએ, કે કયાંય એ કલાનો વધારો મહેત્તો અને દુકો રસ્તો મળે છે કે નહીં, કે જેથી કરીને સરસ અને દુકો રસ્તો હોવા છતાં લાંબા અને ખરબચડા ભાગમાં આપણને નકામું ભટકવું ન પડે. તેટલા માટે, આપણા ઉદ્દેશને માટે ઉપયોગી થાય એવી કોઈ પણ વસ્તુ જો તમે લિસિઆમ કે બીજા કોઈ પણ શિક્ષક પાસેથી કદાપિ માલગી હોય, તો તે યાદ કરવાનો ચલ કરો, અને મને કહો.

શ્રીફૂલ.

જો ચલ કરવાથીજ યાદ આવી જાય એમ હોય, તો હું તે કરી શકું; પણ હકીકત એમ છે, કે આ ક્ષણે મને કશુંજ યાદ આવતું નથી.

સોક્રેટીસ.

તો એ વિષયની સાથે નિસળતવાળા અમુક ગૃહસ્થો પાસેથી મેં એક કથન માંભળ્યું છે, તે હું કહી સંભળાવું, તો કેમ ?

શ્રીકૃષ્ણ.

—તો એ મને બહુજ ગમે.

સોકેટીસ.

‘વરૂ, શ્રીકૃષ્ણ, તમે એવું એક કથન છે એમ જાણો છો, કે વરૂના પક્ષમાં પણ કહેવાનું કહી બતાવવું, એ ન્યાય પુરસ્કાર છે.

શ્રીકૃષ્ણ.

બેગક છે, અને તમે એ પ્રમાણે કહે.

સોકેટીસ.

હું કદીશ. તેઓ મને કહે છે, કે એ જાગતને આટલી બધી ગંજીરતાથી ચર્ચવાની, કે લાંબા શ્રમણો કરીને તેને એટલા દૂરના મૂળ સુધી લઈ જવાની કશી જરૂર નથી. દારૂકે, આપણે પણ આપણી દલીલની શરૂઆતમાં કહ્યું હતું તેમ, જે લોકો કુશળ વક્તા થવા ચાહતા હોય, તેમને સત્યની સાથે, કે ન્યાય અથવા સારાં કર્મોની સાથે, કે જે માણસો સ્વભાવથી અથવા કેળવણીથી ન્યાયી અથવા સારા હોય તેમની સાથે, કશી લેવાદેવા નથી. આના કારણમાં તેઓ એમ કહે છે, કે ઇનસાફની અદાલતોમાં, કોઈ

પણ માનુષ આ જાગતોમા સત્ય શુ છે, તે સળધી લેશ
 પણ પરવા કરતો નથી, પણ મત્ર જે મલવિત હોય,
 અર્થાત, જે શક્ય હોય, તેની માથે નિમળત રાખે છે,
 તેટલા માટે, તમે જો ક્યાના નિયમ પ્રમાણે બોલવા ધારતા
 હો, તો જો ઉપર તમારું તમારું બધું ધ્યાન લગાડવું જોઈએ
 જાઉં, એવા પણ પ્રમગે આરે છે, કે જ્યારે, જો વાત
 અમલવિત લાગે તેવી હોય, તો તમારે હકીકતો પણ જાની
 હોય તેવી નહીં, પણ કુળ મલવિત લાગે તેવી કહેવી
 જોઈએ અને તે આગળ અને બચાવ જાનેમા અને, મથે-
 પમા, તમે જે કંઈ કહો તેમા, તમારે મુખ્યત્વે કરીને જે
 સમવિત છે તેને લક્ષ્ય કરવું જોઈએ, અને જે સત્ય છે તે
 તન્ન મિલકુવ ધ્યાન ન આપવું જોઈએ કાન્થકે આ પ્રમાણે
 આખા વ્યાખ્યાનમા તમે કંથો, તો જાધી કલા તમને
 આવડી જશે

શ્રી,મ

હા, મોકેટીમ, જોવવા ની કલામા જેઓ આપણા પ્રમિદ્ધ
 શિક્ષકો છે તેઓ આજ ભાષા વાપરે છે અને સમરણ છે,
 કે આપણી વાતચિતના સરખાનના ભાગમા આપણે આ પ્રકા
 રના મિદ્ધાતનુ સહેજ વિવેચન કર્યું હતું, અને એ
 ધધાના જૂઠ્ઠાઓ તેને સંપૂર્ણરિ મહત્ત્વનો ગણે છે

સોક્રેટીસ.

નહીં, ફીડ્રસ, મને ખાતરી છે, કે તમે મહાન ટિસિ-
આસને પોતાને ફરી ફરીને વાંચેલ છે. એટલે ટિસિઆસને
પોતાને કહેવા દો, કે “સંભવિત” ને, અર્થ ને ઘણાના
અભિપ્રાયને અનુકૂલ હોય તેજ છે, કે કંઈ બીજો

ફીડ્રસ.

ટિસિઆસ જવાબ આપે છે, કે બીજો શો અર્થ હું
કરી શકું ?

સોક્રેટીસ.

એટલે, હું ધારું છું, કે આ ઠહાપણની અને શાસ્ત્રીય
શોધ પર આધાર નાખીને તે જણાવે છે, કે જો એક નિ-
ર્જાલ પણ હિંમતવાન માણસ ઉપર એક મજબૂત અને
બીકણ માણસને પાડી નાંખવાનો, અને તેનાં કપડાં અથવા
પેસાની થેલી લૂટી લેવાનો આરોપ આવે, તો ફરિયાદી
કે આરોપી કોઈએ ન્યાયાધીશોની પાસે સત્ય કહેવું
જોઈએ નહીં, પણ બીકણે એમ કહેવું જોઈએ, કે પેલા
બીજાએ જ્યારે તેને પાડી નાંખ્યો, ત્યારે તેને કોઈકની
મદદ હતી; અને બહાદુર માણસે પ્રથમ એ હકીકત સા-

ખિત કરવી જોઈએ, કે તેઓ એકલા હતા, અને પછી, તેમના માનીતા સંલવિતને લક્ષીને પુકારવું જોઈએ, કે "વાહ ! મારા જેવો માણસ કદાપિ તેના જેવા માણસ પર હુમલો કરવાનો શી રીતે વિચાર કરી શકે ? " અને પેલા ધીજીએ પોતાની ભીફતાની દક્ષીણ કરવી જોઈએ નહીં, પણ કંઈક નવા અનત્યનો યત્ન કરવો જોઈએ, કે જેથી કદાચ તેના સ્વાભાવગિયાને આરોપ ખોટો સિદ્ધ કરવાનું સાધન મળે. અને એ પ્રમાણે, ગમે તે બાળત હાથમાં હોય, તોપણ તેના કહેવા પ્રમાણે, કલાઓ નિર્દિષ્ટ કરેલી દક્ષીણ કરવાની આજ પદ્ધતિ છે શું એમ નથી, શ્રીકૃષ્ણ ?

શ્રીકૃષ્ણ

એમજ છે.

સોક્રેટીસ.

ખદેખર એ કલા ગંભીર છે. અને તેના શોધનારની કુશલતા આશ્ચર્યકારક છે, પછી તે ટ્રિગિમિઆસ કે ગમે તે હોય, અને ગમે તે નામથી જાળખાવાને તે રાજી હોય. પણ શ્રીકૃષ્ણ, આપણે તેને જવાબ આપશું કે નહીં ?

શ્રીકૃષ્ણ. ૪

શો જવાબ ?

સોક્રેટીસ.

અ' જવાબ. ટિસિઆસ, તમે અમારી વાતચિતમાં ભળ્યાં, તે પહેલાં ઘણા વખત ઉપર અમે એમ જોઈ શક્યા હતા, કે જે શક્યતાની તમે એટલી તારીફ કરો છો, તે સત્યની સાથેના તેના સાદૃશ્યને લીધેજ ઘણાઓના મન પર અસર કરી શકે છે, અને તે પછી અમે સિદ્ધ કર્યું છે, કે જ્યાં પ્રશ્નજે, જે માણસ પ્રસ્તુત સત્યની સાથે સૌથી વધારે પરિચિત હોય, તેજ સાદૃશ્યની વિવિધ છાયાઓ સૌથી વધારે સારી રીતે પારખી શકે છે એટલે, જોલવાની કલા મ'ખ'ધી તમારે ખીમ્તુ કંઈ કહેવાનું હશે, તો અમે તે આનંદથી સાંભળશું; પણ જો નહીં હોય. તો અમે અમારા આગલા નિશ્ચયને પકડી રાખશું, કે જ્યાં સુધી કંઈ પણ વક્તા પોતાના ધ્રોતાઓના જુદા જુદા સ્વભાવોની ગણના કરી શકશે નહીં, અને વસ્તુઓને તેમની બિદા બિદા બલિઓમાં વિભક્ત કરી શકશે નહીં, તથા વિશેષેને એક સામાન્ય કલ્પનામાં સંગૃહીત કરી શકશે નહીં, ત્યાં સુધી માણસની શક્તિઓ કલામાં જે સ્વોપરિ ઉત્કર્ષ પ્રાપ્ત છે, ત્યાં તે કદાપિ પહોંચશે નહીં. પણ આ જ્ઞાન તે ઘણા પ્રયાસ વગર કદાપિ મેળવી શકે નહીં; અને એ પ્રયાસ હજી માણસે કર્યો નોંખે, તે દુનિયાની આગળ જોલવાના અને કમં કરવાના હેતુથી નહીં, પણ એટલા માટે, કે પોતાથી સારામાં સારી રીતે જની શકે તેટલે અંશે

શબ્દ અને ક્રમ જ નેથી દેવોને પ્રસન્ન કરવાને તે શક્તિમાન થાય. કારણકે ખરેખર, ટિસિઆમ, તમાગ અને મારા કરતા વધારે હાથા માણસો કહે છે, કે વિચારશીલ માણસને, ગદ્ગદ જની શકે તે મિવાય, પોતાની સાથે જાંધનમાં પહેલા માણસોને પ્રસન્ન કરવાને યત્ન ઉચિત નથી, પણ ભક્ષા અને કુલીન ધણીઓને પ્રસન્ન કરવાનો. તેટલા માટે, જે આપણો પ્રવાસ લાગ્યો થાય, તો આશ્ચર્ય ન પામશો; કારણકે હાથા ઉદ્દેશોની ખાતર આપણને તે કુવાની જરૂર છે, અને તમે ધારો દો તેવાની ખાતર નહીં. છતાં તમારા ઉદ્દેશો પણ, જે તમે તે અમાગ મૂલ્યમાથી મેળવવાનું પસંદ કરો તો, ઝોથી સારી રીતે મિદ્ધ થઈ શકે, એમ અમારી દલીલથી સાબિત થાય છે.

પ્રીકૃષ્ણ.

નોકેટીસ, હું જાણું છું, કે તમે જે ઉદ્દેશો સંજોધી બ્રોક્સ છે, તે, જે કોઈ માણસ તે માત્ર મિદ્ધ કરી શકે તેમ હોય તો, ઘટ્ટા ભવ્ય છે.

નોકેટીમ.

પણ ખરેખર, માગ મિત્ર, જે ઉદ્દેશો ભવ્ય છે, તો તે માધવામાં આપણને જે કંઈ અનુભવ થાય તે સર્વ પણ ભવ્ય છે.

ફીડસ.

બેશક તે છે.

સોફેટીમ.

ત્યાં જ્યાં જ્યાંના શાસ્ત્રીય અને અશાસ્ત્રીય વિવેચન સંબંધી આટલા વિસ્તારથી બસ કરીએ.

ફીડસ.

ખુશીથી.

સોફેટીસ.

પણ લખવામાં ઔચિત્ય અને અનોચિત્યનો પ્રશ્ન, તથા દેખને સુંદર અથવા અસુંદર શી રીતે બનાવવો, એ વિચાર વાતું રહે છે. નહીં વાર ?

ફીડસ.

હા.

સોફેટીમ.

ફીડસ, તમને ખબર છે, કે બોલવાના સંબંધમાં શી વર્તાણુક અથવા ભાવાથી માણસ ઈશ્વરને સાથી મારી રીતે પ્રસન્ન કરી શકે ?

ખિલકુલ નહીં;-તમને ખબર છે ?

સોક્રેટીસ.

એ વિષય ઉપર હું તમને પ્રાચીનોની એક વાત કહી શકું. એ સાચી છે કે નહીં, એ તો તેઓ જાણે; પણ જો કદાચ આપણને સત્ય મળી જાય, તો પછી, તમે ધારો છો, કે આપણે માણસોના અભિપ્રાયો તરફ વધારે વાર ધ્યાન આપી શકીએ ?

શ્રીકૃષ્ણ.

એ તો ખરેખર હસવા સરખું થાય, પણ જે વાત સાંભળેલી હોવાનું તમે કહો છો, તે મને કૃપા કરીને જણાવો.

સોક્રેટીસ.

વારૂ, મેં એમ સાંભળ્યું છે, કે ઇજિપ્તમાં નોક્રેટિસની પાડોશમાં એ દેશનો એક પુરાતન દેવ રહેતો હતો; એનેજ તે પવિત્ર પક્ષી સમર્પિત છે, કે જેને તેઓ, તમે જાણો છો તેમ, આઇબિસ કહે છે, અને દેવનું પોતાનું નામ થીયુથ

હતું. તેઓ કહે છે, કે એ દેવેજ પ્રથમ સંખ્યા, અને અંકગણિત, અને ભૂમિતિ, અને ખગોલ વિદ્યાની શોધ કરેલી; ઉપરાંત ડાકદસની, અને પાસાડી, તથા માંથી ચડિયાતી, અક્ષરોની. હવે આખું ઇજિપ્ત એ વળતે યેમસ દેવના શાસન નીચે હતું, જે ઉપલા પ્રદેશની રાજધાની પાસે રહેતો હતો, કે જેને ગ્રીકો ઇજિપ્તનું થીબ્સ કહે છે. એ દેવને પોતાને તેઓ એમન કહે છે. તેટલા માટે થીબ્સ તેની પાસે ગયો; અને પોતાની શોધો દેખાડીને ઇજિપ્તવાસીઓમાં તેમના પ્રચાર માટે બલામણુ કરી. રાજાએ તેને દરેકનો ઉપયોગ પૂછ્યો, અને તેના ખુલાસા પોતાને મારા અથવા ખરાબ લાગ્યા, તે પ્રમાણે તારીફ કરી અથવા દોષ કાઢ્યા, દરેક કલા સળધી યેમસે પક્ષમાં અને વિરુદ્ધ થીબ્સને ઘણું કહ્યું કહેવાય છે, પણ તે બધાની પુનરુક્તિ કરવાથી વાન બહુ લાંબી થાય. પણ જ્યારે અક્ષરોની વાન આવી, ત્યારે થીબ્સે કહ્યું: 'એ રાજા, આ શોધ ઇજિપ્તવાસીઓને વધારે ડાહ્યા અને યાદ રાખવાને વધારે સમર્થ બનાવશે, કારણકે એ યાદદારતા અને ડહાપણ બનેને માટે મેં શોધેલી દ્રવા છે' રાજાએ જવાબ આપ્યો: 'પરમ કુશલ થીબ્સ, એક માણસ કોઈ કલાને જન્મ આપવાને શક્તિમાન હોય છે, અને જીજ્ઞે માણસ, જેઓ તેનો ઉપયોગ કરવામાં હોય, તેમને તેથી કેટલો લાભ અથવા કેટલી હાનિ

અશે, તેની તુલના કરવાને અને આ પ્રમાણે તમે, અક્ષ-
રોના પિતા હોવાથી, અતિશય વાત્મક્યમાં તેમનામાં એવાં
પરિણામોનો આગેપ કરો છો, કે જે તેમનાં વાસ્તવિક
પરિણામોથી છેક ઉલટાં છે કારણકે જેઓ તમારી આ
ગોધ શીખશે, તેમના મનમાં સ્મરણશક્તિની અવગણના
થવાને લીધે તે વિસ્મૃતિ ઉત્પન્ન કરશે, કારણકે લખાણ
ઉપર વિશ્વાસને લીધે, તેઓ પેતાની શક્તિઓના આતર
ઉપયોગથી નહીં, પણ વિદેશી ચિહ્નોની બાદ્ય મદદથી
યાદ લાવશે તેટલા માટે તમારી ગોધ સ્મરણને માટે નહીં,
પણ યાદ લાવવાને માટે દવા છે, મનમાં રાખવાને માટે નહીં,
પણ તેમાં પાછી લાવવાને માટે અને તમે તમાન શિષ્યોને
માટે વાસ્તવિક હુકામણ વગર માત્ર તેનો દેખાવ પૂરો
ખાટો છો કારણકે તમારા નાધનથી શિશ્યોની મદદ વગર
ઘણી માહિતી મેળવવાને લીધે તેઓ ઘણા જ્ઞાનથી સંપન્ન
દેખાશે, જોકે હકીકતમાં ઘણે ભાગે તેઓ કશું જાણતા
નહીં હોય; અને ઉપરાંત, વ્યવહારમાં તેઓ અણગમતા
થઈ પડશે, કારણકે ખરેખરા હાથ ધરાવે તેઓ
પેતાના મિથ્યાભિમાનમાંજ હાથ ધરેલા હશે '

ફીફ્સ.

સોક્રેટીસ, તમે ઇજિપ્તની કે ગમે તે પરાયા દેશની
વાતો સહેલાઈથી જનાવી શકો છો.

સોક્રેટીસ.

મારા મિત્ર, આપણને કહેવામાં આવેલ છે, કે ડોડો-
નાના ઝીંચસની પવિત્ર ભૂમિમાં એક એકના અર્વાચને
પ્રથમ જીવિધ્યવાદની જાહેરાત થયેલી. તે વખતના માણસો,
તમ અર્વાચીનો જેવા હુશિયાર ન હોવાથી, એક એક કે
પથર પણ જો સત્ય કહે, તો તે સરલતાથી સાંભળીને
સંતોષ માનતા. પણ જોમ દેખાય છે, કે જોલનાર કોણ
છે, અને તે કયા દેશમાંથી આવે છે. એથી પણ તમારા
મનમાં તો ફેર પડે છે; તે કહે છે, તે પ્રભાણે હકીકત છે
કે, નહીં, એટલું માત્ર તમે વિચારતા નથી.

ફીડસ

તમારો કપકો વાજળી છે. અને હું માનું છું, કે
અસરોના સંગ્રહમાં થીર્જન જે કહે છે, તે-સત્ય છે.

સોક્રેટીસ

તેટલા માટે, જે માણસ કોઈ કલાને પોતાની પાછળ
લખાણમાં મૂકતો જાય છે; અને જે માણસ તેને લખાણમાં
અહણ કરે છે, એવા વિચારથી, કે લખાણમાંથી કશું સ્પષ્ટ
કે નિશ્ચિત નિકળી શકે, તેઓ છેક મૂળ અને ખરેખર

એમનના લવિધવાદથી અજ્ઞાન હોવા જોઈએ, કારણકે તેઓ
એમ ધારતા હોવા જોઈએ, કે લખેલા શબ્દો, જે માણસ
તેમને જાણતો હોય, તેના મનમાં, જે વસ્તુઓનું તેમાં
વિવેચન હોય તે યાદ લાવવા ઉપરાંત, કંઈક કરી શકે.

ફીડ્સ.

પણ 'માથું'

સોક્રેટીસ.

કારણકે, ફીડ્સ, લખાણમાં મને આ દોષ લાગે છે,
અને તેમા તે ચિત્ર કલાને બહુ મળતું આવે છે. 'ચિત્ર
કલાની કૃતિઓ જાણે જીવતી હોય તેમ તમારી આગળ
ઉભી રહે છે, પણ જો તમે તેમને એક પ્રશ્ન પૂછો, તો તેઓ
બહુ ગંભીર દેખાય છે, અને એક શબ્દ પાંચ બોલતી નથી.
લખેલાં વ્યાખ્યાનોની પણ એજ સ્થિતિ છે 'તમે એવી
કંપના કરી શકો, કે જાણે મમજણ હોય તે પ્રમાણે તેઓ
બોલે છે, પણ જો તેમનું બોલવું તમે મમજવાને ઈચ્છો,
અને જો માટે તેમને પ્રશ્ન કરો, તો તમને માલુમ પડે છે,
કે તેઓ હમેશાં એકની એક વાતની પુનઃજિ કયાં કરે છે.
વળી, દરેક વ્યાખ્યાન, એક વાર લખાઈ ગયા પછી, એક
હાથથી-પીળા હાથમાં-કયાં કરે છે, અને જેઓ તે સમજે

છે તેમના હાથમાંજ નહીં, પણ જેમને માટે તે કાંઈ રીતે યોગ્ય નથી, તેમના હાથમાં પણ; અને કેની આગળ બોલવું જોઈએ, અને કેની આગળ ન બોલવું જોઈએ, તેની તેને ખબર નથી. અને જ્યારે ખોટી રીતે સમજાય, તથા ઉપર ગેરવાજબી આક્ષેપ થાય, ત્યારે મદદ માટે તેને હુમેશાં પોતાના પિતાની જરૂર પડે છે; કારણકે મદદ વગર પ્રત્યાક્ષેપ કે બચાવ કરવાને તે શક્તિમાન નથી.

શ્રીફ.સ.

એ પણ કેવળ સાચી વાત છે.

સોક્રેટીસ.

પણ મજૂર! શું એક બીજી જાતનું પણ વ્યાખ્યાન નથી, - આ જાતના સગા લાઈ જેવું? તે કેમ ઉત્પન્ન થાય છે, અને આના કરતાં વધારે ઉત્કૃષ્ટ તથા મફલ કેમ બને છે, તે ચાલો આપણે જોઈએ.

શ્રીફ.મ.

તમે કયા વ્યાખ્યાન સળાંધો બોલો છો, અને તે કેમ ઉત્પન્ન થાય છે?

સોક્રેટીસ.

હું તે સંબંધી બોલું છું, કે જે અંતર્દૃષ્ટિથી શીખનારના મનમાં લખાય છે, જે પોતાનો ગથાવ કરી શકે છે, અને કોની આગળ બોલવું, તથા કોની આગળ ચૂપ રહેવું, એ પણ જાણે છે.

શ્રીમ.

એટલે હાથા માણસોનું વ્યાખ્યાન, કે જેને જીવન તથા આત્મા બંને હોય છે, અને લખેલા વ્યાખ્યાનને જેની છાયા કદી શકાય, તે ?

સોક્રેટીસ.

એક તેજ. પણ હવે ચાલો, મને આનો જવાબ આપો. જો કોઈ સમજી જોકતાની પાસે એવાં બીજાં હોય, કે જેને તે કિંમતી ગણતો હોય, અને જેમાંથી ક્ષણ નિષ્ણતવવાની તેની ઇચ્છા હોય, તે શું તેમને બાણીબૂજીને ઉન્હાળાના વખતમાં એડાનિસથી વાડીઓમાં વાવશે અને આઠ દિવસનાં તેમનો સુંદર વિકાસ જોઈને રાજી થશે ? અથવા, એ પ્રમાણે જો તે કરશે, તો શું તે એક તહેવારની માત્ર ગરમત તરીકે નહીં કરે ? પણ શું જે બીજાને તે એટલાં કિંમતી ગણે છે, તેમને

તે યોગ્ય ભૂમિમાં પોતાની ખેડુતની કલાની બધી મદદથી નહીં વાવે, અને આઠમા મહિનામાં પાક ઉપર પહોંચેલ જોઈને શું તેને સંતોષ નહીં થાય ?

શ્રીકૃષ્ણ.

બેશક, સોકેટીસ; એક ક્રિયા તે ગંભીરતાથી કરશે, અને બીજી તમે કહો છો તેમ, માત્ર ગમ્મત તરીકે.

સોકેટીસ.

અને શું આપણે એમ કહેશું, કે જેને ન્યાય, મુંદર, અને માફ જોઈ શકવાની અંતરદૃષ્ટિ છે, તે ખેડુતના કરતાં પોતાનાં બીજાના ઉપયોગમાં આશુ ડહાપણ દેખાડે છે ?

શ્રીકૃષ્ણ.

ખિન્નકુલ નહીં.

સોકેટીસ.

ત્યાં તે તેમને પાણીમાં લખવાને પ્રવૃત્ત થશે નહીં, અને જે શબ્દો બોલીને પોતાનો બચાવ કરવાને તથા યથા-સ્થિત અત્ય શિખવાને અશક્ત છે, તેમની મદદથી તે કલમના સાધનથી તેમને શાહી સાથે વાવશે નહીં.

શ્રીકૃષ્ણ

ખરેખર આપણે આશા રાખી શકીએ, કે એ પ્રમાણે
તે નહીં કરે

સોફ્ટીમ

ખરેખર પણ હું ધાડ છું, કે જ્યારે તે લખશે, ત્યારે
તે માત્ર ગમ્મતની ખાતર લખશે, અને માહિત્યની વાડીમાં
પોતાના ખીજ વાવશે, અને તે એટલા માટે, કે જ્યારે તે
વિસ્મૃતિની ઉમરે પહોંચે, ત્યારે તેને પોતાને, તેમજ એજ
માર્ગે જેઓ તેને અનુસરે છે તે આને, યાદદાસ્તમાં મદદ
મળે અને પોતાના રોપાઓને કેમવ વિકાસમાં જોડે તેને
આનંદ થશે અને જ્યારે બીજાઓ બીજી ગમ્મતોમાં પડ્યા
હશે, અને કદાચ લોજન અને એવી બીજી પ્રવૃત્તિમાં આનંદ
કળતા હશે, ત્યારે તે, જો હું બુલતો ન હોઉં તો, એવી
ગમ્મતોને બદલે હું કહું છું તે કીડામાં પોતાને તહેવાર
ગાળે છે.

શ્રીકૃષ્ણ

જ્યારે કોઈ માણસ વ્યાખ્યાનોની કીડા કરી શકે, ત્યારે
તે ન્યાય અને સફળતા સળધી વાતો કહીને ગમ્મત મેળવે,

તેની હુદ્ર કીડાની સાથે મૂકતાં એ કીડા ઉમઢા છે,
સોફેટીસ.

સોફેટીસ.

હા, મારા વહાલા ફીડ્રસ, એ ઉમઢા છે, પણ હું ધારું
હું, કે ઘણું વધારે ઉમઢા તે આ જાળતમાં તે માણસનું
કેમ છે, કે જે અનુકૂલ આત્મા મળી જતા, તાર્કિક કલાનો
ઉપયોગ કરીને તેની અંદર શાસ્ત્રીય શબ્દો વાવે છે અને
ગાયે છે, કે જે પોતાનો તેમજ પોતાને વાવનારનો બચાવ
કરવાને શક્તિમાન છે, અને નિષ્કૃષ્ણ નિવરણ નથી, પણ
પોતે સુદ્ધા બીજ નિપજાવે છે, કે જેમાંથી બીજાં મનોમાં
બીજા ગળેડા ઉગી નિકળના આ કિમતી બીજ નહ યયા
વન-જળવાઈ રહે છે, અને જેટલે અગે માણસને માટે
સુખ શક્ય છે, તેટલે અંશે પોતાના માલિકને હમેશાં
સુખી બનાવે છે

ફીડ્રસ

હા, સોફેટીસ, આ કીડા પેલી બીજના કરતાં ઘણી
વધારે ઉમઢા છે

સોક્રેટીસ.

ત્યારે હવે, શ્રીફલ, આ બાળતનો આપણે નિશ્ચય કર્યો, એટલે તમે જાણો, કે આપણે આપણા આગલા પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાની સ્થિતિમાં આવ્યા છીએ

શ્રીફલ.

કયા પ્રશ્નોને માટે તમે જાણો છો ?

સોક્રેટીસ.

તે કે જેનો ખુલાસો કરવાની ઇચ્છાથી આપણે ખૂબી મુધી આવી પહોંચ્યા છીએ; એક એ, કે વ્યાખ્યાનો દ્વારા માટે લિસિઆમ ઉપર જે આક્ષેપ થાય છે, તેની યોગ્યતાની પરીક્ષા કરવી; અને બીજો એ, કે વ્યાખ્યાનોના પોતાના સંબંધમાં એ શોધી કાઢવું, કે કયાં કલાના નિયમો પ્રમાણે, અને કયાં તે વગર, લખાયેલાં છે. હવે, મને દેખાય છે, કે આ લેદ તો આપણે પુરતી સ્પષ્ટતાથી કર્યો હતો.

શ્રીફલ.

અને મને પણ તેમ લાગ્યું હતું; છતાં તેનું ફરી સ્મરણ કરાવશો, તો મને આનંદ થશે.

સોક્રેટીસ.

જ્યાં સુધી કોઈ વક્તા, જે દરેક વિષય ઉપર તે બોલે
કે લખે, તેના ખરા સ્વભાવથી વાકેફ થાય નહીં, અને તેની
સામાન્ય વ્યાખ્યા આપી શકે નહીં, અને વળી જ્યાં સુધી
તે અવિભાજ્ય પર્યંત પહોંચે, ત્યાં સુધી તેને પ્રકારોમાં
વિભક્ત કરતાં જાણે નહીં; તથા એજ પ્રમાણે જ્યાં સુધી
તે આત્માના સ્વભાવની શોધ કરે નહીં, અને દરેક પ્રકારના
આત્માને યોગ્ય વ્યાખ્યાનનો પ્રકાર શોધીને એ પ્રમાણે
પોતાના વ્યાખ્યાનને વ્યવસ્થિત અને સુશોભિત કરે નહીં;
જ્યાં સુધી તે મિશ્ર આત્માઓને મિશ્ર બંધારણનાં અને
દરેક ખ્રીષ્ટી ભરપૂર વ્યાખ્યાનો, તથા સરલ આત્માઓને
સરલ વ્યાખ્યાનો આપે નહીં: હું કહું છું, કે જ્યાં સુધી
તે આ બધું સમજી અને કરી શકે નહીં, ત્યાં સુધી આપણી
તંમામ આગલી ફલીલથી સિદ્ધ થાય છે તે પ્રમાણે, તેનો
ઉદ્દેશ શિખવવાનો કે સમજાવવાનો ગમે તે હોય તોપણ, તે
વ્યાખ્યાનમાં જે કલા આવી શકે તે લાવી શકે નહીં.

શ્રીફ. .

હા, હું ધારતો હતો તે પ્રમાણેજ લગભગ આ છે.

મોકેટીસ.

પણ લખવા અને બોલવાની પ્રતિષ્ઠા અથવા અપકીર્તિ સંબંધી, અને જે સ્થિતિમાં તેના પર આક્ષેપ થઈ અથવા ન થઈ શકે, તે સંબંધી આપણે શું કહેશું ? આપણે જે દલીલો કરી, તે શું એ જણાવવાને પુરતી નથી ?

શ્રીફૂલ.

શું ?

મોકેટીસ.

કે જે લિસિઆસ કે બીજા કોઈએ એક ખાનગી પુસ્તક અથવા કાચદાના રૂપમાં કોઈ સાવજનિક લેખ લખેલ હોય, અથવા તેની લખવાની ઇચ્છા હોય, અને તે એવા વિચારથી, કે તેના લેખમાં ભોટી ખાતરી અને સ્પષ્ટતા છે; તો એ બાબતમાં લોકો કંપકો આપે કે નહીં, પણ લેખકને દોષ લાગે છે. કારણકે ન્યાય અને અન્યાય તરફ તથા સદ્ગુણ અને દુર્ગુણ તરફ કેવળ અધિકાર, બલે તેની આખી દુનિયાએ તારીફ કરેલ હોય તોપણ, ખરેખર અકીર્તિકર હોવાના આરોપમાંથી બચતો નથી.

ના; તે નથી બચતો.

સોકેરીમ.

પણ જે કોઈ એમ માને, કે એક લખેલા વ્યાખ્યાનમાં, વિષય ગમે તે હોય છતાં, ઘણું ગમ્મતી અવશ્ય હોવું જોઈએ; અને કે ગંભીર ધ્યાન આપવા લાયક કોઈ પણ વ્યાખ્યાન પદમાં કે ગદ્યમાં કદાપિ લખાયેલ કે બોલાયેલ નથી જો તે પરીક્ષા કે શિક્ષણના હેતુ વગર માત્ર સંમતિ મેળવવાની ખાતર આપણાં ભાષણોની માફક બોલાયેલ હોય તો-પણ કે તેમાંનાં સારમાં સારાં પણ જ્ઞાનનાં રમારકો માત્ર છે; જે કોઈ આ પ્રમાણે માને, અને બીજી તરફ એમ પણ માને, કે વ્યાખ્યાનોમાં, અને શિખવેલાં વ્યાખ્યાનોમાંજ, તથા ન્યાય અને સુંદર અને સારી વસ્તુઓ સંબંધી ઉપદેશની ખાતર બોલાયેલાં અને ખરી ગીતે શ્રોતાના આત્મામાં લખાયેલાં વ્યાખ્યાનોમાં જે કંઈ રૂપદ અને પૂર્ણ અને ધ્યાન આપવા લાયક છે તે રહેલું છે; અને કે આવાં વ્યાખ્યાનો તેની પોતાની ખરી સંતતિ તરીકે ગણવાં જોઈએ; પ્રથમ, જે તેના પોતાના મનમાં હોય તે, જો તે તેની પોતાની શોધથી ત્યાં હોય તો; પછી એ

વિચારનાં બાલકો અથવા જાંધુઓ, કે જે પાછળથી અથવા તેજ વખતે બીજાઓના મનમાં ચોખ્ખી રીતે ઉગી નિકળેલ હોય તે: ફીડમ, હું કહું છું, કે જે કોઈ માણસ આ વ્યાખ્યાનો સંબંધી આ પ્રમાણે વિચાર કરે, અને બીજા કશાની દરકાર ન કરે, તે એવા માણસ થવાની પાસે પહોંચે, કે જેવા થવાની તમે અને હું જાને પ્રાર્થના કરવાને ગાહીએ.

ફીડમ

હા, સોક્રેટીસ, એવા ભાવી માટે હું હૃદયથી ચહું છું અને પ્રાર્થના કરું છું.

સોક્રેટીસ

ત્યારે હવે આટલે મુખી વકતૃત્વના વિષય ઉપર આનંદ કરીને આપણે ચાલો સંતોષ પકડીએ; અને ફીડમ, હવે તમે જાઓ, અને લિસિઆમને કહો, કે તમે અને હું બનદેવીઓના વહાલા નિવાસના ઝરણુ પર માથે ગયા હતા, જ્યાં આપણે એવા શબ્દો સાંભળ્યા, કે લિસિઆસ તથા વ્યાખ્યાનોના બધાં લેખકોને કહો; હોમર, અને સંગીત વગર અથવા તેની માથે કાવ્યના તમામ રચનારાઓને કહો; સોલન, તથા દાયદાના નામથી તમામ રાજકીય લેખોના ઘડનારાને કહો; કે જે તમે સત્યના જ્ઞાનથી, અને જો પૂછ-

વામાં આવે તો તેમને જાણ કરવાની શક્તિથી, તમારા થયે જનાવ્યા હોય, અને ઉપરાંત, જો તેની સાથે વદનના શબ્દોથી કલમનાં લખાણોને નિર્મોલ્ય જતાવવાના તમારામાં શક્તિ હોય, તો જો આનંદની ઉત્પત્તિઓ ઉપરથી નહીં, પણ તમે જો ગંભીર કાર્ય કરેલ હોય, તે પરથી તમારું નામ પડવું જોઈએ.

શ્રીફલ.

ત્યારે તમે તેમને ક્યાં નામ આપો છો ?

સોફ્ટીમ.

શ્રીફલ, તેમને સુર કહેવા, જો તો મને લાગે કે ખરેખર મોટી વાત છે, અને જો ઈશ્વરને જ ઘટે. હકના આશકે (ફિલમુક) અથવા જો પ્રકારનું કોઈક નામ તેમને વધારે ઘટિત થશે, અને વધારે ઉચિત પણ લાગશે.

શ્રીફલ.

અને જો નામ કંઈ અપરિચિત પણ નહીં કહેવાય.

સોફ્ટીમ.

પણ, ખીજી તરફ, તે માણસ, કે જેની પાસે, ઘણા યિગર્ડો મારીને તથા સંભાળથી છેદ કરીને, અને લાંબા

વળત મુધી મગજને સતાવીને પોતે જે લખ્યું અથવા રચ્યું હોય, તે કરતાં કશુંજ વધારે કિંમતી બતાવવાનું ન હોય, તેને વાજળી રીતે કવિ, અથવા વ્યાખ્યાન લેખક, કે કાવદાનો લેખક કહી શકાય.

શ્રીકૃષ્ણ.

ખરેખર વાજળી રીતે.

સોક્રેટીસ.

ત્યારે જાઓ, અને તમારા મિત્રને આ પ્રમાણે કહો

શ્રીકૃષ્ણ.

પણ તમે, સોક્રેટીસ, તમે શું કર્યો ? તમારા મિત્રને આપણે બૂલી જવો ન જોઈએ.

સોક્રેટીસ.

તમે કોને ઉદ્દેશીને બોલો છો ?

શ્રીકૃષ્ણ.

મુંદર આઈસોક્રેટીસને. સોક્રેટીસ, તેને તમે તમે શો સંદેશો પહોંચાડ્યો ? એ કહે છે, એમ આપણે કહેશું ?

મોકેટીસ.

પ્રીત્ત, આઈમોકેટીસ હજી જીવાન છે, પણ તેને માટે
હું શું લવિષ્ય ધારૂં છું, તે તમને કહેવાને હું રાજી છું.

પ્રીત્ત.

શું વારૂ ?

મોકેટીસ.

તેની પ્રતિભા માટે મારા વિચાર એટલો ડાચો છે, કે
હું તેને ક્ષિત્તિઆસના વ્યાખ્યાન-લેખનની સાથે મરખાવું
નહીં. વગી, હું તેને વધારે ઉમદા સ્વભાવનો ગણું છું.
એટલે, જેમ તેને વધારે વર્ષો થશે, તેમ જો તે બોલવાની
કલા, કે જેમાં તે અત્યાદે નિમગ્ન છે, તેની અંદર હજી
સુધી જેમણે એ કલાનાં ઉપયોગ કરેલ છે તે મોને બાક
કેાની માફક પાછળ પાડી દેશે, તો તેમાં કશું આશ્ચર્ય
પામવા સરખું નહીં થાય; તથા, આવી મિલ્લિઓથી મંતુષ
ન થતાં, જો તે વધારે દેવી પ્રેરણાથી પવિત્રતર અને ઉચ્ચ-
તર વસ્તુઓ તરફ દોરાશે, તો તેમાં પણ નહીં. કારણકે
જો માણસનો મનમાં કુદરતે ડહાપણનો સ્પેસ મૂકેલો છે.
એટલે મારા માનીતા આઈમોકેટીસને માટે સ્થાનના દેવો

તરફથી હું આ મંદિરો લઈ જઈશ, અને તમારા માનીતા
સિસિઆમને માટે મેં આપ્યો તે નમે લઈ જાઓ.

ડીકન

એ પ્રમાણે થશે-પણ જિવનનો તાપ પૂરો થયો છે,
એટલે ચાલો આપણે વિદાય થઈએ.

નેકેટ્રીસ

આપણે જઈએ તે પહેલા આ દેશને આપણે એક
પ્રાર્થના અર્પણ કરીએ, એ શું વધાઈ માટે નહીં?

ડીકન

બિશપ સાહે.

નેકેટ્રીસ

ઓ વહાલા ધન, અને અહીં વંશતા વાધા દેવો, મને
ઐવી એનાયત કરો, કે હું આતર મનુષ્યમા સુદૃઢ થઈ,
અને જે બાહ્ય વસ્તુઓ મારી કને હોય તે જાધી આતર
વસ્તુઓની સાથે અતુલ્ય રહે. ડાક્યા માણસોનેજ હું તવંગર
ગણું, અને માનવ સુવર્ણનો સમૂહ એવો હો, કે જે સારાઓ
સિવાય બીજા કોઈ વહી શકે નહીં.

ફીડ્સ, વધારે કશાની આપણને જરૂર છે ? મારે માટે તો મેં પુરતી પ્રાર્થના કરી છે.

ફીડ્સ.

મારે માટે પણ એજ પ્રાર્થના કરો. મિત્રો સરખો ભાગ લે છે.

સોફ્ટીઅ

ચાલો આપણે જઈએ.

परिशिष्ट.

— ४४४ —

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્

ભંડોળ કમિટિ

પહેલો દાયકો

અનુક્રમણિકા.

—૦૦—

પ્રકરણ ૧—૬૬૬ અહેવાલ.

પ્રકરણ ૨—કમિટિનાં જવાબોને લગતા ઠરાવો.

—પ્રકરણ ૩—કમિટિનો તારીખ ૧-૧૧-૧૯૧૭ થી તારીખ
૩૧-૩-૧૯૨૦ સુધીનો અહેવાલ અને હિસાબ.

પ્રકરણ ૪—કમિટિના સભ્યોની યાદી.

—૦૦—

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિ.

પહેલો દાયકો

પ્રકરણ ૧ છું

દુરો આદેશ.

૧ નિવેદન—ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ બંડોળ કમિટિ આજ ૪૩ વર્ષથી ગુજરાતી સાહિત્યની ઉત્તતિ માટે જુદી જુદી દિશામાં યથાશક્તિ મચી રહી છે, એ કમિટિ આ મોપરીના પ્રકટ કરે છે, તેથી અહીં એ કમિટિની દુનિ દુકીકત આપવામાં આવે છે કમિટિના કામની કદર અને કમિટિ તરફ નહાનુભૂતિ વધતી જશે તેમ તેમ કમિટિનાં સાધન વધવા પામશે, અને તે પ્રમાણમાં એ પોતે ઉપાડેલું દેશમેવાના એક આવશ્યક અંગનું કર્તવ્ય વધારે મોટા પાયા ઉપર બજાવવા શકિતમાન થશે એ દેખાતું છે

* પેગાફત હોમનો તરજુમે.

૨ સ્થાપના—રાજકોટમાં મળેલી ત્રીજી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે આ કમિટિ તા. ૩૦-૧૦-૧૯૦૬ ને રાજ સ્થાપન કરી, અને તેને લાડોળ વધારવાની, તેની લાભામ વ્યવસ્થા કરવાની, અને જરૂર પડતા કમિટિમાં બીજા ગૃહસ્થાને ઉમેરવાની સત્તા આપી (બુચો પ્રકરણ ૨.)

૩ ભંડોળ—(૧) કમિટિની સ્થાપના વખતે પરિષદે ને. ના. લીબ્રેરી ઠાકોર સાહેબ અને ને ના. રાજકોટ ઠાકોર સાહેબે કૃપાવંત થઈ આપેલા ૩ રૂપ૫૦) કમિટિને સોંપ્યા. (૨) તે પછી કમિટિના ડાયરેક્ટરોની વિનંતિ ઉપરથી ને. ના. જામ સાહેબ અને ને ના. મોરળી ઠાકોર સાહેબે કૃપા વંત થઈને રૂ. ૩૫૦૦) લાડોળમાં આપ્યા (૩) પછી ત્રીજી પરિષદ માટેના કારોબારી મહોળે પોને પરિષદ માટે ફાળા-માથી રૂ. ૧,૦૬૧) સિલક વધી તે અને ત્રીજી પરિષદના જાહેવાલ અને નિબંધ મસહના પુસ્તકની ૨૫૦ નકલ કમિટિને સોંપી દીધા. (૪) અને કમિટિની તા. ૨૮-૧૨-૧૫ ની બેઠકમાં ભંડોળને વિશાળ અને પ્રત્યક્ષીય બનાવવાના હેતુથી સર પ્રભાશ કર પટ્ટણીની દરખાસ્ત ઉપરથી ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે આ કમિટિમાં લવાજમથી સહયોગ આપણ કરવા અને લવાજમની રકમ પ્રમાણે તેઓના નીચે પ્રમાણે વર્ગ ગણવા રૂ. ૨૫૦૦) કે વધારે આપનાર સભ્ય

ક વર્ગમાં, રૂ ૫૦૦) કે વધારે આપનાર સભ્ય છે વર્ગમાં, અને રૂ ૧૦૦) કે વધારે આપનાર સભ્ય ગ વર્ગમાં તહાહયાત સભ્ય ગણાય અને વાર્ષિક રૂ ૬) આપનાર સભ્ય મ વર્ગના વાર્ષિક સભ્ય ગણાય (જુઓ પ્રકરણુર) આ ઠરાવને અનુસરીને ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૨૦ મુધીમા કમિટિના જુના સભ્યોમાથી દશ અને નવા ગત્રીશ સભ્યો* સાહિત્ય પ્રીત્યર્થ લવાજમે ભરીને જુદા જુદા વર્ગના સભ્યો થયેલા છે, અને એ રીતે ભડોળમા રૂ ૩૨૫૫) વધ્યા છે (પ) વળી, કમિટિએ પ્રકટ કરેલા પુસ્તકોના વેચાણથી આશરે રૂ ૮૮-) ની આવક થઈ છે આ પ્રમાણેની આ પાંચે રકમોનો એકદમ સરવાળો રૂ ૧૧૦૦૦) થવા જાય છે.

૪ થાપણુ—તા ૧૩-૧૨-૧૯૦૯ થી ૩૧-૭-૧૯૧૪ મુધી કમિટિનું ભડોળ ભારનગર દરમીરી જેન્કમા (ઘોડા ભાગ એ જેન્કના સેવિંગ્સ જેન્ક ખાતામા અને ખાકીનો ભાગ ખાધી સુકતની અનામત રકમોના રૂપમા એ પ્રમાણે) રાખવામા આજુ હતું તા. ૧-૮-૧૯૧૪ થી ભડોળ બોન્ડે ગવરમેટ એટલ ઠેઓપ-રેટિવ જેન્કમા સુકવામા આજુ, અને તા ૨૧-૩-૧૯૧૫ ને રાજ તેમાથી રૂ ૬૦૦૦) ની થાપણુ ચાર ટકાના ડિએ-

* જેમનામાથી ત્રણ અત્યારે હયાત નથી

ન્યરના રૂપમા રોકવામા આવી આ પછી તા ૨૧-૧૦-૧૬ ની બેઠકમા કમિટિએ ઠરાવ કર્યો કે કાયમ થાપણના રૂપમા રોકેલી રકમ આણુ ઉપયોગમા લેવા માટે વટાવવી કે ઉપાડવી હોય તો કમિટિના ઠરાવ વિના તેમ જની શકશે નહીં (જુઓ પ્રક્રિયા ૨) આ બાદ કમિટિની એક સ્થાયી અને થોડું ઘણું પણ ચાલુ કામ કરનારી સંસ્થા તરીકે શરૂવાત આ પ્રમાણે તા ૧-૪-૧૯૧૫ થીજ થઈ શકી છે અને તે પછી ઈ મ ૧૯૧૭ મા આ મૂલ થાપણમા વધારો કરીને રૂ ૧૫૦૦) ની ઇન્ડિયન વોરલોન સ્કિપ ખરીદવામા આવી છે મતલબ કે બાદ કમિટિની થાપણ અત્યારે રૂ ૭,૫૦૦) ની છે

૫ ખર્ચ—કલમ ૩ મા જણાવેલા આશરે રૂ ૧૧,૦૦૦) માથી આ થાપણ ખાદ કરતા રૂ ૩,૫૦૦) રહ્યા વળી તા ૩૧ ૩ ૧૯૨૦ સુધીમા કમિટિને વ્યાજની અને બીજી પરચુરણ આવક લગભગ રૂ ૩,૪૦૦) થઈ છે આ બે મળીને થતી રૂ ૬,૯૦૦) ની રકમમાથી તા ૧-૪-૨૦ ને રાજ કમિટિ પસંદ ૮૫૨-૪ ની રકમ સિલક રૂપે હતી એટલે રૂપ જણાય છે કે કમિટિ તેની દશ વર્ષની હયાતી દરમિયાન રૂ ૬૦૦૦ જેટલી રકમ પણ સાહિત્ય

પ્રીત્યર્થે ખર્ચો ચક્રી નથી x

૨ પુરતકો—આજ સુધીમા મિટિએ નીચેના પુરતકો પ્રકટ કર્યા છે.

(૧) પ્રો. હિન્દીભાવ માધવજી ભટ્ટ દ્વારા હિંદુ નાન્યમ ધારણ
કર્તા ૩ ૧

x વિગતનાં હિસાબ માટે જુનો નીચ પ્રમાણે —

૧ બકિમચક્ર દ્વારા જાનીનો ત જુમો મિટિએ પ્રકટ ૨ તો ૩ તેને અતે છાપેના મિટિના અહેવાલમા મિટિના આ નથી ના ૪ ૧-૧૦-૧૫ સુધીનો દિનામ આપેનો ૩

૨ મિટિની ના ૨૧ ૧૦-૧૮૧૬ ને જેલ મળેલી નાર્ડિસ મે ક્લો અહેવાલ મહિમાન ૧૧૧૭ ના એ-અમા તે અમા વધારા તરીકે છાપેનો ૭ તેમા તા ૫- ૧ ૧ ૧૧ ના ૧૩ ૧૦ ૧૮૧૬ સુધીનો દિમા ૧ આપેનો છે

૩ હિન્દીભાવો શુજાનના સુનાનોના મિહામનો ૧ જુમો (૨૧ ન આત્મારામ મોતીગમ દીરાન- દ્વારા) અને ૨ ૧૧ કમગા અને ખી- નાતો (૧ ન ન્યાનાન માણેશ્વાવ સુનશી દ્વારા) એ બે ચોપડીઆ મિટિએ પ્રકટ ૩ ૧ ૭ તેને અતે છાપેના કમિટિના દુધ અહેવાલમા તા ૧૪-૧૦ ૧ ૧૬ થી ના ૩૧-૧૦-૧૧ ૧૭ સુધીનો દિમા ૧ આપેનો છે

૪ અને તે પત્રીથી ના ૩૧ ૩ ૨૦ સુધીનો દિમા ૧ આ પડેના દાયકાના દુકા અહેવાલમા આગળ પ્રમ્ણુ ૩ મા આપેનો છે

આ વિષય ઉપર ગુજરાતી ભાષામાં એવું બીજું
એક પણ પુસ્તક નથી. એમાની વિગત જોટલી
ભરોસાદાર છે તેટલીજ એની લખાવટ મગલ છે

- (૨) દવ. નવલરામ લક્ષ્મીરમ પડયા કૃત ઇંગ્રેજ લોકોનો
મક્ષિમ ઇતિહાસ કી ૩ ૧-૪-૦

આ વિષય ઉપર ગુજરાતી ભાષામાં એવું બીજું
એક પુસ્તક નથી, એટલુંજ નહીં પણ ૨૧ નવલરામે
એમના છેલ્લા વર્ષોમાં પૂરા ગમથી લખેલો આ ગ્રંથ
એમની ગૈરીનો ઉત્તમ નમૂનો છે, અને તે કમિટિએ
પ્રકટ કર્યો ન હોત તો જે ગુજરાત શાળાપત્રના
અંગેમાં એ કટકે કટકે તપો સુધી છપાયા કરેલો
તે પાછલા અંગેમાં ગાદિયાલેલોજ રહેત, અને પ્રગટના
ઉપયોગ-ઉપભોગમાં આવતજ નહીં

- (૩) પ્રમિદ્ધ બગાળી નવવક્રચાક્ર બક્રિમચંદ્ર ચક્રોપાધ્યાય
કૃત રમનીનો ગુજરાતી તરજુમો, ૨૧ ના ગોલ્ડનદામ
મકનસ મહેતા અને ના રા ભગવાનવાલ ગિરિજા
ચક્ર ભટ્ટે વખેલો કી ૧-૧૦ ૦

પ્રમા બગાળી પુસ્તકોના ગુજરાતી તરજુમા
યાય છે, પણ બક્રિમચંદ્રની રમતિયાજ હૃદયંગમ
શૈલીનું તાદૃશ પ્રતિબિંબ ગુજરાતીમાં ઉતારવું એ

કામ ચહેલું નથી. આ રસીલી ચોપડી વાંચનાર કોઈ પણ કડી ચાગે કે તરજુમાની વિકટ દલાનો આ એક વિજયી દાખલો છે

- (૮) દિવિસ્ના દૃત શુજાતના મુક્તાનોના ઇતિહાસનો રા. રા આત્મારામ ભોતીરામ દીવાનજી દૃત તરજુમા. કી રૂ. ૧.

દિવિસ્નાના જાણીતા ઇતિહાસનો આ વિભાગ શુજાતના તે સમયના ઇતિહાસને માટે અમૂલ્ય છે અને યા યા દીવાનજીએ પાંચાને તરજુમા મૂલ દ્વારથી ઉપચી કરેલો છે.

- (૫) મેકમિસ્ટન દૃત રુટિની ઉત્પત્તિને. યા યા. કલ્યાણગાય નથુભાઈ જોશી દૃત અનુવાદ. કી રૂ. ૦-૧૪-૦.

મેકમિસ્ટનની નકાની ચોપડી વિજ્ઞાનના મૂળતત્ત્વો બજાડોને પણ રમ પડે એવી નજાનાથી સમજાવે છે. મૂલ ઇંગ્રેજીની મજાના યા. યા. જોશીના શુજાતીમાં એવી ને એવી જાણરાઈ છે. આપણી જાણના વારસામાં વિજ્ઞાનના પુસ્તકોનું જાગરું તરજુમિયા પુસ્તકો વડે કરવાથી કયો લાભ થવ નો નથી. ટ્રેન્ટ મેડિકલ કોલેજની સ્થાપના થઈ ત્યારથી આજ સૂધીમાં એવાં ઘણાં પુસ્તકો શુજાતીમાં લખાયાં છે જેના સામે અત્યારે

કોઈ જોતું પણ નથી. વિજ્ઞાનનું જીવતું સાહિત્ય વધશે અને વિજ્ઞાનનો શોખ પ્રજામાં પ્રસરશે તો તે આ પ્રસાણે અનુભવી અને લાચક લેખકો કમે કમે આગળ વધતા જશે તેમ તેમજ જની આવશે

- (૬) ૧૧ રા કેનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી કૃત મહારી કમળા અને ખીજી વાર્તાઓ કી ૩ ૧-૪-૦.

આ ગ્રંથીવી મચોટ અને વિવિધ ચિત્રમય સાંમા-રિક નવલિકાઓ ઘણી લોકપ્રિય નીવડી છે અને કમિ-ટિએ પ્રકટ કરેલી આટલિ આખી ખપી ગઈ છે

- (૭) સ્વ૦ રણજીતરામ વાવાલાઈ મહેતાનો કૃતિમ મહં.

ઉપલી જોયડીની માફક આખા પણ આજતા મમયના પ્રશ્નો, આજતા મમયના દૃષ્ટિગિન્દુઓ અને આ જમાનાની આપણી આડી ધંને લાવનાઓ વિવિધ રૂપરંગમાં ચિત્રાઈ છે.

આ ઉપરાંત નીચેના પુસ્તકો પણ છપાઈ ગયેલા આજ્યા છે અને શ્રેષ્ઠ મમયમાં જહાર પડશે

- (૮) ડૉ. મેકડોનેલ કૃત સસ્કૃત વાકમયનો ઇતિહાસ જો પુસ્તકને ૨૧. ૧. મોહનલાલ પાવંતીશંકર દયે કૃત તરણમે

રા. રા. મોહનલાલની વિદ્વતા અને એમનાં ગુજ-
રાતી લખાણનાં વિશુદ્ધિ અને સરલતા જાણીતાં છે
અને ડૉ. મેટ્ટોનેલનો આ અંથ એ મહાવિષય ઉપરનો
હેલો પ્રભાવુઅંથ છે.

(૮) પ્લેગ કૃત ફીફનનો તરજુમો તરજુમો કન્નાડ રા.
રા. મનિશંકર મલ્લ બટ

ગ ગ મલિશંકરના લખાણની મીઠાશ અને
તરજુમાની વિશુદ્ધિ જાણીતાં છે

આ મિત્રાય તા. ૨૧-૧૦-૧૯૧૬ ની એકક્રમ લ ડાળ
કમિટિએ નીચેના પુસ્તકો તે દરેકને માટે જજ્ઞાવેલા કતાં
મેને મોખ્યાં છે. ઉપવી અને હવે પછીની આખી યાદી
ઉપરથી જજ્ઞાર્થ આવશે કે પ્રજાની જુદી જુદી જરૂરીયાતો
ધ્યાનમાં ગળીને અને સાહિત્યના જુદા જુદા અંગની સાથે
લાગી ખીસવટ આવશ્યક ગળીને લડાળ કમિટિ
વિષયોની વિવિધતા પસંદ કરે છે, અને વળી ચોપડી તે
તે વિષયને માટે ખાસ પસંદ કરે જ એટલુંજ નહીં પણ
દરેક કામ એવા લેખકને સોંપે છે કે જેને એ કામમાં ખાસ
રસ હોય અને જેની એવા કામ માટેની ચેતન્યતા તેના
આજ્ઞાસુધીના પ્રકટ થયેલા લખાણ ઉપરથી નિર્વિવાદ
સાબીત થઈ હોય. જડાળ કમિટિને પ્રજા-તરફથી પ્રાર્થના

રકમો મળ્યા કરવાની જરૂર છે એ ખરું, પણ જાણીતા લેખકો આ પ્રમાણે કમિટિને માટે કામ કરી આપવા મળ્યા કરે એની પણ કમિટિને આછી જરૂર નથી, કારણકે કમિટિને હાથે પ્રકટ થતાં પુસ્તકોના ગુણદોષનો બધો આધાર તેને જાણીતા કસાયલા અને પોતાના કામમાં રથ.યો રસ અને નિષ્ઠાવાળા લેખકોનો આશ્રય મળે છે કે તેને નવાસવા અજ્ઞાત લેખકો વડે નિર્વાહ કરવો પડે છે તેના ઉપરજ છે.

(૧૦) મોલિયેર દ્રુત બે નાટકોનો અનુવાદ: રા. રા. ધનસુ-
ખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા દ્રુત.

આ પુસ્તકે છપ્ય છે.

(૧૧) સામળ દ્રુત સિંહાસન જત્રીશીની ગમાન બારાટવાળી
અને એવીજ બીજી જૂની પ્રતો ઉપરથી સંશોધિત
આવૃત્તિ: સંપાદક રા. રા. અંબાલાલ જુલાળીરામ જાની.

(૧૨) સર રવીંદ્રનાથ ઠાકુર દ્રુત જીવનસ્મૃતિનો મૂળ બંગા-
ળીમાંથી તરજુમો: તરજુમો કરનાર રા. રા. મોહનદાસ,
મકનદાસ મહેતા અને રા. રા. લગવાનલાલ
ગિરજાશંકર ભટ્ટ.

(૧૩) બાસ દ્રુત ચારુદત્ત અને બાલચરિત્ર એ નાટકોનો તર-
જુમો: તરજુમો કરનાર રા. રા. મણિલાલ છબારામ ભટ્ટ.

- (૧૪) સર ક્રાન્સિસ યંગહરથન્ડ કૃત મ્યુમ્યુઅલ ઇન્ફલુ-
અન્મનો તરજુમોઃ તરજુમો કરનાર રા. રા. દુર્ગાશંકર
કેવળરામ શાસ્ત્રી.
- (૧૫) સિસ્ટર નિવેદિતા કૃત ધિ માસ્ટર ઍઝ આર્થ સૌ
હિમનો તરજુમોઃ તરજુમો કરનાર રા. રા. કેસરીપ્રસાદ
મણિલાલ ઠાકોર.
- (૧૬) જે હોલાન્ડરોઝ કૃત નેશનાલિટિ ઇન મોડર્ન હિસ્ટ-
રીનો તરજુમોઃ તરજુમો કરનાર રા. રા. ઇંદુલાલ
કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.
- (૧૭) મેકોલે કૃત હિસ્ટરી ઍફ ઇંગ્લાંડ પ્રકરણ ૧, ૨ અને
૩ નો તરજુમોઃ તરજુમો કરનાર રા. રા. દુર્ગાશંકર
પ્રાણજીવન ગવળ
- (૧૮) લિસ્ટ કૃત નેશનલ સિસ્ટમ ઍફ ઇકોનોમીનો અનુ-
વાદઃ અનુવાદક રા. રા. ઉત્તમલાલ કેશવલાલ ત્રિવેદી.
- (૧૯) ટોમસ એડિસન, એનું જીવનચરિત્ર, એની શોધો અને
એની જનસેવાઃ કર્તા પ્રો. કાન્તિલાલ ઇગ્નલાલ પંડયા.
- (૨૦) વિજ્ઞાનની ભૂમિકાઃ કર્તા રા. રા. પોપટલાલ ગોવિંદ-
લાલ શાહ.
- (૨૧) ગૃહવ્યવસ્થા શાસ્ત્રઃ લેખિકા અ. સૌ. ચારદગોરી
મહેતા.

૭ ચંદ્રક—આ પુસ્તકોની યોજના કમે કમેજ સિદ્ધ થાય અને તે સિદ્ધ થનાં વાર લાગે અને તેમાંની કેટલીક ચોપડીઓની જાગતમા વિધેના પણ આવે એ કુદરતી છે. દરમિયાન ઈ સ. ૧૯૧૬ થી એક નહાની સેવા કરવાનું પણ જા'ટાળ કમિટિએ માથે લીધું. ત્રીજી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ વખતે કાઠિયાવાડના ઇંગ્રિજ અમલદારોએ ધિ જોન સ- કલ્ડાડ હિલની આગેવાનીને માન આપી ગુજરાતી સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ તરફ પોતાની સહાનુભૂતિની નિશાની તનેકે એક નહાનો ફાળો ઉભો કરીને તે બેટ આપ્યો હતો. એના ઉપયોગ માટે એમ દગવવામા આવેલું કે દર વર્ષે એક નિગન્ધનો વિષય જાહેર કરવો અને નિગન્ધો આવે તેમાથી જુે ઉત્તમ અને લાયક જણાય તેના કતાને રૂપાનો ગુજરાતી સાહિત્ય ચંદ્રક પ્રનયત કરવો. આ પ્રમાણે બે વાર વિષયો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા, જેને માટે આ ચંદ્રક ઉપરાંત નેક ના. ગોંડલ ઠ.કેર સાહેબ તરફથી રૂ. ૨૦૦) નું પારિતોષિક આપવાનું પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ જહુજ થોડા નિગન્ધો આવ્યા અને તેમાંથી એકે લાયક જણાય એવો ન હતો. અથી જા'ટાળ કમિટિની તા. ૨૯-૧૨-૧૯૧૫ ની બેઠકમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ■■■ વર્ષે ઑગસ્ટ માસમાં મુંબાઈ મુનિસિપીલિટીની ઠાણેભેમાં જન્મતા ગુજરાતી જન્મનારા વિદ્યાર્થીઓની એક હરો

કાંઈની પરીક્ષા લેવી અને તેમાં જે ઉત્તમ જણાય તેને આ ચંદ્રક આપવો. હરીદ્વાઈ માટેનાં પુસ્તકો કે વિષય દરેક કોલેજમાં દેખવાની માસથી બહાર કરવામાં આવે છે. ઇ. સ. ૧૯૧૬ ની હરીદ્વાઈમાં છત્રીમ ઉમેદવારે લાગ લીધે હતો અને તેમાંથી પુનાની એથિક્સ ચર કોલેજના હિમલચિંહજી બક્ષીભાઈ મીસોદિયા ચંદ્રક છૂટી ગયા હતા. ઇ. સ. ૧૯૧૭ માં એકત્રીમ ઉમેદવારોને લગ લીધા અને તેમાંથી જનાગઢ બાદાઉદોન કોલેજના મુનિકુમાર મણિશંકર બદ્ધ ચંદ્રક છૂટી ગયા હતા. ઇ. સ. ૧૯૧૮ માં ઇન્દુચુએન્જના ઉપદ્રવને લીધે આ હરીદ્વાઈનો પરીક્ષા લઈ શકાઈ ન હતી અને છેલ્લી ઇ. સ. ૧૯૧૯ ની હરીદ્વાઈમાં અમદાવાદ ગુજરાત કોલેજના બિહારીલાલ પુરુષોત્તમ શાસ્ત્રીએ આ ચંદ્રક મેળવ્યો છે. '.

૮ બેઠકો—બરોળ કમિટિની પહેલી બેઠક તેની સ્થાપનાને બીજેજ દિવસે રાજકોટમાં થઈ હતી કમિટિની બીજી બેઠક ચોથી. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ મળી તે દિવસોમાં વડોદરામાં થઈ હતી; અને આ બીજી બેઠક પહેલાં અને પછી જરૂરી કામકાજ માટે સરકયુલર કાગ-

જોથી ઠરાવો કરવામા આવ્યા હતા પરંતુ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ત્રણ ત્રણ વર્ષે પણ એક વાર ન મળે અને સરકયુલર કાગળોથી ઠાવ કરવાની પદ્ધતિ ચતોરકાગર નહીં, એટલે ઇ સ ૧૯૧૫ ની આગરે કમિટિની પહેલી વાર્ષિક બેઠક મુંબઈમા મેળવવામા આવી અને તે પછી ઇ સ ૧૯૧૬ ના ચક્રેગર ગામમા અમદાવાદમા અને ઇ સ ૧૯૧૭ ના નવંમ્બરમા ગોધરા મુકામે વાર્ષિક બેઠકો થઈ હતી ઇ સ ૧૯૧૮ આગરમા ઈન્ડિયોલોજીના ઉપ-દ્રવને લીધે વાર્ષિક બેઠક મેળવી ન હતી પછી ઇ સ. ૧૯-૧૯ અગરમા કમિટિની બેઠક અમદાવાદમા મળનારી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના છઠ્ઠા અધિવેશનના દિવસોમા મળવાની હતી તે અધિવેશનનો તારીખોજ આથી ઠેસાતા ઇ. સ ૧૯૨૦ ના એપ્રિલ માસના આગલમા મળી હતી આ બેઠક આગળ રજુ કરવામા આવેલો અહેવાલ અને હિમાજ આગળ પ્રકરણ ૩ મા આવેલો છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિ પહેલો દાયકો

પ્રકરણ ૨ જી.

ક'મ'ટના બંધારણને લગતા હંગામો

૬ બંધારણ—ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિનું બંધારણ જેમ જેમ જરૂર પડતી ગઈ તેમ તેમ ફેરવણ તે તે જરૂરને માટે અવશ્યક જોટલો ઠગવ થઈ એ પ્રમાણે કમે કમે થકાયુ છે કમિટિને લગતા અને કમિટિના ઠરાવોમાંથી એ કમિટિનું સ્વરૂપ ઘડનારા ઠરાવો નીચી વધારે મહત્ત્વના છે, તે અહીં ઉતારવામાં આવે છે.

૧૦ સ્થાપનાનો ઠરાવ—૧૯૧૭ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે તા. ૩૦-૧૦-૧૯૦૬ ને રોજ કરેલો ઠરાવ ૬ મોઃ—

લીંબડીના ને. ના. ઠાકોર સાહેબ શ્રી દોલતસિંહજી તથા રાજકોટના ને. ના. ઠાકોર સાહેબ શ્રી લખાણરાજે કૃપાવંત થઇને પરિષદના સડેળને માટે (અનુક્રમે) એક સો ગિનિ અને પચાસ ગિનિની ઉદાગ બચ્ચીસ કરી છે ને આ પરિષદ હવેથી સ્વીકારીને તે માટે ખરા અતઃકરણ-

પૂર્વક આભાર માને છે અને આ રકમથી લ ડાળને આરંભ કરી તે મોટું કરવાની તથા તેનો વ્યવસ્થા કરવાની નીચેના ગૃહસ્થોની કમિટિને સત્તા આપે છે, તથા તેમને જરૂર પડે તો કમિટિમાં ણીબ ગૃહસ્થોને ઉમેરવાની સત્તા આપે છે. (એ આરંભથી નોંધાયેલા સભ્યોના નામ માટે જુઓ પ્રકરણ ૪.)

૧૧ સભ્યોના વર્ગ—લ ડાળને વિશાળ અને પ્રગતિય ણનાવવા માટે તા. ૨૯-૧૨-૧૯૧૫ ની બેઠકમાં લ ડાળ કમિટિએ કરેલો ઠરાવ ૬ હેા.—

કમિટિના સભ્યોના વર્ગ:

કે—જે કોઈ લ ડાળમાં એક રકમે રૂ. ૨૫૦૦) પચીસસો અથવા વધારે ભરવા કૃપા કરશે, તેઓને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના આશ્રયદાતા તથા આ કમિટિના જીવન પર્યંતના ઉપપ્રમુખ નીમવામાં આવશે.

ખ—જે કોઈ લ ડાળમાં એક રકમે રૂ. ૫૦૦) થી ૨૫૦૦) સુધી ભરવા કૃપા કરશે, તેઓને આ કમિટિના જીવન પર્યંતના ઉપપ્રમુખ નીમવામાં આવશે.

ગં—જે કોઈ લ ડાળમાં એક રકમે રૂ. ૧૦૦) થી ૫૦૦) સુધી ભરવા કૃપા કરશે, તેઓ આ કમિટિના જીવન પર્યંતના સભ્ય ગણાશે.

થ—જે કોઈ ભડોળમા જે વર્ષે ૩. ૬) જ ભરશે તેઓ કમિટિના તે વર્ષ માટેના સભ્ય ગણાશે

૧૨ સભ્યોને લાભ—સભ્યો ઉપર પ્રમાણે વર્ગોમાં વહેંચાઈ જતા ભડોળ કમિટિ પ્રકટ કૃતે તે પુસ્તકોનો સભ્યોને લાભ આપવા વિષે ઉપવીજ બેઠકનો ઠરાવ ૮ મો.—

૪—ઉપલા વર્ગે ક અને ઈ ના સભ્યોને ભડોળ કમિટિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા પુસ્તકોમાથી દરેકની એક એક નકલ વિના મૂલ્યે મળી શકશે

ખ—ઉપલા વર્ગે ગ અને ઘ ના સભ્યોને ભડોળ કમિટિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા પુસ્તકોમાથી (૩ ૭) બે સુધીની કિંમતના દરેકની એક નકલ વિના મૂલ્યે અને તેથી વધારે કિંમતના દરેકની એક નકલ અર્ધ મૂલ્યે મળી શકશે, પછી કોઈ વર્ષમાં એક દર ૩ ૮) આઠથી વધારે કિંમતના પુસ્તકો કમિટિ તરફથી જહાર પડશે, તો તેમાથી દરેક સભ્ય પોતાની પસંદગી કરીને એક દર ૩ ૮) આઠની કિંમતના પુસ્તકો (૩ ૨) સુધીની કિંમતના વિના મૂલ્યે અને વધારે કિંમતના અર્ધ મૂલ્યે સભ્ય તરીકે મેળવી શકશે

૧૩ ભંડોળ વૃદ્ધિ માટે ડેપ્યુટેશનો—ઉપલીજ
બેઠકનો ઠરાવ ૧૦ મો —

ડેપ્યુટેશનો ભંડોળની વૃદ્ધિને માટે જરૂર જણાય તેવા
પ્રસંગોમાં બે આર વચ્ચેના નહાના ડેપ્યુટેશનો નીમવાની
સત્તા તીજેગ આઉગને આપવામાં આવે છે

૧૪ ભંડોળની રક્ષા—એકઠું થતું અને વધતું આવે છે
તે ભંડોળ સુરક્ષિત રહે એવા ઉદ્દેશથી તા ૨૧-૧૦-૧૯૧૬
ની બેઠકમાં કંવાના આવેલો ઠરાવ ૫ મો —

Resolved that, excepting what may be needed
for miscellaneous purposes, the funds of the
Committee be kept in current account with the
Bank of India, Ltd Bombay, and that the Hon.
Treasurer and the Hon Secretary be and are
hereby authorized to operate on this Account
for the purposes of this Committee, either
jointly or severally

But this Resolution shall not apply to
Capital permanently invested nor shall such
investments be realized without a Resolution
of the Committee

તરણુમો.

આ ઉપરથી ઠરાવવામા આવે છે કે પરચુરણ કામ માટે જરૂર પડે તે નિવાયનું કમિટિનું સહયોગ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા, વિમિટેડ, મુબાઇ, એ બેન્કમા ચાલતું ખાતું (કરન્ટ એકાઉન્ટ) ઉઘાડીને તેમા રાખવું અને આ ચાલતા ખાતાને વગતો કમિટિના કામને માટે નાગ ઉપાડવા વગેરેના જથ્થા વહીવટ કમિટિના જોનારરી ત્રીજેરર અને જોનારરી મત્રી એ જ ને માથે મળીને અથવા બેમાથી ગમે તે એક જગા જટા કરી શકે એવા તેમન અધિકાર આપવો, અને વળી આ ઠરાવથી એવો અધિકાર આપવામા આવે છે

પણ આ ઠરાવ કમિટિની કામમને માટે રોકેલી મૂડી (ઇન્વેસ્ટેડ કેપિટલ) ને લાગુ પડશે નહીં, તેમજ તે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કમિટિના ઠરાવ વિના ઉપાડી શકાશે નહીં.

નોંધ — કમિટિનો મૂળ ઠરાવ કયો ગણવો, જેણે કે તરણુમો? એ મવાવ ઉત્પન્ન થવા ન પામે તે માટે ઠરાવવામા આવે છે કે જેણે ઠરાવને કમિટિનો મૂળ ઠરાવ ગણવો.

૧૫ જાડેજાદિ માટે હજી સુધી કમિટિનું એકે ટ્રંચુરેશન એકે વાર નીમવામા આવેલું નથી તેમ જાડેજા

વૃદ્ધિને માટે તથા કમિટિના વગવડોલાને પ્રજામાં
 વધારવાને માટે સરયોની અને ખાસ કરીને તહાહયાત
 સરયોની સંખ્યામાં ઝડપથી વધારો થવો જોઈએ, પણ આ
 કાર્યોમાં એક બે જણથી જ ઇષ્ટ વેગ આવી શકે નહીં. આ
 કાર્ય કમિટિના નીજેરર અને મંત્રી પેતાથી જાને તેટલું
 કરે છે, પરંતુ જીજ્ઞાસુઓ તરફથી પણ એમાં એમને પુષ્કળ
 મદદ મળવી આવશ્યક છે. આ વિશે કમિટિના દરેક વાર્ષિક
 અહેવાલમાં લખવામાં આવે છે અને તે કમિટિની દરેક બેઠ-
 કમાં વંચાય છે ત્યારે સહાનુભૂતિ જતાવવામાં આવે છે
 અને ઓછાવત્તો ઉત્સાહ પણ એવામાં આવે છે ખરો. પણ
 હજી સુધી એ સહાનુભૂતિ અને ઉત્સાહ કૃતિમાં મુકાવા
 મંડાયા નથી. વળી ત્રીજી શુજ્ઞાતી સાહિત્ય પરિષદે બંટોળ
 સ્થાપ્યું અને તેને પેતાનો જાણે વધારો આપી દઈ સંગીન
 મદદ કરી, પણ એ હાજલાનું તે પછીનાં પરિષદનાં અધિવેશ-
 નોએ અનુકરણ કરેલું નથી. આ હકીકત પણ બંટોળ કમિ-
 ટિનાં જણ છે કાર્યગતિને વધારનારી નથી.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિ.

પહેલો દાયકો.

પ્રકરણ ૩ જી

—૦૦૪—

છેલ્લી બેઠકમાં મંજુર થયેલો અહેવાલ અને હિસાબ.

૧૬ કમિટિની છેલ્લી બેઠક—ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના છઠ્ઠા અધિવેશનના દિવસે દરમિયાન અમદાવાદમાં ઇ. સ. ૧૯૨૦ ના એપ્રિલ માસની તા. ૨ જી અને ૩ જી એ મળી હતી તેમાં નીચેના અહેવાલ મંજૂર થયો હતો. તા. ૧-૧૧-૧૯૧૭ થી તા. ૩૧ ૩ ૧૯૨૦ સુધીનો અહેવાલ.

૧ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિની છેલ્લી બેઠક તા. ૪-૧૧-૧૭ રવિવારને રાજ ગોધરા મુકામે મળી હતી ઇ. સ. ૧૯૧૮ ના છેલ્લા ત્રણ માસમાં મુળાઇ અને ગુજરાતમાં ઈન્ડિયુએન્સીનો ઉપદ્રવ એટલા ભેરમાં આવતો હતો કે તે અરસામાં કમિટિની બેઠક મેળવવાનો વિચાર એકથી વધારે વાર કરેલો તે નાઇલાજે મુલતવી રાખવો પડ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૯૧૮

માં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની બેઠક અમદાવાદમાં મળવાનું જાહેર થયું હતું, એટલે જ ડોળ કમિટિની બેઠક પણ તેની સાથે મેળવવા ઠરાવ્યું હતું, અને તે પ્રમાણે પરિષદનું પોતાનું અધિવેશન અહીં આધું ઠેલાતા જ ડોળ કમિટિની બેઠક પણ મુલતવી રહી ને છેહી બેઠક પછી આજે અઠ્ઠાવીશ મહિને મળવા પામે છે.

૨. ચ દ્રકની હરીફ ઇની પરીક્ષા પણ ઉપર જણાવેલા ઠારણને લીધે ઇ. સ. ૧૯૧૮ માં થઈ ન હતી ઇ. સ. ૧૯૧૯ માં એ પરીક્ષા લેવાઈ હતી, તેનો લાભ બહુ ઓછા ઉમેદવારોએ લીધો હતો. એ મર્મમાં અમદાવાદ ગુજરાત કોલેજના વિદ્યાર્થી બિહારીલાલ પુરુષોત્તમ શાસ્ત્રીના જવાબ દાન હોવાથી પરીક્ષકો ઇ. સ. ૧૯૧૯ નો ચ દ્રક એ ઉમેદવારને આપવાનું ઠરાવે છે.

૩. છેહી બેઠક પછી કમિટિએ નીચલા ત્રણ પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે.—

(૧) શ. રા. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી દ્વિત 'મહારી કમળા અને બીજી વાર્તાઓ.'

(૨) શ. રા. આત્મારામ મોનીરામ દિવાનજીનો 'કિસ્તા દ્વિત ગુજરાતના મુલતનો' નો તરબુમો.

(૩) ગ. રા. કન્યાશ્રુતય નથુલાઇ બેશીનો 'કેકિમલન-
કૃત સુદિની ઉન્પત્તિ' નો અનુવાદ

આ ત્રણે ચોપડીઓ મારી ગણાઈ છે અને દરેકની
નકલોનું પેચાણ પણ ઠીક ચાલે છે

૪ કમિટિ તરફથી નીચેની આ ચોપડીઓ આ માલ
દરમિયાન પ્રકટ થશે —

(૧) ગ્વ જીજીતનમ વાગલાઈ મહેત ॥ કૃતિઓનો
મથક

(૨) પ્રો. મેકડોનેલ કૃત 'સંસ્કૃત વાડમયનો ઇતિહાસ'
એનો તરજુમો

(૩) મોલયેન્ના બે નાટ્યોનો અનુવાદ

(૪) પ્લેટો કૃત શ્રીક્રમનો તરજુમો

કમિટિએ જુદા જુદા કર્તાઓને સોંપેલી બીજી ચોપડી-
ઓમાથી પણ કેટલીક તૈયાર થવા આવી છે અને
તેમાંની ત્રણ આર ઈ સ ૧૯૭૧ ૭૨ દરમિયાન પ્રકટ
થઈ શકશે એમ જણાય છે

આ અહેવાલના સમય દરમિયાનના આવક ખર્ચનો
તારીખ

- ૧૨૭૧-૧૦-૦ તા. ૧-૧૧-૧૭ ૧૫૨૦-૪-૦ પુસ્તકોની છપા
ને રોજ સિલક. ચાપણ મળી વગેરે અને
(રૂ. ૭૫૦૦) ઉપરાંતની. કર્તાઓને પારિ-
ફટક-૧૫-૩ વ્યાજથી આવક:- લોયિક.
- ૪૮૦-૦-૦ ગવર્નમેન્ટ ૪૧૮-૧૧-૦ કમિટિનાં પુસ્ત-
સેન્ટ્રલ ટ્રાન્સપોઝ- કોની બહાર ખ-
ટીવ બેંકનાં હીબે બરે 'બુદ્ધિમ-
ન્યરે (રૂ. ૬૦૦૦) કાશ' 'શુજરાતી
નું વ્યાજ ઇ. સ. ' નવજીવન '
૧૬૧૮ અને ૧૯ 'સ્ત્રીબોધ' અને
મા આવેલું 'શુજરાત શાળા
૧૫૦-૧૨૩ રોજ લોન પત્ર'માં આપેલી.
- રૂ. ૧૫૦૦) નું ૪૬-૦-૦ ચંદ્રકની હરી
વ્યાજ તા. ૩-૩- રાઈ ખાતે, મ-
૨૦ સુધી આવેલું. વાલ પત્રકની છ
૧૫-૩ ૦ બેન્ક ઓફ પામણી, ચંદ્ર
ઈંદીયાએ ચાલુ ખા- કની ધડામળ
ત નું તા. ૨૫-૧૨- અને દપાલ વ-
૧૯ સુધી આપેલું. ' ગેરે ખચ'.
- વ્યાજ.

૬૦૮-૪-૦ પુસ્તકોના વેચા-	૫૨-૪-૦ પરચુરણ ખર્ચ.
લુથી આવક.	૨૦૩૭-૩-૦
૪૧૮-૦-૦ સંસ્થોના લગા-	૬૫૨-૪-૩ સિલક આગળ
જમથી આવક.	ખેંચવાની.
૫-૧૦-૦ પરચુરણ આવક	૨૬૮૬ ૭-૩
૨૬૮૬-૭-૩	

પુસ્તક વેચાણથી ઉપલા તારીખમાં નોંધી છે તે કરતાં વધારે આવક થયેલી છે, પણ તેમાંથી કમિટિના મુખ્ય ઓફિસરે ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી અને મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી અને કંપની તરફથી મંત્રી અને ત્રિજોરરને તા. ૩૧-૩-૧૯૨૦ સુધીમાં પહોંચી છે તેટલીજ ઉપર જમા આવેલી છે.

શ. શ. કન્યાલાલ માણેકલાલ મુનશીએ પોતાની એપડી માટે પારિતોષિક લીધું નથી તે માટે કમિટિ તેઓના ઉપકાર માને છે.

૭ કમિટિનું બરોજ એમ એમ વધશે તેમ તેમજ તે ગુજરાતી પ્રજા અને ગુજરાતી વાકમયની વધારે એવા બનવી

શકશે એ દેખીતું છે. આ લ ડાળવૃદ્ધિનું અગત્યનું કાર્ય
મંત્રી અને ત્રીજે સ્તરે પોતાથી જાને તેટલું કરે છે, પરંતુ
એમાં ખીલત મર્યાદાની ઉત્સાહપૂર્વક મદદની જરૂર છે.

કમિટિને મહત્તી વધારે જરૂર હવે છે મોટી જાણતની છે.
આવી મર્યાદાને પોતાનું મહાન અને ન્યાયી પહેલાણ
હોય તો તેના કાર્યમાં ઘણું વેગ આવે એમ છે, પરંતુ
રૂ ૬ નું વાર્ષિક સલાજીમ અને રૂ ૧૦૦) અને ૫૦૦)
ના તહેલકાત સભ્ય યાચ તેમના એક રકમી સલાજી-
મથી મહાન જાણી શકાય એવી રકમ થોડા મર્યાદાનાં
મળી જવી અશક્ય છે આટલીજ મોટી જીજી જરૂર
એક ઉત્સાહી સ્વયંસેવકની છે કમિટિ હલ જે કંઈ
કામ જાતવે છે તેને પણ પહેલાથી વળગા મંત્રીને કુર-
સદ ઓછી હોવાને લીધે વિલગ થઈ જાય છે એ
કામને આંગે ઘણી જાણતો મંત્રીને ખીલતોને માથે
નાખવી પડે છે અને અત્યાર સુધી આ પ્રમાણે જે જે
લાઈઓએ મંત્રીને મદદ કરીને તેનો જોતો હલકો કર્યો
છે, તે સર્વનો કમિટિ તરફથી મંત્રી અંતઃકરણપૂર્વક
ઉપકાર માનવાની રજા લે છે, પ્રજા એ પ્રમાણે આવી

બલકેર લોકોપયોગી અરથાના કામકાજમાં જે ત્વરા
 અને સફાઈ જોઈએ તે એક સગ્ગી જોવામાં ન આવે
 એ દેખીતું છે અને વળી જે તાના ઉદ્દેશોને લગતા
 પણ નવા કામકાજ કમિટિ આરંભી ન શકે એ ઉઘાડું
 છે. કમિટિને જે તાનું મકાન હોય અને તેનો એક
 મત્રો ત્યાં જ ગઢેતો હોય અને પોતાનો ઘરો વખત
 કમિટિના કામકાજનેજ આપી શકતો હોય, તો (૧)
 પરિપક્વ પુસ્તકાવલ્ય ત્યાં સુરક્ષિત રહે અને યદ્યેન્ય
 વધારી શકાય, (૨) આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધિ વેચાણ અન્નિ
 કાગ મોટે પાયે ઉપાડી શકાય, (૩) ગુજરાતી વાદ્ય
 ગાયના એક કે વધારે ઉત્સાહી અભ્યાસીઓ થોડા
 થોડા, વાદ્યરતી અને થોડા સમય ત્યાંજ ગાળી પે ત-
 પોતાના અભ્યાસ અને શોધખોળ ત્યાં આગળ કરે,
 જેનો લાભ આપણી પ્રજાને અને આપણા વાદ્યમયને
 મળે, (૪) જુના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના ગ્રંથહુ અને
 પ્રતિકૃતિઓ અને સંશોધિત શાસ્ત્રીય આવૃત્તિઓ થઈ
 શકે, અને (૫) ગુજરાતી સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિને અનેક
 રીતે પોષે એવું એક ત્રિમાસિક કે માસિક પત્ર પ્રકટ

યર્થ શકે, વગેરે વગેરે અનેક રીતે આપણા હિંદીયે લગતાં કર્તવ્યો પાછળ સળંગ ઉત્સાહ અને એકાગ્રતા વત્તાઓછા વિદ્વાનો નાંડી શકે. કામ થતું આવે તે તેમ કમિટિના સાધનો પણ વધે. આથી ઉલટું કમિટિ અત્યારે જે સ્થિતિએ છે તેજ સ્થિતિમાં એ બીજા થોડાં વર્ષ પડી રહે, તો તો આવા અનેકવિધ વિકાસને બદલે વિપરીતજ પરિણામ આવે એમ લાગે છે માટે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદને નાડું અર્ધી અપ્રમંગે એકઠા થયેલા ગુજરાતી સાહિત્ય અને વાક્યમયનું હિત વાછનારા વિદ્વાનોએ આ હકીકત ધ્યાનમાં લેવી ઘટે છે.

બળવંતરામ કલ્યાણરાય ઠાકોર.

મંત્રી,

ગુજ. સા. પ. ભણાળ કમિટિ.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભંડોળ કમિટિ: પહેલો દાયકો.

પ્રકરણ ૪ થું.

સભ્યોની યાદી.

૧૭ કમિટિની સ્થાપના વળતે ત્રીજી ગુજરાતી
સાહિત્ય પરિષદે નીચેના સભ્યો.—

- દિવાન બહાદુર અંબાલાલ સાકેલાલ દેસાઈ
૧ દિવાન બહાદુર ચંદ્રહાસાઈ ઉદયગમણ
આનંદ બહાદુર બેજનણ મેઘવાનણ દમરી
૨ શ. રા. મનુભાઈ નરસિંહ મહેતા
૩ મી. ગુલામહમ્મદ બાવામીયા મુનશી

× જે સભ્યો અત્યારે હયાત નથી તેમના નામ આગળ આક
મુકયો નથી. જેમના નામ આગળનો આક સ્થૂંવ છાપ્યો છે તેમણે
પાછળથી થયેલા ફરાવ પ્રમાણેના લવાજમ ભડોળમાં આપ્યા છે.

૪ રા. રા. દેવચંદ ઉનમચંદ પાણેશ . -

૫ રા. રા. અમૃતલાલ રણછોડદાસ બક્ષો

૬ રા. રા. રણછોડદાસ વૃંદાવનદાસ પટવારી

૭ ગ. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

૮ રા. રો. રમણભાઈ મદીપનરામ નીલકંઠ

૯ ગ. રા. આનંદશ કર આયુભાઈ ધ્રુવ

૧૦ ન ગ હજીતરામ ભગવાનજી શુક્લ

૧૧ ગ રા બલવંતનાથ કર્મજીરાય ઠાકોર

૧૨ મર પ્રભાગંકર હજીપનગમ પટણી

ઉપરાંત કમિટિએ પોતાની પદેવી જોડકમાજ જે મળ્યો

પોતામા એવાં હતા -

૧૩ પિ. જીન લાલુભાઈ નામગદાન મહેન

૧૪ ન ગ હજીવન ભવાનભાઈ કોટક

૧૮ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના ચોથા અધિ-
વેશનમાં કમિટિની ભલામણ ઉપરથી પરિષદે
નીમેલા વધુ સભ્યો. -

શ્રીમત સપતરાવ ગાયકવાડ સાહેબ,

૧૫ શેઠ સાહેબ પુન્યોત્તમ વિશ્રામ માવજી

૧૬ શેઠ સાહેબ નગેત્તમ મોરારજી ગોકુળદાસ

૧૭ નાના નરસિંહજી બોગાનાથ દીવેટિયા

૧૮ નાના કમળાગકર પ્રાણશંકર ત્રિવેદી

૧૯ કમિટિની તા. ૨૬-૧૨-૧૯૧૫ ની મેઠકમાં થયેલા ઠરાવ પ્રમાણે વમેલા મળ્યો:—

તહાહયાત મળ્યો

ઉપર જણાવેલા મળ્યોમાથી મગ પ્રવાશ ૨૨ દવસતરમ પટપી અને શેઠ સાહેબ નગેત્તમ માનરજી ૨ કુળના મ વર્ગના તહાહયાત મળ્ય થયા છે નાના દેવચંદ્ર તિલક શ્રદ્ધ પાંખ, અમતવાલ નણેદાસ ગણી, નણેદાસના વૃદ્ધાવનદાસ પંચારી, દવસતરમ ભગવાનજી શુક્લ, બાગવતરાય દેવણુરાય ઠોંગ, અને દિના નણેદાસદાઈ ઉદયરામજી તથા ધિઓ વડુભાઈ સામળદાસ મહેતા મ વર્ગના તહાહયાત સભ્ય થયા છે

× જે સભ્યો અત્યારે ત્યાં નથી તેમના નામ આગળ આક્ર મુક્યો નથી જેમના નામ આગળનો આમ અધુન છાપ્યો છે તેમણે પાછળથી થયેના ઠરાવ પ્રમાણેના લવાજમ બડોગમા આપ્યા છે

રા. રા હરજીવન લવાનભાઈ કોટકે વાર્ષિક સભ્ય થયા :

લવાનમના ઠગવ પ્રમાણે થયેલા નવા સભ્યો:—

૧૬	ગ. રા. પ્રાણજીવન જગજીવન મહેતા	ખ વર
	„ સીતારામ નારાયણ પડિત	ગ વર્ગ ૧
૨૦	, હરિલાલ માધવજી ભટ્ટ	„
૨૧	„ શંકરલાલ ધેવાભાઈ બેન્કર	„
૨૨	„ જુગતગમ શકુન્તલા દેવ	„
૨૩	ગર નિમનલાલ હનિ વ સેતલનાડ	„
૨૪	રા રા કૃષ્ણાદ ર ન સીવાલ દેસાઈ	„
૨૫	ના બા કેશાનાલ વિનિમલ વ ત્રિવેદી	„
૨૬	ના ગા મોનારજી ચાવડા	,
૨૭	, જયશંકર ભીત મન્ન ન ત્રિવેદી	„
૨૮	„ હિંમતવ ન બાપુભાઈ પરીખ	„

વાર્ષિક સભ્યો:—

જગજીવન લવાનભાઈ મહેતાજી

પ્રભુલાલ પ્રજાશંકર ગામ્બીજી

૨૬ રા. બા હરજીવિંદ્રમ દાગડાદમ કોટાવાલા

૩૦ ખા. ખા. આદરજી મંચેરજી દલાલ .

૩૧ રા. ખા. અંબાશંકર ઉત્તમગમ મલજી

૩૨ રા. રા. ઇંદુલાલ કનેયાલાલ યાસિક

૩૩ „ અંદ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડયા

૩૪ „ હીંગલ.લ ત્રિભુવનદામ પારેખ

૩૫ „ કાન્તિલાલ છગનલાલ પંડયા

૩૬ „ વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર

૩૭ „ છગનલાલ ઠાકોરદાસ મોદી

૩૮ „ કનેયાલાલ માણેકલાલ સુનશી

તા. ૩૧-૩-૧૯૨૦ પછી આજ સુધીમા નીચેના નવ઼

મર્યો લ ટોળ કમિટીમા જોડાયા છે.

૩૯ રા. રા. વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વેદ ગ વર્ગ

૪૦ „ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી „

૪૧ „ મગનલાલ હરગોવિંદદાસ

કાંટાવાળા

વાર્ષિક સભ્ય

૪૨ „ આનંદશંકર પીતાંજીદાસ મહેતા „

૪૩ „ વિઠ્ઠલરામ મહીપતરાય ઝોઝા „

- ૪૪ „ મોતીલાલ કાનંજી ખ વર્ગ
 ૪૫ „ કેશવલાલ હરિલાલ સેતલવાડ ગ વર્ગ
 ૪૬ „ ધીરજલાલ કેશવલાલ ઠાકોર „
 ૪૭ „ તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠી „

૧૧ ૧૧ હરજીવન જીવાનજાઈ દોટક વાર્ષિક સભ્ય-
 જર્મન થી ગ વર્ગમાં આવ્યા છે

તા ૩૦ ૧૧ ૧૮૮૦ { બલવંતરાય કચ્છાણુરાય ઠાકોર,
 મત્રી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ
 ભડોળ કમિટી, નાગાયણ પેઠ,
 પુના સિદ્ધિ.